

Tévedés volna azt hinni, hogy Magyarország iparosítása új gondolat és azt a jelenlegi kommunista kormányzat fedezte fel. Eltekintve az Osztrák-Magyar Monarchia keretében lezajlott első iparosítási korszaktól, melynek eredményeit semmiképp sem lehet figyelmen kívül hagyni, a két háború közti magyar gazdasági élet is az ipar fejlesztésének jegyében telt el.

A csonka országban az iparosítás parancsoló szükség volt. Az ország sűrű lakossága nem tudott megélni és munkát találni a fennálló gazdasági szervezetben,¹ mint bizonyítja a trianoni korszak végén (1937) is fennálló munkanélküliség: a mezőgazdaságban akkor 850,000 egyén, az iparban 65,000 egyén volt rendszeres kereset nélkül. Az ország külkereskedelmi mérlege hasonlóképpen aggasztó volt: a kivitt mezőgazdasági termékekért kapott összeg alattamaradt a behozott iparcikkekért kifizetett összegeknek, a deficités külkereskedelem pénzügyi elvérzéssel fenyegette az országot és alacsonyra szorította a lakosság életszínvonalát.² Minderre kézenfekvő orvosságnak látszott az ipar fejlesztése: az szívhatta fel a dologtalan elemet új munkaalkalmak teremtetésével, az szüntethette meg az ország pénzügyi elvérzését a fogyasztási cikkek minél teljesebb mértékben otthon történő előállításával és az emelhetette az átlagos életszínvonalat a kivitelre jutó kész gyártmányok jó pénzért való értékesítésével.

Ezekről a megfontolásokról vezetve, a csonka országban a két háború között valóban igen jelentős iparosítást hajtottak végre. Ennek során nemcsak új, kivitelre is dolgozó iparágak keletkeztek és virágoztak fel, mint például a gyógyszeripar, kémiai ipar és mechanikai ipar, hanem már meglévő iparágak is jelentős fejlődésen mentek keresztül, mint a textilipar, ahol az első tízegynéhány esztendőben, 1921-től 1933-ig 175% volt a gyarapodás. Az ipar 1936-ban a nemzeti jövedelemnek már 43,7%-át alkotta. A legjellemzőbb átfogó képet a munkáslétszám felduzzadása adja: ez a létszám 1921-hez képest 1938-ra két és félszeresére emelkedett. A háború alatt pedig — 1943 a háborús erőfeszítés csúcspontja — ismét óriási lépésekkel haladt előre a hazai ipar.

A csonka ország tudatos iparosítása, bár súlyosan érezte a tökehiányt és nem oldott meg sok problémát, a trianoni korszak szabad gaz-

1. A vasfüggöny mögé zárt országok közül Magyarország a legsűrűbben lakott. Magyarország négyzetkilométerenkénti 99 lakosával szemben a többi ország nép-sűrűsége az 1948-as adatok szerint a következő: Csehszlovákia: 97, Ausztria: 82, Lengyelország: 77, Románia: 67, Bulgária: 64, Albánia: 41.

2. 1939-ben Magyarországon a fejenkénti átlagos jövedelem \$125 volt. Ugyanakkor Amerikában és Németországban több mint

\$500. Egyebütt: Angliában, Svájcban, Svédországban és Ausztráliában ez a jövedelem \$400 és \$500 közt mozgott; Kanadában, Hollandiában és Dániában \$300 és \$400 között; Franciaországban, Belgiumban és Argentínában \$200 és \$300 között; Finnországban a nemzeti jövedelem fejenként \$184 volt, Csilében \$174, Ausztriában \$166, a Szovjetunióban \$158, Itáliában \$140, Görögországban \$136, Csehszlovákiában \$134, Bulgáriában \$109. A többi országban a fejenkénti átlagos jövedelem \$100 alatt maradt.

dálkodási keretében mégis minden erőszak alkalmazása nélkül megközelítette a kiegyensúlyozott, érett ipari gazdálkodást: a termelés és fogyasztás összhangjának megteremtése mellett a kivételre is jutott árucikk.

A kommunista gazdaságpolitika kezdetei, 1945-1949

Amint a szovjet hadsereg elfoglalta az országot, a moszkvaiak azonnal hozzáálltak a gazdasági szerkezet kommunista tanok szerint való átalakításához.

Az első ütemben megszüntették az iparban a magántulajdont, a gyárakat, üzemeket állami tulajdonba vették és azok vezetésére központi irányító szerveket létesítettek. A magántulajdon megszüntetése és az államosítás a következő ütemben ment végbe: 1945 decemberében állami tulajdonba vették a szénbányákat s jogilag szentesítették a "felszabaduláskor" már ténylegesen kialakult helyzetet. Ezt követte 1946-ban a villamos erőművek államosítása, s ezzel az energiaforrások legfontosabbjai egy kézbe kerültek. 1948 januárjában a hat nagy bank államosításával a tőkére tették rá a kezüket. 1948 márciusában mindazokat a vállalatokat állami tulajdonba vették, amelyek száznál több személyt alkalmaztak. 1949 decemberében hasonló sorsra jutottak a tíznél több alkalmazottal dolgozó vállalatok is, szóval a termelőeszközök túlnyomó többsége. Ezekkel az intézkedésekkel az állami mindenhatóság teljes lett: az állam lett az energia, a tőke, a termelőfelszerelés és a munkásság kizárólagos ura és a "népgazdaságban", mint egyetlen óriás-üzemben megkezdődött a központilag irányított tervgazdálkodás. Ami ebben a kialakuló kommunista rendszerben a régi helyzethez képest új volt, az a termelőszervezet gyökeres átépítése: a szabad magángazdálkodás felcserélése az állami tervgazdálkodással.

Az első népgazdasági tervet, az úgynevezett hároméves tervet 1947 augusztus 1-én léptették életbe. A három esztendő azonban utóbb két év és öt hónapra rövidítették, úgyhogy 1949 december 31-én befejeződött. Célkitűzése az volt, hogy a háborús cselekmények folyamán megcsappant termelőképeséget helyreállítsák és az ország termelését az 1938-as békeév színvonalára emeljék. Erre a célra 6.5 milliárd forintot irányoztak elő a következő elosztásban: az összeg 30.4%-át a mezőgazdaság kapta, 26.5%-át a bányák és ipari üzemek, 25.4%-át a közlekedés, míg 14.7%-át fordították szociális és kulturális célokra, a maradék 3%-ot pedig egyéb-re.

Már ez a hároméves terv is bizonyos hangsúlyt helyezett az ipari termelés emelésére, ahol a pusztta helyreállítási munkálatokon kívül a fejlesztést is szorgalmazták. Ezért emelték az ipar céljaira juttatott beruházási százalékot magasabbra, mintsem az arányos megosztásból kö-

3. 1938-ban a magyar munkaerő megoszlása így alakult: a mezőgazdaságban dolgozó 52.1%-a, az iparban

21.7%-a, a bányászatban 1%-a, a közlekedésben 3.9%-a, nyugalomban 21.3%-a.

vetkezett volna.¹ Az ipar fejlesztésének magyarázata részben a munkásosztály kiszélesítésére való törekvés — a munkásságban látták a rendszer biztosítékát és alapját — részben pedig az, hogy a Szovjet az általa kiszabott óriási hadisarcot, a 300 millió dollárt iparcikkekben kívánta megkapni.

A hároméves terv feladatainak nagyságáról képet alkothatunk magunknak, ha összegezzük a csonka ország háborús kárait. Magyarországon a hadműveletek során elpusztult a mezőgazdasági épületek 11%-a, a gépek 29%-a, az állatállomány 50%-a, a gyárak 5%-a és rendkívüli mértékben megrongálódottak a vasútak. A pusztításokat együttesen 5 milliárd dollár értékre becsülték, s az ebből eredő termelőképességbeli visszaesést 1938-hoz képest 25%-ban állapították meg. A hároméves terv ezt a 25%-os termelőerőbeli csökkenést kívánta helyreállítani, vagyis a termelés indexét 1949 végére általában újra 100-ra (1938-as index: 100), az iparban ennél magasabbra kívánta emelni.

A közölt hivatalos statisztikai adatok szerint az ország termelőképességének helyreállítása az előírt időszak alatt sikerült, mert a mezőgazdaság kivételével a gazdaság minden ágában elérték az 1938-as színvonalat, az iparban pedig — miként számították — jelentős lépéssel haladtak előbbre. Az ipari termelés általános indexe ugyanis az 1938-as alap-hoz képest 1948-ban 107-re, 1949-ben 153-ra emelkedett. A fejlődés előrevetítette a jövőt, amely Magyarországnak a legerősebb ütemű iparosodást utalta ki osztályrészül a vasfüggöny mögé zárt országokban.⁴

Az alábbi statisztika részleteiben is mutatja a hároméves terv ipari eredményeit, az összehasonlításhoz szolgáló 1938-as békeév adataival és a magyar ipar háborús erőfeszítését jelző 1943-as csúcserővel.

Csonka-Magyarország ipari termelése 1,000 tonnákban

Iparág	1938	1943	1945	1946	1949
Élén	9,348	11,515	4,186	6,224	11,844
Vasérc	298	342	48	133	339
Ruuzit	540	998	44	101	561
Nversolaj	43	839	656	688	500
Vna	340	—	77	91	428
Acél	648	776	129	353	850
Alumínium	1.5	9.5	1	2	17
Cement	402	—	57	173	551
Villanyáram					
milliárd Kwh-ban	1.3	1.8	0.7	1.1	2.2

¹ Csehszlovákia ipari termelésének in ugyanakkor 03 és 117. Lengyelorszáé 143 és 174. Magyarországé 108. 1949-ben 126. Romániaé

Ezek a számadatok, bár a rendelkezésre álló források kisebb-magyobb eltéréseket mutatnak, valóban arról tanúskodnak, hogy az ország népessége 1949 végére lázas ütemű munkával helyreállította a termelő gépezet csorbulásait és az iparban újra elérte az 1943-as, az ország történetében addig legnagyobb erőfeszítés színvonalát, ami igen figyelemreméltó jelenség.

A magyar ipart beépítik a szovjet gazdaságba, 1950-1954

A csonka ország gazdasági életének irányításában, jelesül az iparpolitikában, a kommunista uralom kezdetén, mint mondtuk, a kommunista gazdasági elmélet alkalmazása és a Szovjetnek teljesítendő jóvátétel kisajtolása volt az irányító szempont. Az ország gazdasági különállása, csakúgy mint a többi rabországé, látszólag még megmaradt.

Moszkva azt remélte, hogy az Amerikai Egyesült Államok a további iparosításhoz nagy beruházási kölcsönöket folyósít, azaz kapitalista tökével lehet majd a bolsevista világuralmat megalapozni. Erre minden reménye megvolt, hiszen 1947 július 1-ig a népidemokráciák gazdasági életét Amerika több mint másfél milliárd dollárral támogatta.⁵ Nagy Ferenc miniszterelnök és barátja, Rákosi Mátyás, szintén kölcsönügyben jártak ezidőtájt Washingtonban. A Marshall-terv azonban a Szovjetet színvallásra kényszerítette s amikor kiderült Moszkva világhódító törekvése, megszűnt a dollár-eső, leálltak az amerikai szállítások és a Kremlin vérmes reményei füstbementek. A szovjet most rádöbbsent, hogy egyedül maradt és kezdte magát katonailag is fenyegetettnek érezni. Saját magának kellett ezután nemcsak mérhetetlen birodalmának gazdaságát megszerveznie, hanem egyúttal katonai készülődésről is gondoskodnia. A Szovjet ez új világpolitikai helyzete kiindulópontja lett egy új gazdasági politikának, amelynek vezéreszméje a szovjet-blokk önellátásának kiépítése és iparának az amerikai iparral való versenyképessé tétele lett. Ez a messzenéző terv szükségessé tette az ipar új mozgósítását és a rabországok gazdasági életének a Szovjet világpolitika szükségletei szerint való gyors átszervezését.

A Szovjet gazdasági élete ugyanis, jelesül ipara, feladataihoz képest fejletlen és hiányos. Nemcsak, hogy mennyiségben képtelen a követelményeknek eleget tenni, hanem egyes iparágai kezdetlegesek. Különösen a finom mechanikában, az acélgyártásban és a kémiai iparban vannak hiányai. A Szovjet tehát, hogy a mennyiségi termelésben mutatkozó hiányait pótolja és a fejletlen iparágaitól nem várható gyártmányokat megszerezze, a leigázott közép- és keleteurópai országok iparát igyekezett

5. Az UNRRA Lengyelországnak 577 millió \$ Csehszlovákiának 317 millió \$ Jugoszláviának 505 millió \$. Magyarországnak 5 millió \$ értékű árut, összesen 14 milliárd dol-

lárt ajándékozott. Ezenkívül Lengyelország 80 millió, Csehszlovákia 72 millió hitelnyújtásban részesült

erre a célra munkába állítani s megkezdte azok termelését saját szükségletei szerint átszervezni. Ez a nemzeti érdekekkel való nyílt összeütkezés vezetett mindenütt az úgynevezett "nemzeti kommunisták" likvidálásához és a bolsevizmust, helyesebben az orosz imperializmust gondolkodás nélkül kiszolgáló elemek hatalomba ültetéséhez. Ezek során lett Csonka-Magyarország gazdasági életének diktátora egy hithű moszkovita, az Izraelita Gerő Ernő.

A magyar ipar szerepét a bolsevista gazdasági blokkban három körülmény határozta meg. A Szovjet felhagyott korábbi politikájával, melynek során igyekezett ipartelepeit a veszélyeztetett nyugati zónákból a birodalom belsejébe, az Ural mögé áthelyezni. A védekezés gondolata helyet a támadás lépett előtérbe s ez szükségessé tette, hogy az előőrs posztján álló szovjet seregekhez közel legyenek javítóműhelyek és könnyű felszerelést szolgáltató iparok. Ebben az elgondolásban a Duna középső medencéjére óriási szerep hárult, hiszen azt a Szovjet törzsterületétől a Kárpátok nagy forgalmi akadályt jelentő íve elválasztja, viszont éppen innen, a Duna középső medencéjéből indulnának ki a szovjet seregek a Duna völgyén át nyugat felé, a Dráva-Száva átjáró völgyein át délnyugat felé Itáliába és a Morava-Vardar folyosóján keresztül délre a Földközi-tenger felé. Elsősorban tehát itt, ezen a rendkívül fontos stratégiai felvonuló terepen látszott szükségesnek egy nagy ipari arzenál felépítése. Ezt az előretolt ipari műhelyt kezdetben Jugoszláviában akarták felállítani, de Jugoszláviának a bolsevista blokkból való kiválásával a műhelyépítés feladatát Magyarországra hárították. Így szemelte ki az Európát leigázni szándékozó Szovjet Csonka-Magyarországot első számú ipari támaszpontjává a Kárpátoktól délre eső hatalmas kulcsterületen. A magyar iparélet minden további eseménye ezzel az elvi szemponttal, az országnak a Szovjet világstratégiájába való beillesztésével kapcsolatos.

Hogy Csonka-Magyarországot a nagy feladatra képessé tegyék, a húzai moszkoviták a hároméves terv befejezése után azonnal egy újabb, öt éves tervet vettek munkába. Az öt éves terv 1950 január 1-én lépett életbe és 1954 december 31-ig 85 milliárd forint beruházást irányzott elő.⁶ A beruházási összeg szétosztásának aránya, — úgyszintén annak viszonya a hároméves terv és az eredeti öt éves terv beruházási elosztásához, — mutatja, milyen nagy igyekezettel feküdtek rá az ipar, különösen a nehézipar fejlesztésére Magyarországon.

⁶ A beruházás összegét eredetileg 51 milliárd forintban állapították meg, de ezt hamarosan 34 milliárd forintra csökkentették. Itt jegyezzük meg, hogy a budapesti kormány a forint hivatalos értékét az amerikai

dollárral szemben 1949 szeptember 28-án rögzítette, 31 értéket 11 frt 74 fillérben állapítva meg. A szabadforgalomban a dollár értéke ma a hivatalos ár négyszerese.

A 85 milliárd forint felhasználási tervéhez

A beruházási terület	Az előírányzott összeg frt. milliárdokban	A teljes beruházás hány %-a
Nehézipar	37.5	44.1
Könnyű- és élelmezési ipar	3.5	4.1
Építőipar	3.0	3.5
Mezőgazdaság	11.0	12.9
Közlekedés	10.0	11.8
Kultúrális és szociális	14.0	16.5
Kereskedelem	1.0	1.2
Tartalékolt összeg	5.0	5.9
Összesen	85.0	100.0%⁷

A magyar iparba eszközölt beruházás pénzbeli összege az összes vasfüggöny mögé zárt országok beruházási tervei közt a legmagasabb, jól-lehet Magyarország népessége kisebb Lengyelország, Románia és Csehszlovákia lakosságánál.⁸ Ez is azt mutatja, hogy a Szovjet Magyarországon fejenként sokkal nagyobb terhet rak a lakosságra, mint bármelyik más rabállamban. A beruházással a magyar gyáripar 1949. évi termelését 310%-ra, a nehéziparét 380%-ra, a könnyűiparét 245%-ra kívánják felemelni.

A népidemokráciák ipari termelésének a Szovjet termelésével való összehangolása értelmében Csonka-Magyarország főleg alumíniumtermelésre rendezkedett be (a világ bauxitkészletének 20%-a Csonka-Magyarország területén található), továbbá gördülőanyag (vasúti kocsik, mozdonysok, teherautók, traktorok, mezőgazdasági gépek, hajók és általában motorok gyártására), valamint könnyű- és nehézipari gépek előállítására. Emellett nagy szerepet kapott a vas- és acélgyártás, valamint a petróleumtermelés terén, úgyszintén a kémiai és textilipar keretében. Ugyanezen összehangolás értelmében Lengyelország a szénipar és a kémiai ipar fejlesztését szorgalmazza és középnehéz gépeket gyárt. Románia különleges feladata a petróleumtermelés, Bulgáriáé a mezőgazdaság fejlesztése.

7. A hároméves terv az előírányzott 6.5 milliárd forintból mezőgazdasági beruházásra 30.4%-ot, ipari beruházásra 26.5%-ot utalt ki. — Az öt éves terv 51 milliárdos beruházásából az ipar rendelkezésére 41.9%-ot szándékoztak kiutalni, a mezőgazdaságnak 15.9%-ot írányoztak elő, a közlekedésre jutott volna 14.8%, szociális-kultúrálisra 14.7%.

8. 1948-ban Lengyelország népessége 23.9

millió, Romániáé 16 millió, Jugoszláviáé 17.7 millió, Csehszlovákiáé 12.3 millió, Magyarorszáé 9.1 millió. A továbbiakban közlésre kerülő adatok bizonyítják, hogy az iparosítás útjében a vasfüggöny mögött valóban Magyarország vezet. Vezetőszerepe az 1951. év harmadik negyedében már nyilvánvaló lett. Az ipari termelés indexe akkor az 1938-as helyzethez képest (index: 100) Csehszlovákiában 139 volt, Lengyelországban 197, Magyarországon viszont már 248!

tése mechanizálás révén, Csehszlovákia feladata viszont az, hogy a finom mechanika, a nehézipar és az acélermelés terén legyen a Szovjet segítségére.

Ma, az ötéves terv utolsó évtizedében a Magyarországon elért eredményekről már elég bőséges adatokkal rendelkezünk, úgyhogy többé-kevésbé megközelítő képet alkothatunk magunknak a tervek kivitelezéséről. A termelés iparágak szerint elért eredményei, illetőleg 1954. évi előirányzatai az 1949-es kiindulóponthoz képest ezer tonnákban a következőképp foglalható táblázatba:

Termelési adatok ezer tonnákban

Termelt anyag	1949 (1)	1952 (2)	1953 (2)	1954 (3)
Szén	11,844	18,700	21,300	27,000
Vasérc	339	400	—	1,000 (4)
Bauxit	561	1,385	—	1,600
Nyersolaj	500	600	830	1,500 (4)
Vas	428	636	760	1,280
Acél	450	1,396	1,500	2,200
Alumínium	17	25	—	40
Cement	551	1,056	1,100	2,100
Elektromos áram				
milliárd Kwh-ban	2.2	3.7	4.3	6

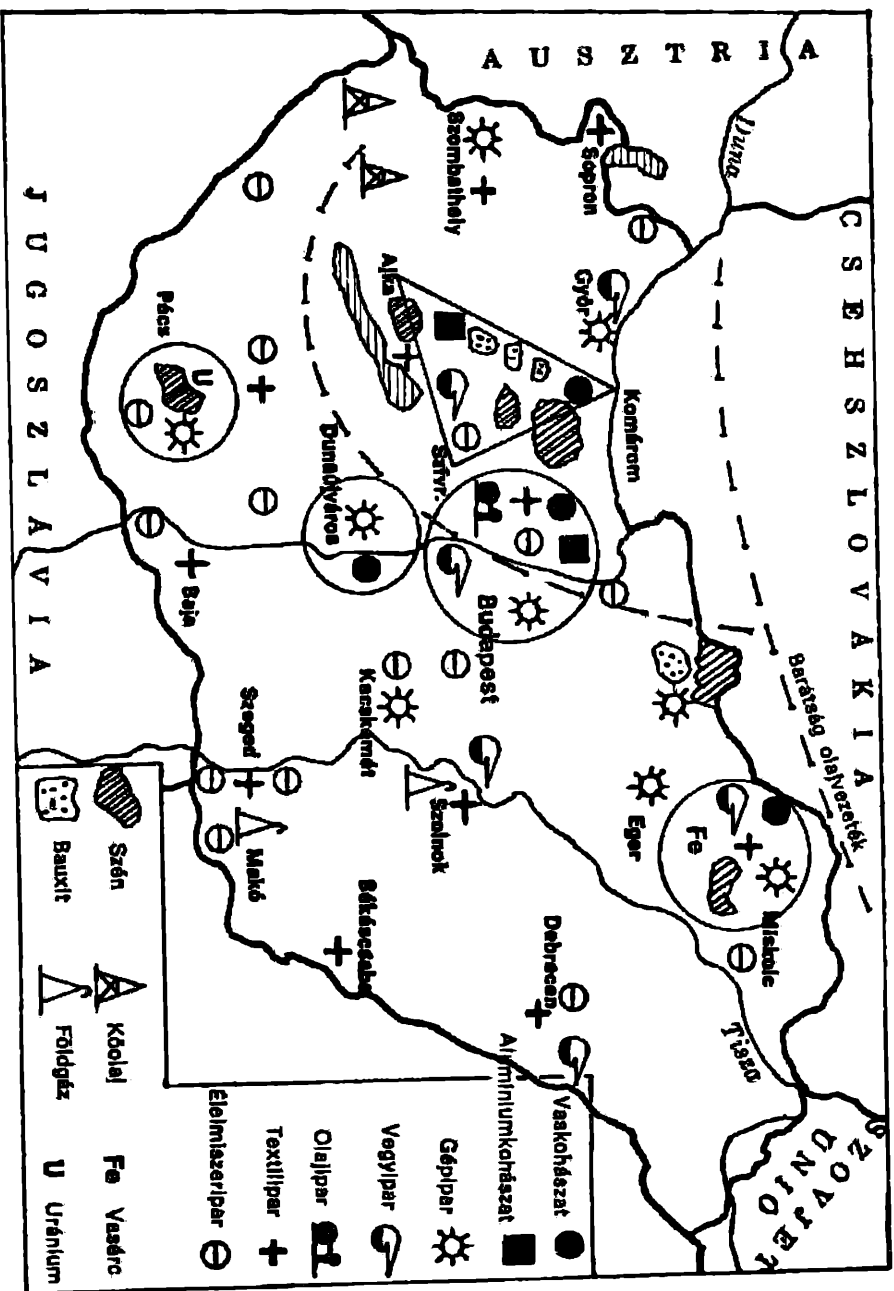
(1) A hároméves terv elért eredményei. — (2) Az ötéves terv eredményei. — (3) Az ötéves terv előirányzásai.
— (4) Bizonytalan adat.

Ezek az eredmények azt mutatják, hogy Csonka-Magyarország a Szovjet által legfontosabbnak rangsorozott nehéziparban az ötéves terv ideje alatt valóban nagy eredményeket ért el. Ha a fejlődés üteme továbbra is ugyanaz lesz, hihető, hogy nem maradnak el messze a kitűzött céloktól és a magyar ipar 1949. évi termelését valóban megháromszorozzuk. Ez a megállapítás természetesen csak a nehéziparra és kapcsolt részeire vonatkozik. A többi iparág fejlődéséről nem áll rendelkezésünkre kellő statisztikai adat.*

Nem térhetünk ki e szemle keretében annak felsorolására, hogy hol milyen ipartelepét létesítettek, vagy hol mit bővítettek ki. Csak arra mutatunk rá, hogy a termelés általános és nagyméretű megnövekedésén kívül az is jellemzője az új magyar ipari életnek, hogy térben széttagolódott

* A legutóbb kiadott "Magyar statisztikai évkönyv, 1974" adatai lehetővé teszik, hogy bemérjük az 1954-től 1973. év végéig elért valóban tekintélyes eredményeket. A következő adatok szerint a fontosabb ipari

termékek mennyisége 1973-ban így alakult ezer tonnákban: szén 26,781; bauxit 2,600; nyersolaj 1,989; acél 3,332; cement 3,405. Ugyanakkor a villamos energia termelése 170 milliárd Kwh volt.

Gsonka-Magyarország új ipari térképe az öt kombinált termelőterület jelzésével

és Budapest túlsúlya csökkent. Jelenleg öt nehézipari vidék van kialakulóban az országban, melyek mindegyike egy-egy nagy energiaforrásra támaszkodva rendezkedik be s ahhoz kapcsolja nyersanyaga feldolgozását, tehát a szóbanforgó vidékek mint "kombinált termelő területek" jelennek meg a szemlélő előtt.

Az első nehézipari vidék természetesen ezután is Nagy-Budapest és környéke. Ez a vidék a dorogi, tokodi és tatabányai szénre, valamint elektromos erőtelepeire támaszkodik és minden iparágban vezet. — A második nehézipari vidék Diósgyőr-Miskolc körzete, amely a szénre támaszkodva az acél- és fémipar központja. — A harmadik nehézipari vidék Dunaújváros (a régi Dunapentele) körzete lesz, ahol Közép-Európa legnagyobb teljesítményű acélgyárát építik fel s ahova Inotáról, Közép-Európa legnagyobb villamos erőműtelepéről 120,000 voltos távvezeték viszi az energiát. — A negyedik kombinát Székesfehérvár-Ajka-Almásfüzfő háromszögében alakul ki, mint a kémiai ipar főhelye. — Az ötödik kombinát Pécs-Komló-Mohács körzetében épül s az lesz az alumíniumgyártás székhelye.

Ez öt nehézipari vidék mellett nagy szerepet kapnak mint közép- és könnyűipari központok Debrecen, Szeged, Szolnok, Gyöngyös, Kecskemét, Hódmezővásárhely, Tiszapalkonya, Rudabánya és Kazincbarcika, a már említett Inotával egyetemben. Rajtuk kívül Láspe petróleumtermelésével, Győr és Sopron textil és mechanikai gyáraival jelentősek. Megjegyezhetjük még, hogy Lásperől olajvezeték viszi az anyagot Budapestre, Pétre és Szönyre.

A főiparvidékeket és termelő központokat régebben is jó közlekedési utvonalak érintették, amelyek az ország középkori úthálózatát követve, a modern időkben is Budapesten futottak össze. Ez a Duna folyóke alatt való országos útcsomózás a jelenkori harcifegyverek idején komoly stratégiai veszélyt rejt magában, ezért már a nemzeti magyar kormányok arra törekedtek, hogy az ország fontos vidékei közt Budapest kikerüléseével is meglegyen az összeköttetés (medvei híd, dunaföldvári híd). Ez utóbbi irányelvet a kommunista kormányok továbbfejlesztették, de az új helyzetnek megfelelően, a Szovjet katonai érdekeit követve, a kárpátaljai szovjet hídfőhöz kötötték a Budapestet kikerülő vasútvonalakat. Az elsőrendű új vasúti vonalak, amelyek a régiak modernizálásával jöttek létre, a Kárpátaljáról egyenes vonalban futnak a szovjet-blokk nyugati határaitra. Az egyik ilyen főútvonal Sátoralfajúhelyről indul ki Miskolc-Hatvan-Aszód-Vác-Szobon keresztül Bécs felé fut és biztossá teszi az összeköttetést az ország felső sávjának teljes hosszában. A másik főútvonal Záhonyból indulva Debrecen-Szajol-Kunszentmárton-(Tisza-híd)-Kecskemét-Dunaföldvár- (Duna-híd) -Sárbogárd-Veszprém-Pápa-Szombathely-Szentgotthárd érintésével Grác felé vezet, lényegesen megrövidítve a két szélső pont közti távolságot.

A kelet-nyugati irányú új fővonalak megalkotásával egyidejűleg a

Budapestén át való összeköttetést is biztossá tették azáltal, hogy a Duna alatt bombamentes vasúti alagutat készítettek. Ezen az alagúton gyorsvasút jár, de nyomtáva azonos a nagyvasútéval. Így rajta keresztül az ország keleti részéből jövő összes vasútvonalak kapcsolhatók lesznek a Kelenföldön csomózó dunántúli vasútakhoz. A Tiszán való biztonságos átkelés céljára Záhony és Csap között szintén bombabiztos alagút építésébe kezdtek. Záhony és Csap az új vasútpolitika következtében a Szovjetunió felé máris olyan elsőrendű magyar útsomózóhely lett, mint aminők nyugat felé Kelenföld és Szombathely. A közlekedési hálózat átépítésével kapcsolatban meg kell említenünk, bár nem magyar felségterületen haladnak, az épülő Duna-Fekete-tengeri csatornát és a tervezett Duna-Odera csatornát is. Ez a két csatorna a Duna középső szakaszának bekapcsolásával a népidemokráciák egymásközi forgalmában a tömeges áruk olcsó szállítási útvonala lesz nyugat-keleti, illetve észak-déli irányban. A közlekedési útvonalak átrendezése, — lehetetlen észre nem vennünk, — szintén Közép- és Kelet-Európa szovjet uralom alá került részeinek a szovjet-blokkhoz való forrasztását célozzák és a nyugat felé való gyors katonai felvonulást biztosítják a keleti batörési kapú, Kárpát-alja felől.

Összefoglalva az 1950-1954 között kialakult új helyzetet, láthatjuk, hogy Csonka-Magyarország gazdasági szerkezetében a szovjet uralom kibontakozása óta valóban óriási változás állott be. Ennek következtében a régen túlnyomórésztben mezőgazdasági jellegű ország ma már túlnyomórésztben ipari jellegűvé alakult át a Közép-Európa egykori "gabonaraklára" helyén felépült a táj elsőrendű ipari műhelye.

A kommunista iparpolitika mérlege

Miként bevezető sorainkban is mondtuk, Csonka-Magyarország iparosítása nemzeti szempontból már sok évtizeddel ezelőtt parancsoló szükség volt. Az újabb iparosítási hullám tehát, amit a kommunista rendszer indított el, magábanvéve nem helyteleníthető. Csakhogy nagy különbség, hogy az iparpolitika meghatározója jelenleg nem a nemzet érdeke, hanem az orosz bolsevista világuralom előkészítése, a magyarságtól teljesen idegen cél. S ez rendkívül súlyosan esik a latba, mert minden káros következménynek ez a kútfeje. Az orosz világuralmi törekvés ugyanis olyan termelési méreteket, olyan termelési irányt és olyan munkaütemet erőszakolt az országra, ami a nemzet érdekével össze nem egyeztethető és végeredményben kétségeessé teszi, hogy a sok könnyel és verejtékkel elért eredmények megtarthatók lesznek-e a jövőben és valaha is a magyar-ság javát szolgálhatják.

Ezen az alapvető kifogáson túl nagy hiba, — s ez az új magyar ipar legnebezhetőbb pontja — hogy súlyával, a nehéziparral tartósan nem igérkező konjunktúra-helyzetre épül fel: arra, hogy a Szovjetunió az egész

közép- és keleteurópai területet hosszú ideig uralma alatt fogja tartani és diktatórikus módon irányíthatja a nyersanyagot oda, ahova akarja. A csonka országnak ugyanis a jelenlegi méretű vas- és acéltermelés folytatására nincs kellő mennyiségű vasérc, sem elegendő kokszolható szene. A vasérc nagyobb része Szovjet-Ukrajnából, a kokszolható szén Lengyelországból jön. Ezeknek a behozatal útján megszerzett alapanyagoknak elmaradása, vagy esetleg megfogyatkozása, ami a legkisebb politikai átszervezés esetén bekövetkezhet, azonnal a termelés katasztrófális mértékű összezsugorodásához vezet minden következményével együtt. Az ipar többi ágában kialakított tekintélyes termelési méretek, — így a bauxit, alumínium, nyersolaj, villamos áram termelése és a cementgyártás — egészségesebb alapokon állnak, azok ilyen nyaktörő bukásnak nincsenek kitéve. A nyersanyaghiány csak addig nem fenyeget közvetlen katasztrófával, amíg a Szovjetunió hatalmában tartja az új magyar ipar kiegészítő területeit és jelenlegi politikája fennáll. Viszont amíg ez a helyzet áll fenn, az egész magyar ipar a nyersanyag felett rendelkező orosz hatalomnak van kiszolgáltatva, életre-halálra.

Máris kialakult és teljes súlyával fenyeget azonban egy másik baj: az orosz világhatalom a nehézipar olyan nagymértékű és olyan gyors ütemű fejlesztését erőszakolta az országra, amely a gazdasági életből kiszajtolható összes pénzügyi erő 44.1%-át veszi igénybe, úgyhogy nem marad lehetőség az ipar más ágainak szükségszerű arányos fejlesztésére. A nehézipar fejlesztése miatt, mely tartós javakat állít elő, a fogyasztási cikkek gyártó iparágak sorvadásnak indultak. Ez lett a sorsa például a kisiparnak, az élelmiszeriparnak, a háztartási és építőiparnak és erre a sorsra jutott a közlekedésügy is. Jelentések vannak arról, hogy egész falvak maradtak lakatos, bádogos, üveges, asztalos, villanyszerelő, cipész, kádár és szabó nélkül. Panaszolják a lapok, hogy a városokban a közszolgáltatás hiányos, a közlekedést előregedett régi villamosokkal és lefutott autóbuszokkal bonyolítják le. Mindezekről a kommunista kormány nem közöl statisztikai adatokat, mert itt nincs mivel dicsekedni. A zomorú tény az, hogy a nehézipar gyors fejlesztése a termelés többi ágának rovására történt és így a magyar gazdasági élet egyensúlya megdőlt, a fogyasztási cikkekben a lakosság komoly hiányokat szenved.

Különösen érezhetővé és szinte elviselhetetlenné teszi a felborult gazdasági egyensúlyt a mezőgazdasági termelés lemaradása. A mezőgazdaság az öt éves tervben aránylag kevés beruházási összeghez jutott (12.9%) annak ellenére, hogy a hároméves terv ezen a ponton nem érte el az 1938-as termelési színvonalat, hanem 10%-kal az alatt maradt. Az 1949-50-es gazdasági évben pedig újabb visszaesés mutatkozott: az index 87-re esett.⁹

⁹ A mezőgazdaság lemaradása általános jelenség a vasúti közlekedés és a vasútépítési munkák miatt. Az 1948-49. illetve 1949-50-es gazdasági évben az állampárt 1938-as állapothoz képest Lengyelországban 65%-os illetve 71%-os eredményt ért el. Csehszlovákiában 76%-ot illetve 81%-ot, Romániában 1948-49-ben 91%-ot, Bulgáriában 87%-ot.

képest Lengyelországban 65%-os illetve 71%-os eredményt ért el. Csehszlovákiában 76%-ot illetve 81%-ot, Romániában 1948-49-ben 91%-ot, Bulgáriában 87%-ot.

A lemaradás részben a kedvezőtlen időjárásnak tulajdonítható, főleg azonban a mezőgazdasági gépek és eszközök hiányának, valamint a mezőgazdaság kollektivizálása iránt mutatkozó mély ellenszenvnek.¹⁰ Ahelyett tehát, hogy az egyéb nélkülözést legalább a gyomor teletöltésével enyhíteni és a mindennapi megélhetést olcsóbbá tenni igyekeztek volna, megritkult az élelmiszer, az árak spirálisan emelkedtek és a háziasszonyok hosszú sora újra megjelent a félig üres nagyvárosi boltok kapui előtt. A mezőgazdaság katasztrófája így a negyedik súlyos következménye a Szovjetbe bekebelezett magyar gazdasági életnek és a túlgyors iparpolitikának.

Elkeserítőleg hat az ország lakosságára, hogy a nagy áldozattal és mérhetetlen erőfeszítéssel termelt javakat nem az ország építésére használják fel, hanem a bolsevista világimperializmus kialakítására s rabló módon kiviszik az országból. Ennek az intézményes fosztogatásnak többféle formáját vezette be a rendszer. A legismertebb eljárás az, hogy az ország legértékesebb kincseinek kiaknázására és a kereskedelmi szempontból fontos közlekedés egyes ágaira vegyes, úgynevezett "magyar-szovjet társaságokat" alakítottak, amelyek nem az általános magyar hatóságok alá tartoznak, hanem mintegy területenkívüliséget élvezve, közvetlen szovjet ellenőrzés alatt állnak és termelvényeiket a Szovjetunióba szállítják. Magyar-szovjet társaság aknázza ki a gazdag nyersolajtelepeket (Maszovol, Malaj), a mérhetetlen kincset érő bauxitlepeket (magyar-szovjet bauxit-aluminium társaság) s az intézi a légi úton való szállítást (Maszovlet) és igazgatja a hajózást (Maszhat). Ezzel a Szovjet két fontos kulcsipart kihasított az ország gazdasági életéből és rátette kezét a nemzetközi szállítás elsőrendű ágaira.

Egy másik eljárás, amely burkolt formája a "felszabadulás" után divott egyszerű rablásnak (erőszakos rekvirálásoknak, gyárleszereléseknek) abban áll, hogy gépeket, vasúti mozdonyokat, Diesel-motorokat, hajókat, turbinákat, elektromos felszerelést, optikai műszereket, precíziós készülékeket, textilárút, rádióalkatrészeket, traktorokat, stb. szállítanak a Szovjetnek, a Szovjet által meghatározott alacsony áron. Jellemző példája ennek a szervezett fosztogatásnak a Vörös Csillag Traktorgyár szállításai. Ez a gyár átlag 20-25%-kal olcsóbban szállít a Szovjetbe, mint amennyiért a belföldi piacon hozza forgalomba gyártmányait.¹¹ Van a

10. 1950 telén takarmányhiány és a kollektivizálástól való félelem miatt a paraszt-ság tömegesen ölte le állatait. Ennek következtében az állatállomány az 1951-es számbavételkor nagy visszaesést mutatott: 2 millióval kevesebb volt a sertés és 15-20%-kal kevesebb a marhaállomány.

11. Egy 1953-as árjegyzék a kereskedelmi ártól elvárt traktorok belföldi árát és a Szovjetnek számlázott árát a következőképpen jelöli: az 520/27 típusú

traktor belföldi ára 56,450 ft. a Szovjetnek számlázva: 37,500 ft.; az R-30/35 típusú traktor ára: 62,800 ft. illetve 48,300 ft.; az R-50/55-ös traktor ára: 84,650 ft. illetve 59,500 ft. A lánctalpas traktoroké: L-30/35-ös típus: 68,500 ft. illetve 53,200 ft.; az SL-50/55-ösé: 91,800 ft. illetve 66,450 ft. Ezenfelül az exportra gyártott traktorok mindenképp példányra teljes felszereléssel kerül forgalomba, a belföldön eladott traktorok közül viszont csak minden ötödikhez adnak teljes felszerelést.

Szovjet fosztogató politikájának egy harmadik válfaja is. Ez abban áll, hogy a népidemokráciák külkereskedelmét monopolizálja, vagyis az országok egymásközi forgalmában mint közvetítő lép fel s a hasznot zsebrevágja. Jó példa erre Magyarország és Pakisztán esete. Magyarország megvetette lábát a pakisztáni piacon és Pakisztánnak 1950-ben 50 vasúti mozdonyt szállított és ugyanakkor 150 darabot küldött a Szovjetúnióba, bár ott arra nem volt szükség. A következő évben a Pakisztánba való szállítás elmaradt, mert időközben a Szovjet az olcsón szerzett magyar mozdonyokat ott eladta s a piacot kielégítette.

Meg kell végül jegyeznünk, hogy az ország fenti kielézési adataiba nem számítottuk bele a minden ellenszolgáltatás nélkül, hadisarc címén ("jövátétel") kiszállított anyagot. Ezt a hadisarcot a Szovjetúnió 300 millió dollárban állapította meg, de úgy, hogy az árucikkek könyvelési értékét sajátmaga szabta meg. Ezek a szállítások 1952 végéig szakadatlanul folytak és tényleges értékük meghaladta az 1 milliárd dollárt. Miután a Szovjet így több mint háromszoros hadisarcot préselt ki az országból, 1953 január 20-án rövid közleményben hírüladta, hogy Magyarország lerőtta jövátételi kötelezettségét s az e címen történő szállítások befejeződtek. A Magyarországon állomásozó félmillió szovjet hadsereg élelmezési költségeit azonban, miként kezdetben is, továbbra is Magyarország fedezi. A különféle alakban történő módszeres gazdasági kiszípolozással a Szovjet elérkezett oda, hogy Csonka-Magyarországot gyarmatává alacsonyította le, azzal a sajátos vonással, hogy ezúttal egy kisebb kultúrájú nép előakodik a magasabb kultúrájú nében.

Nem lenne teljes a hazai bolszvista iparpolitikáról alkotott mérlegünk, ha annak emberi vonatkozásait nem vennők már a jelen szemle keretében is figyelembe, noha azoknak külön tanulmányt kellene szentelni. Már rámutattunk arra, hogy a nehézipar gyors ütemű fejlesztése a könnyűipar, fogyasztási ipar és a mezőgazdaság elhanyagolásához vezetett. Emberi vonatkozásban ez a körülmény a legfontosabb használati és elvezeti cikkek megritkulását, áraik felszökését, szóval a mérhetetlen drágaságot és nélkülözést jelentik. A nagy beruházások pénzügyi alátámasztása viszont az adóterhek felcsigázását vonta maga után, különösen a terhes indirekt adók bevezetésével. Ezek olyan dolgok, amik kevés kivétellel minden fogyasztót érintenek és az életet magában is nehézzé és keszervessé teszik.

A gazdasági élet új rendje azonban a munkást nemcsak fogyasztó közösségében érinti. A helyzet reá más következményekkel is jár. Nem utolsósorban megfelelő összeg arra, hogy a szaporodó munkáslétszámmal, a terebélyesedő ipari központokkal lépést tarthasson a szociális, kulturális és higiénikus építőmunka. Ahol a város lakossága többszörösen többezer lélekkel felduzzad, ott egész új lakónegyedeket kellene építeni, villanytelepekkel, gázgyárakkal, üzletekkel, kórházakkal és más egészségügyi berendezésekkel együtt, — ami mind elmarad. Így az új ipari

központokban, bár onnan a polgári lakosság egy részét durva kézzel kikergették és sok új lakást építettek, mégis igen gyakran kaszárnyyszerű zsúfoltságban folyik az élet, az emberek barakokban laknak, az ilyen élet minden bajával együtt.

A rossz szociális, kulturális és higiénikus viszonyokon kívül még közvetlenebbül érinti a munkásságot a béreken való kíméletlen takarékoskodás. Hogy tudniillik az egyre súlyosbodó beruházási összegeket előteremtsék, a pénzhígítás mellett a béreket is lejjebb szorítják. Ez az eljárás a normapolitikával történik. A hároméves terv bevezetésekor az egész országban megszüntették a munkában töltött idő szerint való fizetést és áttértek a termelt javak mennyisége szerint való fizetésre, megszabva az egy óra leforgása alatt elvégzendő termelést, a "normát". Aki munkájával a normát nem éri el, például a napi nyolc-tíz órai munka alatt nem állít elő X darabot valamely árucikkből, hanem kevesebbet, annak napibérét a norma alatt maradás százalékos arányában csökkentik, vagy az illetőt arra kényszerítik, hogy lemaradását díjazatlan túlórákban hozza be. Másik közismert módja a burkolt fizetéscsökkentésnek a normák felemelése, ami 1950 júniusában országszerte bekövetkezett. Aittól kezdve ugyanazért a munkabérért több munkadarabot kellett elkészíteni. Következőleg ahány százalékkal emelkedett a norma, annyi százalékos fizetéscsökkenés következett be.¹²

A munkáslétszám fokozatos emelése felszívta a két háború között állandóan megvolt munkanélküli tömeget, úgyszintén a háború végén foglalkozás nélkül maradt kezeket. Az ötéves terv folyamán így már munkaerőhiány keletkezett s 1951-52 fordulóján a kormány megkezdte a rejtett munkaerőtartalékok felkutatását. Ennek során munkába állították a fiatalokat és az öregeket és nagyobb arányban toborozni kezdték a nőket, — 1951-ben 350,000 nő felvételét irányozták elő. Gyermekgondozók, bölcsődék felállításával, kantinek berendezésével elősegítették, hogy a nők a családi feladatok elvégzése helyett az iparban teljesítsenek szolgálatot. Megkezdődött a munkaerővel való takarékoskodás is, a személyzetcsökkentés és a feleslegesnek nyilvánított munkaerő áttolása más ipari szektorokba, ami gyakran az ország egyik vidékéről a másikba való áthelyezéssel jár és eléggé megbolygatja az emberek amúgyis zaklatott életét.

Ennél még súlyosabb, hogy a munkáshiány és a béreken való takarékoskodás a munkásság példátlan hajszolásához vezetett. Mindig többel és többet kívántak a termelékenység jelszavával, ami a vasfüggöny mögött a tervhivataloknak valóságos rögeszméjévé vált és ott elsősorban a fizikai erőfeszítés fokozását jelenti. Ez a munkaerőgazdálkodás szülte a munkaversenyeket, az élmunkás, az elitmunkás, a nyitómunkás és más

¹² A szövegterv következménye az lett, hogy a munkás az előírt mennyiség kitermelésén törekedik s emiatt nem jut ideje

a minőség kialakítására. Innen a rengeteg hibás munkadarab, a selejt szokatlan emelkedése.

hasonló kifejezéseket, amíg a Rajk-per után nyíltan alkalmazni kezdték a tulajdonképeni szót, a "sztahanovista" elnevezést. A sztahanovizmus — mondotta a rendszer szócsöve — a munkásság "önkéntes felelete" a hazaáruló taktikázásra és szabotálásra. Tény, hogy ezekkel a jelszavakkal a dolgozó embereket és asszonyokat arra kényszerítik, hogy szinte az örületig fokozzák a munkatempót.

Az új iparpolitika három következményei az előadott két pont alapján abban foglalhatók össze, hogy 1. a tökehiány miatt az iparban és általában a gazdasági életben megbomlott az egyensúly; 2. a fokozatos bizsarrólás és az ország gyarmati helyzetbe való süllyesztése miatt nemzetközi szempontból értelmetlennek vált az erőfeszítés; 3. a gyors munkakörmű miatt a legbecesebb töke, maga a nemzeti munkaerő is veszélybe került. Ime, itt állott a magyar gazdasági élet 1953 elején.

Rekonverzió vagy jelszavakozás?

A hazai gazdaságpolitika két-három nemzedék munkáját rakta egy nemzedék vállaira. Elviselhetetlen terhelre a magyar parasztság és munkásság oly nagymértékű szabotálással felelt, — ügryetlen fegyver, ami a vasfüggöny mögött közben maradt, — hogy 1953 tavaszán az egész országgyűződálkodás és pénzűgy kifulladt és a belső összeroppanás küszöbén állott. Röviddel ezután bekövetkezett júniusban a berlini lázadás s ez a vasfüggöny befagyott világában valószínűs jégzajlást indított meg. Néhány gyűzőlt minisztert és gazdasági vezetőt Magyarországon is elbocsátottak vagy háttérbeteltek, hogy a nép haragját csillapítsák és az új miniszterelnök, Nagy Imre, július 4-én elmondta hírhedt beszédét, ami a hibák és bajok teljes és tökéletes beismerése volt.

A miniszterelnök beszédében megígérte az életmozgást és könnyűipar fejlesztését, a kisipar és mezőgazdaság kollektívizálásának onyhítését, megígérte a nohézipari beruházások csökkentését, a fegyverkezés lassítását, hangoztatta a nyugati tőkés országokkal való kereskedelmi kapcsolatok helyreállítását és burkolt formában az ország bolsevista királására a orvosságot ígért. Szóval a miniszterelnök kilátásba helyzte a gazdasági élet, különösen az ipar átállítását, az úgynevezett rekonverziót.

A nagyhangú ígérlet óta eltelt hét-nyolc hónap eseményei azonban arra mutatnak, hogy az ipar normális mederbe való visszaterelése Magyarországon sem fog bekövetkezni, hanem a nohézipar foladatául kapja, hogy természetű munkáj mölött, tehát azonfölül, fogyasztási javakat is osztson, — teljeskannát, palacsintásütőt, jégsekrényt és egyéb hasonló cikkeket. Nem is remélhető az ipar bekés szolbrálatba állítása, sem ki-egyenúlyozása, hiszen Uánka Magyarország problémái nem önálló problémák, hanem a bolsevista világgép és bolsevista világgpolitika szigorú megrendelése. Ott pedig, tekint a legbecesebb nyugati orosz szakértők

megállapították, célbeli eltérésről szó esik, legfeljebb a gyepelők ideiglenes meglazításáról, hogy a küszöbön álló belső forrongást levezessék.

*Ezért Magyarország népe számára, csakúgy mint a vasfüggöny mögé zárt minden nép számára nincs más út a kiszípolozás, agyonhajszolás és sanyargatás elől való menekülésre, mint forradalom kirobantása és a népeket rabságban tartó orosz bolsevista rendszer felzámolása.** — Montréal, 1954.

A kereset állandósítása a legfontosabb mai munkásprobléma

Aki a munkásság újabb szociális törekvéseit figyelemmel kísérte, észrevehette, hogy az erőfeszítések középpontjában az a kérdés állott, miképpen biztosítsuk a munkás megélhetését, amidőn valamilyen okból kifolyólag — pl. betegség, rokkantság, gazdasági pangás következtében — átmenetileg kereset nélkül marad, vagy öregség miatt többé nem dolgozhat. Ezt a kérdést a megfelelő társadalombiztosító intézmények felállításával Európa legtöbb országában kielégítően megoldották. Ezek az intézmények nem vették le azonban a munkás válláról sorsának legnagyobb keresztjét: a kereset folytonos ingadozását.

A mai vállalatok annyi merev elemet vittek már bele árkaikulációjukba, hogy abban tulajdonképpen csak egyetlen rugalmas tényező maradt: a munkabér. Ha tehát a fogyasztás valami okból csökken, a vállalat úgy védi magát a veszteségtől és a bukástól, hogy munkaóráinak számát csökkenti és a felesleges munkaerőt elbocsátja. A munkás keresete így állandóan ingadozik és folyton feje felett lebeg a damoklesi kard: lesz-e kenyér a jövő héten? Beruházási tervet éppen ezért nem készíthet, hosszabb lejáratú programot nem kezdhet.

Az 1929-től 1936-ig lezajlott gazdasági világválság az amerikai kontinensen borzalmas következményekkel járt és nagyon kézzelfoghatóan megmutatta, mit jelent a bizonytalanság, a jövedelem csökkenése, vagy máról holnapra való teljes megszűnése. Ez az idő mély benyomást hagyott az amerikai munkásság emlékezetében és ennek tulajdonítható, hogy éppen az amerikai munkásszervezetek lettek azok, amelyek kiegészítették a társadalombiztosítás programját és arra törekednek, hogy a

*A felhasznált irodalom: F. Fejtő, Histoire des démocraties populaires, Paris, 1952. — J. Brault-Garnier, L'économie hongroise. L'Information Géographique, Paris, 1952. — Le pillane des pays satellites, Bulletin de l'Association d'Etudes et Informations Politiques Internationales (B.E.I.P.), Paris, 16/30-6 1953. — Sous le porteur du "nouveau monde" B.E.I.P. 1/14 2 1954. — L. Varga,

The position of the Hungarian worker between January 1950 and April 1953. New York, 1953. — Surányi-Unger Tivadar, A magyar nemzetgazdaság jövőbeni feladatai. Új Magyar Út, 1953. — Szabó Miklós, A magyar ipar új rendje. Kézirat ugyanánt, 1954. — Hírnagy: Magyarországi Események, Magyarországi Hírek, Hungary, Új Budapest, Hírek Útján

kereső munkás jövedelmét állandósítsák. Azt *igyekeznek elérni, hogy a munkaadó biztosítson nekik bizonyos időtartamra — rendszerint egy évről van szó — állandó összeget, azaz fix keresetet.*

Az évi fizetés rendszere

A rendszer lényege az, hogy a munkaadó biztosítja a munkásnak, hogy egy teljes esztendeig kap fizetést és ez a fizetés hetenkint egy bizonyos összegnél nem lehet alacsonyabb. Vagyis a munkás, ha egyszer felvették, egy évig biztos lehet affelől, hogy nem marad kenyér nélkül s a fegyelmi utal kivéve, nem bocsátják el. Így a munkás hosszabb lejáratú tervet is készíthet, vásárolhat hitellel és nem kell tartalékolnia "bizonyos esetre."

A rendszer gyakorlati megvalósítása többféle módon történhet. Legismertebb a következő három terv-típus: bizonyos számú *hetiórát* biztosítanak, pl. hetente 40 órát; vagy bizonyos számú *munkaórát az évben*, pl. évente 52x40, azaz 2080 órát; vagy pedig egy bizonyos *pénzösszeget*, pl. 52 hét x heti 40 óra x órabérrel.

Az első esetben a munka arányosan oszlik el az év minden hetére. A második megoldás lehetővé teszi, hogy a munkás bizonyos számú héten többet, más hetekben kevesebbet dolgozzék, a munkamennyiség időszakonként való hullámlása szerint. Ebben a megoldásban a túlórák nem naponta vagy hetente adódnak, hanem csak a garantált évi óramennyiség (2080) ledolgozása után. A harmadik megoldás évi összeget biztosít s lehetővé teszi a túlórák szokványos beszámítását. A kétszeres bérrel fizetendő munkaóra pl. annak megfelelően számít be a garantált összegbe. Ha ebben a rendszerben munkacsökkenés vagy éppen munkanélküliség áll elő, a munkás akkor is tovább kapja fizetését a garantált mértékig. A vállalat hitelezőjévé lesz a munkásnak s ez utóbbi a hitelt a nagyobb ütemű termelés megindulásakor munkaórákban fizeti vissza, illetőleg egyenlíti ki.

A rendszer sokféle kombinációt tesz lehetővé és gyakorlati alkalmazása is változik a különféle iparágak szerint. A kombinációkat és a kérdésre vonatkozó újabb irodalmat felsorolja E. Bouvier munkája: *Le salaire annuel garanti* (Montréal, 1953), míg az amerikai kísérletekről F. Beatrice Brower számol be *Annual wage and employment guarantee plans* c. munkájában (New York, 1946).

Mik a rendszer előnyei, hátrányai és nehézségei?

Bár az évi fizetés követelése erkölcsi szempontból igazolt, mégis meg kell vizsgálni alkalmazásának gazdasági következményeit. A terv hívei felemlítik, hogy az évi fizetés rendszere megjavítja a munkateljesítményt, mert az eddigi munkásjelző: "Lassan dolgozzunk, hogy holnapra la maradjon" elvezeti jelentőseget, hiszen a munka és a fizetés

holnapra is biztosítva van. A jobb munkamórával mellett az állandóság az-
zul az előnnyel is jár a vállalatra, hogy a munkaerő folytonos mozgása
(elbocsátás, felvétel) által előálló költségek elmaradnak, amelyek olyan
iparágakban, ahol a betanítás hosszabb időt vesz igénybe, elég jelentő-
sek. Végül az is figyelemre méltó, hogy a munkás vásárlóerejét színvo-
nalon tartva, elkerülhetők lesznek a fogyasztásban előálló úgynevezett
ciklikus válságok s a termelés ezáltal egyenletesebbé válik. Az állandóan egyforma ütemű termelés nagy pénzmegtakarítást jelent a váll-
alatoknak, hiszen a biztosítási díj, a helyiség bére, a világítás, gáz és
fűtés költségei alacsony óraszámnál éppen akkorák, mint magasabb óra-
szám mellett. Tehát a befektetett tőke kihasználása előnyösebb lesz. *Egy-
szóval a terv hívei az éves fizetés rendszerével egyúttal a termelés, az
alkalmazás, a fogyasztás és a jövedelem egyenletességét is elérni remélik
s megszüntethetik a kapitalista gazdálkodással együttjáró zökkenőket.*

A tervet ellenzők viszont rámutatnak arra, hogy a munkaerő moz-
gásának megszűnése lehetetlenné teszi az erős hullámnásnak alávetett
iparágak, az úgynevezett szezonipar működését, mert ennek számára
nem akad majd ember a munkapiacra. Az ellenzők főérve mégis az, hogy
a terv megvalósítása igen költséges, mert óriási pénztartalékolást tesz
szükségessé, ez viszont megdrágítja az árucikkek előállítási árát és két-
séggessé teszi a vállalat hasznothajtó voltát, rentabilitását. Az éves bizto-
sítás bevezetése az amerikai acéliparban a jelenlegi fizetések 17.6%-ába
kerülne, míg a bútóripárban 19.2%-ba, a textilben 6.6%-ba. Végül azt
is kifogásolják, hogy a vállalat kötött munkaerő esetén elveszti rugal-
masságának utolsó biztosítékát s válság idején nem tudja magát életben
tartani, tehát gazdasági összeomláshoz vezethet.

Kezdekhet-e ilyen körülmények között a terv bevezetését az egyes
megánvállalatok? Avagy inkább egyes iparágak? Vagy egyszerre kellene
az új rendszert az egész gazdasági életbe bevezetni? Bár egyes váll-
alatok már kísérleteznek a tervvel, az általános nézet mégis az, hogy az
egyes vállalatok nem kezdeményezhetik az éves fizetést, mert a velük
azonos termelést végző más vállalatok, ha azok nem tesznek hasonló lé-
pést, olcsóbban termelve leverik a versenyben a szociális vállalatot. Az
az elgondolás, hogy a terv költségeit a profitmargóra táblázzák, nem vi-
hető keresztül, mert az üzleti haszonnak 25%-os csökkentése sok váll-
alatot már a bukás szélére sodorna. Így a mai gondolkodók abban látsza-
nak egyetérteni, hogy az évi fizetés rendszerét egyszerre kell bevezetni az
egész gazdasági életbe, vagy legalább egész iparágakba, korporációs ala-
pon vagy állami hatalommal, törvény útján. A reform mindenesetre nagy,
átfogó és szervezett megoldást kíván.

A reform adminisztratív kivitelezése mégis inkább csak technikai
kérdés. Nehezebb leküzdeni a gazdasági ellenálló erőket, melyek iparágak
szerint kisebbek vagy nagyobbak. Vannak pl. olyan iparágak, ahol a
termelés az egész éven keresztül körülbelül mindig ugyanolyan ütemű.

Ilyen a lábbeli ipar, az élelmiszeripar, a fehérneműipar és a szappangyártás. Ezekben az iparágakban volna tehát a legkisebb a kockázat és a legolcsóbban bevezethető a reform. Nem így áll a helyzet az időszakos iparban (szezoniiparban), ahol a megoldás sokkal drágább. Úgyszintén azokban az iparágakban, ahol a piac telítettsége esetén előálló ciklikus válságok nagy ingadozást idéznek elő a termelésben, következőleg a munkaerő foglalkoztatásában, ahol tehát az évi garancia bevezetése tetemesen nagyobb költséget jelent, mint az ingadozásnak kevésbé kitett iparágakban.

Az alábbi statisztika érzékelteti, hogy a gazdasági világválság idején az egyes amerikai iparágakban az 1929-es normális évhez képest a munkában maradtak száma mennyire visszaesett:

*Amerikai foglalkozási statisztika iparágak szerint
százalékban kifejezve*

Év	Autó	Lábbeli	Kémia	Vas-Acél	Fehérnemű	Élelmiszer
1929	100	100	100	100	100	100
1932	49	89	76	66	81	79
1935	87	98	101	89	105	95
1937	107	104	113	120	112	104

Amíg tehát a válság mélypontján, 1932-ben, az autóipar 1929-es munkásszámának csak 49%-át tudta alkalmazni, addig a lábbeli ipar megtartotta létszámának 89%-át. *Ebből az következik, hogy az úgynevezett tartós javakat gyártó iparágakban sokkal költségesebb és sokkal kockázatosabb az évi fizetés rendszerének bevezetése, mint a nem-tartós áru-ártekeket gyártó iparban.*

A probléma általános elemzése arra mutat, hogy az éves fizetést a maga legegyszerűbb formájában, az 52 hét x 40 óra x teljes munkabér formulája szerint nehéz, szinte lehetetlen jelenleg megvalósítani. Ezért egyelőre megelégednénk azzal, ha kisebb garancia lépne életbe az alábbi formula szerint: 50 hét x 40 óra x órabér x 80%. De ezt a tervet kapcsolatba hoznák a munkanélküli segély rendszerével. A munkanélküli segélyt az állam adja, ez a segély levonásba kerülne a vállalat által garantált pénzösszegeből, s azt természetesen nem kellene visszafizetni, "ledolgozni" a vállalatnál. Mivel továbbá a különböző iparágakban más és más összegbe kerülne a biztosíték bevezetése, a költségek kiegyenlítéséről is gondoskodni kellene, hogy így a terhek az egyes iparágak között arányosan oszoljanak meg. Végül az is kétségtelen, hogy az állami pénzügyi politikának is közbe kell lépnie, hogy adók és vámtarifák segítségével a nemzetgazdaság a külföldi áruval szemben itthon és a külföldön egyaránt versenyképes maradjon. — Ezek az utalások eléggé érzékeltetik,

hogy a felvetett munkásprobléma megoldása nem olyan egyszerű dolog, mint aminőnek esetleg az első pillanatra látszik. És sejtetik azt is, hogy az államhatalom szerepe újabb bővülés előtt áll.

Mindezen felül itt a nagy kérdés, vajon azt a mélyreható átalakulást, amint az évi fizetés és garantált állás maga után von, elbírja-e a szabad vállalat elvén nyugvó jelenlegi gazdasági rendszer? Avagy olyan változásokat hoz a gazdasági élet szerkezetében, mint hozott az állami életben a társadalombiztosítás ügye? Ez utóbbi kérdést az amerikai szakirodalom nem mérlegeli, mert a szabad vállalat (*free enterprise*) és a kapitalizmus álláspontján áll. Így a mondottakkal egyelőre be is fejezzük tanulmányunkat, melynek célja pusztán az volt, hogy a szociális gondolat ez újabb fontos ágát bemutassa az országos feladatok megoldása iránt érdeklődő olvasóknak.

Újabb nézetek a sztrájkjog alkalmazásáról

1. A munkaadókkal szemben a dolgozók leghatalmasabb fegyvere a munka kollektív beszüntetése, vagyis a sztrájk; annak segítségével érvényt tudnak szerezni jogos vagy jogosnak vélt követeléseiknek. Azért hatalmas ez a fegyver, mert vele nagyobb profitvesztést okozhatnak a tőke tulajdonosának, mint amekkorát a bérkövetelés teljesítése jelentene. Sőt, ha a sztrájk hosszú ideig tart, esetleg még a vállalat bukását is okozhatja.

Amíg a sztrájk csak helyi jelentőségű volt, vagyis csak egy-egy vállalatot vagy vállalatcsoportot érintett, addig csak a munkaadót károsította, akire valóban nyomást akartak gyakorolni. Abban a mértékben azonban, amint a Munka és a Tőke elemei általános szakmabeli szervezeteket és országos központokat hoztak létre, a sztrájkok egyre nagyobb és nagyobb méreteket öltöttek, messzeágazó kihatásokat eredményeztek és a munkaadón kívül az egész nemzeti közösségnek károkat okoztak. A közbiztonsági szervek (rendőrség, tűzoltóság, kórházi szolgálat) és a közérdekű üzemek (gáz-, villany-, víz-szolgáltatás, vasút, posta) működésének beszüntetése például már a lakosság legszélesebb rétegeinek is komoly kellemetlenségeket és károkat okozott. De károsult maga a sztrájkoló alkalmazott is, aki nem egyszer tőle egészen távolálló szakma érdekei miatt kénytelen volt több napi vagy heti fizetését elveszíteni, mert társai egyszerűen nem engedték munkahelyére és így nem dolgozhatott.

Még súlyosabb következményekkel járt a munka kollektív beszüntetése, amikor azt a szakszervezeti vezetők nem szakmabeli érdekek miatt rendezték el, hanem politikai követelések miatt. Az ilyen sztrájkok nem az életszínterrel foglalkoztatást célozzák, hanem visszacsúszás jellegével bírnak.

Hasonlóképpen visszaélés a sztrájkjoggal a sztrájktörökkel szemben alkalmazott testi fenyegetések, az üzemle foglalkozások, sztrájkvérségek állítása, a gépek és berendezési tárgyak megrongálása és egyéb szabotázs-cselekmények.

A sztrájk eldurvulása és a sztrájkjoggal való visszaélés, amely a Tőke és a Munka növekvő súrlódásával és a marxizmus kifejlődésével folyvást nőtt, hovatovább szükségessé tette az állam beavatkozását. S ha a liberális rendszer karbatett kézzel nézhette a Tőke és Munka eszeveszett birkózását, a végrehajtóhatalmát megerősített és tekintélyét helyreállított állam a birkózók fölé kívánt emelkedni és a maga hatalmát érvényesítve, a sztrájkjog gyakorlását úgy igyekezett szabályozni, hogy abból a köznek és egyénnek oktalan kára ne keletkezzék. Ebben az új gondolatú rendszerben, amely most van kialakulóban, nem a sztrájkjog eltörléséről van szó, hanem annak ésszerű korlátozásáról, törvényes szabályozásáról.

2. Valahányszor a munkaadó és alkalmazottai között munkaügyben kollektív összeütközés, konfliktus keletkezik, az új felfogás szerint nem lehet azonnal ledobni a szerszámt és sztrájkba lépni. A mai felfogás szerint a sztrájk csak a legutoljára alkalmazható fegyver, ha már minden más utat és módot megpróbáltak az egyezség létrehozására és ezeken a módokon nem értek célt. Az első mód, amelyet kollektív összeütközéskor alkalmazni kell, a közvetlen tárgyalás. Annak sikertelensége után jön a kötelező békéltető eljárás harmadik személy közbeiktatásával. Ha az sem hoz eredményt, jön a fakultatív (nem kötelező) bíraskodás. Azok a sztrájkok, amelyek a tárgyalások, a békéltető és bíraskodó eljárás folyamata alatt indulnak meg vadsztrájkok, azaz szabálytalanok és törvényellenesek, következésképp felidézöik büntető eljárás alá vonhatók.

A sztrájk megindítása is bizonyos szabályok betartásával kell történnék. Ha általában elismerik a szakszervezeteknek, mint a tárgyalásoknak irányító szerveknek azt a jogát, hogy az összes rendelkezésre álló békés eszközök eredménytelensége után a sztrájk elindítását elhatározzák, szükségesnek tartják, hogy ezt a határozatot a sztrájkban érdekelt személyzet szavazatával — vállalatonként vagy műhelyenként — jóváhagyja. A szakszervezetek által elhatározott sztrájkot tehát alkalmazásba tételé előtt az érdekeltéknek ratifikálniok kell. A ratifikálás megtörténtét követően záros határidőn belül (pl. 15 napon belül) az illetékes munkaügyi hatóságoknak a tudomására kell hozni és a sztrájk csak a mondtat értesítés megtörténte után bizonyos idő (pl. nyolc nap) elteltével kezdhető meg ténylegesen. Aki ehhez nem alkalmazkodik, hanem előbb, vagy meglepetésszerűen villámsztrájkot indít, ugyanolyan elbírálás alá esik, mint a vadsztrájkoló.

Végül a sztrájk harmadik fokozata a kivételezés. Ezt is szabályozni nyelkszik az újabb szociális gondolkodás. Az alapelv itt az, hogy a sztrájk

folyamán fizetés nem jár, mert a munkaszerződés kétoldalú kötelezettségvállalás s ha az egyik fél nem tartja be vállalt kötelezettségét, a másik sem köteles a maga részét teljesíteni. Alapelv az is, hogy a sztrájk folyamán erőszak és rombolás nem alkalmazható. Tilos tehát az üzemek lefoglalása, sztrájkorségek állítása s bármilyen testi kényszer vagy jogi retorzió alkalmazása azokkal szemben, akik a sztrájkban nem óhajtanak résztvenni. Ha ugyanis az alkalmazottnak jogában áll hogy sztrájkoljon, ugyanúgy joga hogy dolgozhassék. Ha van sztrájkolási szabadság, kell legyen dolgozási szabadság is, — s az államnak mind a két jogot illetőleg szabadságot biztosítania kell. Aki pedig gépeket pusztít, berendezési tárgyakat rongál, az a nemzeti vagyont pusztítja s mint ilyen a büntető paragrafusok alá esik.

Aki azonban a szabályok betartásával sztrájkol, az a törvény keretében gyakorolja jogát, annak szerződése a sztrájk időtartama alatt csak fel van függesztve, tehát fizetést nem kap, de a sztrájk végeztével minden további nélkül újra munkába állhat és szerzett jogait teljes egészében élvezi. Aki azonban e határozatokhoz nem tartja magát s azok ellen vét, szerződésszegést követ el, állásából elbocsátottnak tekintetik, azaz a sztrájk végeztével nem térhet vissza munkahelyére. *A szabályos sztrájk tehát nem jelent szerződésszegést, de a szabálytalan sztrájk igen és állásvesztéssel járhat.*

Nagyjából ezek azok az elvek, amelyek a nyugati gondolkodási mód-ban és a jelenleg tárgyalás alatt álló törvényjavaslatokban az utóbbi idő-ben felbukkantak. Ezek a gondolatok mutatják a nyugati felfogásban rohamosan végbemenő változást, amely a marxizmus vonalától jó mesz-szire esik.¹

1. E rövid beszámoló nem tér ki a sztrájk különféle formáira, amelyek az általános munkabeszüntetésen kívül alakultak ki. Ilyen a kulcsos sztrájk, amikor a központi jellegű műhelyek állnak le; a gyöngyös sztrájk, amikor az alkalmazott az előírt teljes munkaidőben jelen van és dolgozik, de teljesítményét a legalacsonyabb szintre csökkenti; a forgó sztrájk, amikor az egyes műhelyek egymás után állnak le bizonyos előre meghatározott időre, pl. egy-egy órá-ra; figyelmeztető sztrájk, amikor rövid idő-

re, pl. 15 percre minden munka megáll. Különösen az olaszok nagymesterei a különféle sztrájkok kitalálásában. Nem térünk ki elmefuttatásunkban a munkaadó sztrájk-jára sem, amely a munkások vállalatból való kitiltását (lock out) jelenti, sem a sztrájk letörésére elrendelt behívásokra (rekvizíció). Ezek megemlékezésével csak éppen jelezni óhajtjuk, hogy a sztrájk tanulmányozása ma már szinte egy egészen külön tudomány feladata.

Kollektív szerződések Észak-Amerikában

A nyugatos magyar, aki nyitott szemmel járja az országokat, érdeklődéssel tanulmányozza Észak-Amerika két nagy állama, az Egyesült Államok és Kanada társadalmi-gazdasági rendszerét és annak keretében a munkás és munkaadó viszonyát szabályzó, úgynevezett kollektív szerződéseket. E szerződések szerepe ugyanis itt sokkal nagyobb, mint Nyugat-Európában.

E helyzet oka a sajátos amerikai viszonyokban rejlik. Amerikában a munka és tőke viszonyába az állam alig avatkozik be, ott még érvényben van a liberális kapitalizmus filozófiája, szemben az Európában immár negyedszázada erősen hódító "jóléti állam" eszméjével. Amerikában a törvényhozás nem készít "munkakódexet", amely szabályozná a maximális heti és napi munkaidőtartamot, előírná a betartandó higiéniai és biztonsági rendszabályokat, országosan megszabná a legalacsonyabb munkabéreket, kötelezőleg írná elő a nyári pihenőt, szabályozná a munkásfelvétel és elbocsátás módozatait és így tovább. Ott nincs általános társadalombiztosítási kötelezettség, nincsenek félállami szervek ez ügyek központi intézésére és nincsenek állami munkafelügyelőségek az ország gazdasági központjaiban a munkakódex és kormányrendeletek végrehajtásának biztosítására. Amerikában *állami vonalon* mindez hiányzik, az állam illetve a törvényhozás szerepe itt arra korlátozódik, hogy a munkaidőt kötelezi, hogy a szakszervezetek felkérésére, ha utóbbiak az illető üzemben, vállalatban vagy foglalkozási ágban egy bizonyos meghatározott százalék munkást képviselnek, kollektív tárgyalásokat (*collective bargaining*) kezdjen a felsorolt kérdések rendezésére, azokat záros határidőn belül befejezze és egyezség formájában (*collective agreement*) írásban összefoglalja. Ha az egyezség záros határidőn belül nem jön létre, az illetékes kormányhatóság békéltető megbízottakat küld ki. Ha azok munkája is sikertelen, következik a legtöbb esethen a döntő bírászkodás s utána a munka vagy a sztrájk. Ez a típus. Mindaz tehát, ami Európában a jóléti állam ügykörébe ment át, a két amerikai országban kollektív szerződések keretében nyer megoldást. Ezért oly fontosak ezek a szerződések Amerikában.

A tőke illetve a munka saját külön szervezete azonban hasonló az európai szervezetekhez: a munkaadók és dolgozók Amerikában is szakszervezetekbe tömörülve védik az egyik, illetőleg a másik fél érdekeit. A szakszervezetek azonban távolról sem állnak egymástól oly távol, vagy kibékíthetetlen ellentétben, mint Európában gyakori eset. Bár szocialista filozófia lengi át a munkásszervezeteket, azok elismerik és nem vitatják sem a magántulajdon, sem a haszon jogosságát, sem azt, hogy a vállalkozás, — a munkásfelvétel és elbocsátás, az előléptetés, a munkafelügyelem fenntartása stb. — a munkaadó kizárólagos jogkörébe tartozik, itt a szakszervezetek is a "szabad vállalat" (*free enterprise*) Al-

laspontján vannak. Következésképp, Amerikában nincs komoly elvi akadály a tőke és munka békés együttműködésének. A vállalat vagy vállalatcsoport, esetleg az iparág teljes egészében köt szerződést egy vagy több munkás szakszervezettel — leggyakoribb eset az egyes vállalatokra vonatkozó szerződés, ritkább az országos jellegű szerződés — s ez a szerződés helyettesíti a munkakódexet, az a gyár törvénye. Jogilag ez annyit jelent, hogy az igazgatóság személyes uralma megszűnik s helyette polgári jog szabályozza a két fél együttműködését. A kollektív szerződések száma és általában a szakszervezeti élet a háború után erősen fellendült, mert a dollár vásárlóerejének rohamos csökkenésével szükségessé vált a bérek gyakori revíziója. Az 1939-es dollár értéke ugyanis 1952 májusára az Egyesült Államokban 55,3%-ra, Kanadában 52%-ra esett le, tehát elvesztette vásárlóerejének csaknem felét.

A tárgyaló felek — olvassuk az egyik iparág tárgyalásokra készített kézikönyvében — abban a lelkiállapotban ülnek a tárgyaló asztalhoz, hogy szándékukban áll megegyezni. Tehát nem taktikáznak, nem húzák-halasszák az időt, hogy a kierőszakolt sikertelenségből politikai érvet kovácsoljanak, hanem azzal, hogy 'fair' eljárással, azaz a tények figyelembe vételével állapítsák meg az új kódexet, — a minimális béreket mesterségenként és az általános munkafeltételeket. Ezt a tényeken alapuló tárgyalási módot *factual collective bargaining*-nek nevezik. Kölcsönösen 'fair' dolognak, azaz illőnek tartják, hogy a munkás elegendő heti keresettel (*weekly take-home-pay*) rendelkezze, hogy ez a kereset a drágasági index emelkedésével automatikusan változzék, vagyis a kereset vásárlóereje megmaradjon és végül 'fair' az is, hogy az ipari haladás nyomán előálló többlet-profitból a munkás is részesedjék hozzájárulása árnyában. A heti kereset minimumát az alapul vett családi költségvetés szerint szabják meg, a vásárlóerő megtartását célzó drágasági pótlék összegét pedig az országos árindex alapján számítják ki, a termelékenység növekedése alapján előálló új profit osztalékát viszont vállalati kalkuláció alapján. A statisztikailag le nem mérhető, szociális jellegű követelményeket, mint a fizetéses szabadság, egészségügyi és egyéb jóléti intézkedéseket az európai példák nyomán és a szomszédos gazdasági területeken és szomszédos iparágakban elért sikerek szerint alkudozások útján állapítják meg.

A drágasági index függvényeként változó drágasági pótlék, amit a kollektív szerződések úgynevezett "mozgólétra záradéka" (*escalator clause*) ír elő, ma már majdnem a munkásság felét érinti. Pedig ez egészen új dolog Amerikában, először a *General Motors* szerződésében szerepelt 1948-ban s aztán mintegy varázsütésre másutt is elterjedt, mint általában minden újítás, amit ez az amerikai mammut-vállalat, a "GM" be szokott vezetni. "A mozgólétra-záradék, — olvassuk a kanadai *Labour Gazette* 1951 decemberi számában, — azt írja elő, hogy ha az árak

mutatja, a béreknek vele párhuzamosan kell növekedniök vagy csökkenniök, az index változásaihoz képest meghatározott mértékben."

A kollektív szerződések másik divatos vonása Amerikában az, hogy a termelékenység okozta profit-többletet bizonyos kulcs szerint megosztják a dolgozókkal. Ezt is a "GM" vezette be, az 1950-es öt évre kötött szerződésében, a híres 101. paragrafussal. Ez az intézkedés előírja, hogy a béren és a drágasági pótlékon felül minden GM alkalmazott évente 4 cent órabér-emelést kap. Az öt éves időszak alatt tehát mindenki órábéra 20 centtel emelkedik, függetlenül minden más emeléstől. Ezt a termelési pótlékot az órabérekhez abszolút értékben adják hozzá.

A dolgozó társadalom fokozatos szervezkedésének, valamint a kollektív szerződések nyomán kialakult új helyzetnek tulajdonítható, bár nem kizárólagosan, hogy az amerikai jövedelemeloszlás terén az USA-ban 1929-től 1952-ig jelentős eltolódás következett be. Csökkent a törpe jövedelmű családok száma és növekedett a jobbmódúaké, úgyhogy ma egészségesebb szociális helyzet van kialakulóban. Ezt a helyzetet a legutóbbi statisztika híven tükrözi, amely az 1951-es dollárértékben kifejezve a következő megoszlást mutatja a *Business Week* 1952 december 20-i száma szerint:

Az évi átlagos jövedelem nagysága	A jövedelemben részesült amerikai családok %-a	
	1929-ben	1952-ben
\$1,000-nél kevesebb	17%	13%
\$1,000—2,000	24%	15%
\$2,000—3,000	24%	18%
\$3,000—4,000	14%	18%
\$4,000—5,000	6%	15%
\$5,000—7,000	9%	14%
7,000-nél több	6%	7%
	100%	100%

Az ezután kötendő kollektív szerződések, miként ezt máris behatóan tárgyalják, a pénzügyi természetű intézkedéseken felül, bizonyára több szociális intézkedést fognak tartalmazni. Elsősorban a társadalombiztosítás különböző ágaiban kívánnak kollektív intézkedést, mint a GM is tette, továbbá garantált évi bért kívánnak és végül bizonyos ellenőrzést a munkásfelvétel, a munkáselbocsátás, az előléptetés, rangsorozás terén, vagyis több ellenőrzést a munkaerő felhasználásában. Ez utóbbi, mint említettük, eddig az igazgatóság kizárólagos jogkörébe tartozott s ha teljesen, Amerikában is megindul a Németországban már több Landban bevezetett közös igazgatás (*cogestio*) felé való haladás s ezzel bekövetkezők ideát is a kapitalista rendszer első komoly csorbulása. —

Montreal, 1954

A mai társadalomépítés egyik legkényesebb problémája a szakszervezetek új feladatkörének kijelölése

1. Szakszervezetek, mint a dolgozók érdekvédelmi tömörülése, a középkorban még nem léteztek. Akkoriban egyszerűen nem volt rájuk szükség, mert az ipari tevékenység a céhintézmény keretében zajlott le, amelyben a mesterek, legények és inasok (a későbbi tőkések és munkások) szoros érdekközösséget alkottak. Összetartozásukat szigorú szabályok biztosították, amire a közhatalóságok (városok, megyék) és maga a céhszervezet is szigorúan ügyeltek. A szakszervezetek létrejöttét a céhintézmény bomlása, majd teljes felszámolása tette lehetővé és szükségessé. A céhben megtestesült érdekközösség széthomlása a liberális eszméáramlatok hatása alatt ment végbe, mely azt a meggyőződést alakította ki, hogy a céhek korlátozó rendelkezései bénítják az ipar fejlődését és útjában állnak a nemzetgazdaság nagyobb arányú kibontakozásának. A korlátozások helyett a liberalizmus a kötöttségektől való mentességet, a szabad versenyt előnyösebbnek vélte s annak érdekében a céhintézményt eltörölte. Ez intézkedések következtében szétváltak egyrészt a termeléseszközök birtokosai (a tőkések), másrészt a munkaerőt szolgáltató dolgozók (munkások) és mindegyik csoport saját érdekeinek védelmére külön egyesületeket alkotott. Világos tehát, hogy a *liberális államhölcsület győzelme áll a szakszervezeti mozgalom bölcsőjénél, vagyis hogy ez utóbbi mozgalom csak a legújabb történeti kor jelensége és szorosan összefügg a kormányzati rendszer formájával.*

A szakszervezeti mozgalom lényege az, hogy az alkalmazottak — kezdetben főleg csak munkásokról van szó — érdekeik védelmére egyesületekbe tömörülnek és arra törekszenek, hogy munkaszerződésük feltételeiről ne egyenkint tárgyaljanak a náluk sokkal hatalmasabb munkaadóval, hanem közösen, mindnyájuk nevében egyszerre, az arra legilletékesebb munkásegységet vezető személyén keresztül. Az így létrejött közös, kollektívnek nevezett szerződésben jobb munkafeltételeket és előnyösebb munkabéreket tudtak maguknak kiharcolni. Ugyanezek az egyesületek indították el az első önszegélyező mozgalmakat, a mai társadalombiztosító intézetek csíráit. A tagok összeadott apró tagsági díjaiból ugyanis betegség, halálozás, munkanélküliség esetén segélyeket folyósítottak a rászorulóknak. Az első jogvédelmi és tanácsadó szervezet szintén ők állították fel. A közös szervezkedés és közös fellépés révén a munkásság egyidejűleg hatalmas kényszerítő eszközök birtokába jutott, amilyenek a munka kollektív beszüntetése (sztrájk) és a munka hanyag kivitelezése (szahotálás).

A munkások szervezkedése a 19/20. század fordulóján már széles mértékben folyt és hatalmas programot képviselt. Követelések közé fog-

lalta a munkaidő korlátozását, a tisztességes bérek országos megállapítását (a minimális órabérek, az éjjeli és ünnepnap munkaidő díjazását), a szociális védelmet (betegség- és balesetbiztosítást), a pihenés és tudulás (fizetési szabadság, szünidei mozgalom) intézményes bevezetését, a rendszeres jogvédelmet és így tovább. Egyszóval a szakszervezeti mozgalom felölelte azt az egész programot, amit utóbb *szociális minimumnak* neveztek és aminek megvalósítása a munkástársadalom nemzet keretébe való szerves beillesztésének feltételét alkotta, de amit egyelőre a kollektív szerződések keretében igyekeztek elérni. *Ez az első, liberális szakszervezeti mozgalom kimondottan védekező jellegű volt, létezése az állam semlegességét, a Tőke és a Munka szabad versenytételtelje fel és elsősorban a munkaadókkal állt szemben.*

2. A liberális szakszervezeti mozgalom mellett alig egy emberöltő múlva egy más stratégiát valló munkásmozgalom is keletkezett, melyet Marx Károly fogalmazott meg és épített ki rendszerre. Ez újabb szakszervezeti mozgalom abból indult ki, hogy a munkás a tőkés gazdálkodási rendszerben sohasem tudja életszínvonalát kellőképpen emelni, sem az örökös alárendeltséget jelentő munkás sorból kiszabadulni. Az a pusztán tény ugyanis, fejtegette Marx, hogy munkaeszközök tulajdonjoga létezik, a dolgozókat alsóbbrendűsége, örökös szolgaságra kárhoztatja. Hogy tehát a munkás helyzetén gyökeresen javíthassanak, nem "jobb" munkaszerződésekre kell törekedni, hanem a munkaeszközök egyéni birtoklását kell megszüntetni, azokat állami tulajdonba véve. Ez a kiindulópont a fennálló liberális rendszer lerombolását kívánta, az egész társadalom összerázását és állami monopol kapitalizmus kialakítását. Ez új célkitűzésből az következett, hogy a munkásságnak legfőbb kötelességévé tették, hogy ezentúl egy politikai cél érdekében harcoljon és harca első álmaként lerombolja a fennálló rendszert, fegyvereit — a sztrájkot és szabotálást — ebbe az irányba vesse be. Amíg tehát a liberális szakszervezeti mozgalom főcéljául a szakmabeliek közvetlen érdekeinek védelmét tűzte ki és politikai vonatkozásokkal csak függelékként rendelkezett, a marxista szakszervezeti gondolat a sorrendet megfordította: főcéljául politikai tevékenység kifejtését jelölte meg, az utca mozgósítására törekedett s a dolgozók igazi érdekeinek védelmével csak másodsorban foglalkozott. *Igy a marxista szakszervezeti mozgalom nem a munkaadóval, hanem az Állammal került halálos ellenséges viszonyba.*

A marxista szakszervezeti program nem állt meg ezen a ponton. Kikiallotta a munkások, vagyis a termelőeszközök felett nem rendelkező "proletárok" nemzetek felett álló sorsközösségét s a Haza és Nemzet kereteit félretelva, "a proletárnak nincs hazája" elv alapján a *nemzetközi osztályssolidaritás* mindenek felett való értékét hirdette. Ebből logikusan következett, hogy ollene voltak a honvédeknek, minden háborúban csak a gazdagok és ügykereskedők vállalkozását látrák, nem harcoltak, ha-

nem sztrájkoltak és szabotáltak s általában a külső ellenség ötödik hadoszlopaiként szerepeltek. A marxizmus ezen a módon nemcsak a fennálló belpolitikai rendszerrel: a társadalmi és gazdasági szerkezettel jutott ellentétbe, hanem azokkal a keretekkel is, — a nemzet és állam kereteivel, — amelyek nélkül egyetlen nép fennmaradása sem biztosítható. *Ezért a marxista szervezkedés forradalmat, felforgató törekvést, állam- és nemzetellenes tevékenységet, kimondottan destruktív magatartást jelentett.*

A marxista gondolat elsősorban magának a dolgozó társadalomnak okozott mérhetetlen kárt. Azáltal ugyanis, hogy a dolgozókat az állami és nemzeti közösségből kiszakította, e keretekkel szembeállította, rendkívül megnehezítette az ő jogos kívánságaik kielégítését. Mert miért öregbítsék azok erejét a közös házban, akik nemcsak a ház belső átrendezése-re törekcsenek, hanem az épületet magát akarják összedönteni? De másrészt a politikai célkitűzés, a szakszervezetek politizálásának túlzott hangsúlyozásával az addig szépen indult szakmabeli érdekvédelmet politikai meggyőződések szerint felaprózta. A szociáldemokratikus alapú tömörülések mellett és azokkal ellentétben létrejött a keresztényszocialista, majd nemzetiszocialista, sőt reakciós vágányokon haladó egyéb tömörülés, minek következtében a munkásmozgalom egymással versenyző csoportokra hullott szét és elerőtlenedett. Ahol pedig a marxista gondolat győzött, azaz mindent felforgatott, vaslogikával a bolsevizmusba torkolt s a munkásnak a beígért felszabadítás helyett rabszolgaság lett a sorsa a megvalósult állami monopol-kapitalizmusban. *A marxista szervezkedés semmi jót sem hozott a munkásságnak, de megnyújtotta szenvedését és ahol célhoz ért, rabigába hajtotta az embert.*

3. Amíg az első, "liberális" szakszervezeti gondolat elavult, a második, a "marxi" meg zsákcúba futott, észrevétlenül egy harmadik munkásvédelmi gondolat alakult ki, amely a szakszervezeti kereteken kívül kezdődött a középosztály erős támogatásával. Ez az újabb munkásvédelmi mozgalom az első világháborút követő nagy politikai és gazdasági feszültségek közepette Olaszországban és Németországban született meg. *Alapgondolata az állami tekintély visszaállítása, a végrehajtó hatalom megerősítése, továbbá a társadalmi és gazdasági problémáknak az állami feladatok közé való bevonásában állt.* A dolog a régi rendszerből nézve úgy tűnt fel, hogy az állam megszűnt semleges szemlélő lenni a Tőke és a Munka eszeveszett birkózásában, beavatkozott a számára addig tilos területre és a Tőke és Munka vetélykedése fölé emelkedve, e két tényezőt saját tekintélye alatt nemzeti keretben együttműködésre kényszerítette.

E program első ütemében az államhatalom a szociális minimumot (amely korábban száz meg száz szerződés tárgyát képezte) törvényerővel országsszerte kötelezővé tette. Az emberies munkafeltételek megvalósításán kívül az állam országos társadalombiztosító intézeteket állított

fel, betegségi, baleseti, családi és öregségi pénztárakkal és a törvényes intézkedések végrehajtására munkafelügyelőségeket szervezett. A munka végrehajtása közben keletkezett egyéni sérelmek és súrlódások gyors és olcsó elintézésére munkabíróságokat létesített, a kollektív jellegű összeütközések levezetésére békéltető és bíraskodó bizottságokat és az egész vonalon bevezette az úgynevezett paritásos igazgatást, a dolgozók, munkaadók és az állam képviselőinek arányos részvételével. Végül az új intézményeket bekötötte egy országos közigazgatási központba, az erre a célra létesített munkaügyi és népjóléti minisztériumba. Ez a nemzeti-szocialistának nevezett elgondolás a dolgozók számára biztosította a tisztességes szociális minimumot, az egész munkásosztályt nemzeti alapra állította, életszínvonalát fokozatosan emelte s bevonta a nemzeti életbe mint az új "jóléti állam" leghatalmasabb tartóoszlopát. A második világháború alatt ez a nemzeti alapú munkaszervezés Német- és Olaszországon kívül más országokban is elterjedt, többek között Franciaországban is és az új fejlődés hatékony megjelenési formájának bizonyult. A parancsuralmi rendszerek a háborús küzdelemben ugyan elbuktak, de történelmi művük megmaradt: vaskézrel helyes vágányra terelték a fejlődést, a liberális rendszert maradéktalanul felszámolták és a szociális kérdést a kapitalizmus bizonyos fokú átmentésével elmozdították a holtpontról. A nemzeti alapra helyezett szocializmus minden nyugati típusú országban elfogadott hivatalos rendszerré lett. *Ebben az új helyzetben, amikor a szakszervezetek hagyományos követelésai már mind törvénybe kerültek és megvalósultak, a szakszervezetek munkaköre a régi területen hirtelen megcsappant, működésük és további létük a régi formában feleslegessé vált.*

Az új helyzetben a szakszervezetek taglétszáma a háború után mindennél erősen csökkent. A kiérett nemzeti demokráciában, melyet a jóléti állam eszméje irányít, a szakszervezetek többé már nem is anynyira reklamáló, követeléseket megfogalmazó, azokat mindig feljebb arófoló és folyton tárgyaló szervezet lesznek, távol attól, hogy a kormány és a parlament után harmadik hatalmat alkossanak az államban. A szakszervezetek, ha fenn akarnak maradni, át kell alakulniuk mozgalmából intézménnyé, azaz a törvénybe iktatott szociális rendelkezések végrehajtó és adminisztráló szerveivé, a jóléti intézmények vezetőivé, felvilágosító és tanácsadó szervekké, a munkáskultúra támogatóivá és a rendszer tartóoszlopaivá, röviden tömegbakeretező szervekké.

4. Magyarországon a szakszervezeti mozgalom csak a 19. század végén kezdődött, mert a mi sajátos viszonyaink között a középkorból eredő céhrendszer lebontására csak 1848-ban került sor. Amikor nálunk a szakszervezeti tevékenység megindult, az európai szakszervezeti mozgalom sok helyen már marci formájában váltogatott. A magyar munkáság akkori vezetői, jórészen úrgenek, akik a magyar hagyományokat

alig vagy sehogysem ismerték, gondolkodás nélkül ebbe a hazát, nemzetet és államot megtagadó mozgalomba terelték dolgozóinkat és évtizedes agitációjukkal azok jelentős részét kiszakították a nemzeti közösségből. Amikor az ország a legnagyobb veszélyben volt, az 1914/18-as háború végén, ezek a marxista szervezeti vezetők uszítottak a legjobban a sztrájkra, szabotálásra, a hadsereg ellen, a nemzeti és állami keretek szétlökésére, miként ezt okmányyszerűen tudjuk és a szereplőket név szerint is ismerjük. Érthető, ha a Kun Béla és más izraelita honfitársaink nevével jelzett bolsevizmus bukása (1919) után, a rend helyreálltával, a hazai marxista szervezetek rendőri felügyelet alá kerültek s a magyar kormány, egy egész nemzedék életével megelőzve az általános nyugati fejlődést, megpróbálta a szakszervezeteket nemzeti alapra állítani.

De érthető az is, hogy a szociális minimum törvénybe iktatása után nálunk sem a használhatatlan marxista romokból igyekeztek újat építeni s nem az ő személyeikből toborozták az új vezetőket. Új alapon indultak el, egy nemzeti munkaközpont keretében. Hogy ez a kikristályosodó irány helyes volt, affelől ma már nem lehet vita.

NEGYEDIK RÉSZ:

HÍRUNK A VILÁGBAN

A magyarellenos külföldi propaganda jelen állása

1. A magyarság ellen idestova száz esztendeje nagyméretű régalmazó propaganda folyik a nyugati világban. Első megfogalmazói és hirdetői a franciák és a csehek voltak, majd csatlakoztak hozzájuk a románok, szerbek és angolok is. Mindezek azt a meggyőződést akarják kialakítani és megszilárdítani a nyugati közvéleményben, hogy a magyar nép a Kárpátok övezte Duna-medencében késői betolakodó, "idegen test" az európai népek családjában és ezer év óta csak zavarokat okoz. Emiatt azt a megoldást sugalmazza: jó lenne ezt a népet kipusztítani, vagy ha nem lehet, hát a legkisebbre csökkentésék hatalmát... akkor lenne béké és nyugalom a kontinens e táján. Pillanatnyilag a propaganda hevessege alább hagyott, hiszen az oroszok a cseheket és a románokat is felszabadították és a horvátok is oda jutottak, ahova ők csak bennüket saáltak. A szélcsend alkalmas arra, hogy nyugodtan vizsgálat alá vogyuk a propaganda ideológiai felépítését, elemezzük főbb tételeinek mai használhatóságát és levonjuk a szükséges tanulságokat.

Hasonló vizsgálattal már a trianoni Magyarország tudósai is foglalkoztak a harmincas évek elején. Eszrevették, hogy a propaganda súlypontja Franciaországban helyezkedett el és szorosan összefüggött Franciaország Duna-vidéki külpolitikájával és az utódállamok francia iránultságával. Hogy világosan lássanak a kérdésben, átkutatták a francia lexikonokat és értelmező szótárakat, végigvizsgálták a középiskolákban használatos történelmi tankönyveket és elemezték a Közép-Európával foglalkozó francia nyelvű tudományos munkákat. Felderítették azokat a személyes módszereket is, amelyekkel egyes írók rokonazonosságot nikerült megvároolni és őket a magyarellenos vonalba beállítani.¹ E felfedezés után

¹ E sorok írójának jutott feladatul annak kiműn, hogy átvizsgálja a francia középiskolákban használatos történelmi tankönyveket. Vizsgálatáról készített jelentését a Századok c. folyóirat közölte. Ugyane szerző levezekelte Franciaország Közép-Európát illető tudományos hálózatát (Intézmények, egyesületeket, folyóiratokat és kézi

könyveket) 1871-től kezdve a róla szóló tanulmányát ugyancsak a Századokban tette közzé. Utóbb a két tanulmányt összevonva, tanulmányát újabb adatokkal kiegészítve külön is kiadta. A tanulmány államszerkezete francia szemléletű. 1871-1952-ig cím alatt (Montreal 1947) a kiadvány már elfogyott.

megindult a tudományos magyar védekezés francia nyelvű magyar folyóiratok és tudományos kiadványok nagyobb tömegben való forgalomba hozásával s a küzdelem szakadatlanul folyt a második világháború kitöréséig. Ez a magyar vezetésű ellenpropaganda elgondolásában és kivitelezésében *elsősorban a védekezésre szorított* és szinte kizárólag a ránk szórt vádak és rágalmak tételről-tételre való cáfolásával és helyreigazításával foglalkozott, — a Hantos-féle középeurópai gazdasági federáció javaslatának kivételével, amely már új síkon mozgó ellenakció volt. Nagy munka volt mindez, négyszeres-ötszörös, néha tízszeres túlerővel szemben, de tagadhatatlanul sikeres volt. Mából visszanezve mégis úgy látszik, többet is tehattünk volna és jobban. Nem foglalkoztunk például az ellenünk folyó propaganda globális elemzésével, rejtett indítékaival és céljaival, hanem úgy kezeltük, mint valami tudományos vitát. Abban is hibáztunk, hogy nem állítottunk fel vele szemben egy olyan ideológiát, amelyben a magyar nemzet foglalta volna el a központi helyet és ellenfelei kerültek volna "idegen testként" és "zavaró elemként" Európa pellengérére. Más szóval, nem mentünk át támadásba új filozófiával és új igazsággal. Ez a kritika nem akar szemrehányás lenni, hiszen a propaganda mint a külpolitika fegyvertársa csak az utóbbi egy-két évtizedben alakult ki önálló publicisztikai ággá. Ha ma világosabban látjuk a helyzetet, jobban élénk táruul az a hihetetlenül nagy felelősség, ami reánk, külföldön élő magyar tudósokra hárul, akik e téren munkálkodunk, hiszen nekünk kell ezt a honvédelmi feladatot is ellátnunk, mert a jelenlegi marxista irányultságú hazai szellemi élet a nemzeti érdekeket egyszerűen nem látja és nem foglalkozik az ellenünk folyó nyugati propaganda elhárításával.

2. Mik voltak az elmúlt ötven-hatvan esztendő folyamán a magyar-elenes külföldi propaganda alapvető tételei, amelyekre ideológiai rendszerét felépítette? Mit hirdetett ez a propaganda, amivel a történelmi Magyarországot szét tudták bontani és helyébe új államokat tudtak alkotni és mindezt erkölcsileg is indokolták? Négy ilyen alapvető propagandatételt tartunk számon. Az *első tétel* azt hirdette, hogy mi magyarok lennénk az első világháború (1914/18) elindítói s történeti felelősei a nagy vérontásnak. E vád megfogalmazója és forgalomba hozója egy alacsony növésű, külső megjelenésében jelentéktelennek látszó cseh kereskedelmi iskolai tanár volt, Benes Edvárd, aki a háború elején kiszökött a Monarchiából és Franciaországban egy padlásszobában lakva kezdte meg működését mint középeurópai "szakértő" és hiteles "hírhordó". Mint megbízható hírt közölte ott, hogy a Bécsben 1914 júliusában megtartott koronatanácson, amely a Szerbia elleni háborút alhatározta, "Tisza István magyar miniszterelnök szava volt a döntő." Benes állítása szerint ez a magyar államférfi követelte volna a legerélyesebben, hogy a hadműveleteket azonnal indítsák meg a kis Szerbia ellen. E hírt aztán a háború folya-

mán állandóan ismételték és úgy mutatták be, mint csúcspontját annak a magyar erőszakosságnak, amely Árpád és harcosainak bejövételétől kezdve mérgezi Európa légkörét. E hírverés nyomán sikerült Magyarország irányában izzó gyűlöletet kialakítani és a trianoni békeokmányba is bekerült az a nézet, hogy a világháború felidézéséért Magyarország a felelős és az ország megcsonkítása e bűnért járó büntetés.

Amióta azonban a bécsi állami levéltár vonatkozó iratai nyilvánosságra jutottak, ország-világ előtt kiderült, hogy Tisza István magyar miniszterelnök az emlékezetes bécsi koronatanácscon hófehér szerepet játszott. Nemcsak nem erőltette a háborút, hanem a koronatanácsban ő volt az egyetlen államférfi, aki tiltakozott minden háborús lépés megtétele ellen, mert előre látta, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiának abból nem származik előnye. Más közzétett okmányokból és vizsgálatokból az is kiderült, hogy a háború kirobantója, tehát a felelősség hordozója nem Tisza István, hanem Szerbia volt, amely orosz biztatásra cselekedett. A történeti kutatások ezenfelül még azt is megállapították, ami most már szintén olvasható a nyugati kézikönyvekben, hogy a háború kirobantásában az úgynevezett "távolabbi okok" nagyobb szerepet játszottak, mint maga az alkalom, egy ember, Ferenc Ferdinánd meggyilkolása. Az összecsapást ugyanis a nagyhatalmak — Oroszország, Franciaország, Anglia és Németország — egymás közti versengése idézte elő, és főképpen az oroszok uszítása. Mindezek alapján ma már napnál világosabban látható, hogy amit Benes Edvárd terjesztett és ami egyik indokolása lett Ausztria-Magyarország lerombolásának, hazugság volt. Az ellenünk irányuló franciacesh-román-szerb propagandának tehát ez a tétele megbukott, ezen a címen Magyarországot elmarasztalni többé nem lehet. A tétel azonban visszafordítható kitalálójára, mert jól példázza mennyire megbízhatatlan a csehek hírszolgálatja és hogy a hazugság milyen nagy szerepet játszik a nép politikai életében, — amit ugyan a Hanka-féle hamisított kéziratok óta a tudományos világ már eléggé ismer.

Az ellenünk folyó propaganda *második tétele* azt hirdeti, hogy Ausztria-Magyarország elavult ország volt, valóságos "Bábeli torony", amelyben húszféle nyelven beszéltek az emberek, egymást nem értették meg és egymással folyton torzszalkodtak. Szerinte ez a néprajzilag tarka ország itt felejtődött a múltból mint egy darab megkövesedett középkor és mint ilyen, ellentétben áll a 20. század államépítési filozófiájával, nem életrevaló, nincs joga élni, — lerombolandó! Helyére néprajzilag egyenmő, úgynevezett nemzetállamokat kell építeni.

A lerombolás meg is történt és pillanatnyilag azt hitték, hogy az új államok: Csehszlovákia, Jugoszlávia és Nagy-Románia eszményien jó felépítésű országok és megfelelnek a 20. század állambülcseleti követelményeinek. Nagy volt ezért a kiábrándulás, amikor az új államok néprajzi összetételére vonatkozó első statisztikai kimutatások eljutottak a széles közvéleményhez. Meglepetéssel vettek tudomást arról, hogy az új

államok felépítése nemcsak nem jobb a régi Monarchia felépítésénél, amit éppen emiatt döntöttek le, hanem két ország, Csehszlovákia és Jugoszlávia esetében annál rosszabb. A franciákon hátborzongató érzelmi hullám szaladt végig, mert hiába harcoltak négy évig hogy a Duna-vidéken jobb államrendszert teremtsenek, az eredmény rosszabb lett s az új háború magvát hordja magában. Az ellenpropaganda nem késett jól kidomborítani, hogy Csehszlovákia nem nemzeti állam, bár benne egy nemzet uralkodik, hanem tulajdonképpen egy "Cseho-Germano-Szlovako-Hungaro-Ruthénia", Jugoszlávia pedig "Szerbo-Kroato-Szloveno-Albano-Hungaro-Macedónia", hogy csak a főbb népek neveit említsék. Tévedtünk, — vallotta be az egyik felelős nyugati államférfi — amikor ezeket a torzszülött államokat életre hívtuk és cinikusan hozzátette: de ha már a tojást feltörtük (érted. a Monarchiát elpusztítottuk) és rántottát csináltunk belőle, nem lehet a tojást visszacsinálni! Erre a válaszra az 1938/41 közti események alapos cáfolatul szolgáltak, mert kiderült, hogy a helyzet felülvizsgálása lehetséges és az utódállamokból is készíthető rántotta. A II. világháborút befejező békék mégis visszaállították a trianoni helyzetet, így mindazok az érvek, amelyeket néprajzi vonatkozásban a történelmi Magyarország elpusztítására használtak, jelenleg az utódállamok létét teszik kétségesse és azok felszámolása érdekében működnek.

A magyarellenos külföldi propaganda *harmadik tétele* arra szolgált, hogy vele erkölcsileg megindokolják Csehszlovákia, Jugoszlávia és Nagy-Románia megteremtését. E tétel szerint Magyarország "ezer éven keresztül" elnyomta nem-magyar nemzetiségű népelemeit, úgyhogy az 1918/19-ben bekövetkezett változások tulajdonképpen a történelmi logika menetrendjéből következtek, nem mások mint a régóta esedékes igazságszolgáltatás, melynek során az elnyomott népek kiszáltak sírjukból, mint egykor Jézus-Krisztus... Ezt a tételt is a végtelenségig ismételték és ismétlik ma is. Nincs olyan cseh, szerb, román vagy francia folyóirat, újságcikk, vagy tudományos munka, amely ne ezt mondaná, amikor emlékszik az utódállamok létrejöttéről.

A közelebbi vizsgálat alkalmával erről a propagandatételtől is kiderült, hogy éppen olyan hamis és felületes, mint Tisza István háborús felelőssége. Egy kis utánajárással ma már bárki megtudhatja az igazságot, hogy tí. a Nagy-Magyarország területén 1914-ben élt idegen népcsoportok mintegy 80%-a azoknak az egykori bevándorlóknak a leszármazói, akik a 16-18. század folyamán érkeztek az országba, a török háborúkkal kapcsolatban, mint egyszerű *m e n e k ü l t e k*. Vagyis a nem-magyar népcsoportok túlnyomó többsége csak 250-300 éve lakott az országban, így eleve sem lehet szó "ezer éves" elnyomásról. Figyelembe véve azonban azt a körülményt, hogy 1867-ig, az osztrák-magyar kiegyezésig, a magyarság nem rendelkezett az állami gépezet azon eszközeivel, amelyek birtokolása szükséges lett volna ahhoz, hogy elnyomást gyakorolhasson, ha lett volna elnyomás, nem tarthatott volna az ötven évnél tovább (1867-1918).

Ezer évről beszélni tehát újabb hazugság. De mindettől eltekintve, elfogadható-e az az alapállás, hogy egy állam lerombolható azok által, akik ősei oda m e n e k ü l t k é n t érkeztek, és csak a befogadó népeesség irgalmassága következtében tarthatták meg életüket és tettek szert viszonylagos jólétre? Mivé lenne Kanada vagy az Egyesült Államok, vagy akár Franciaország is, ha hasonló eljárás alá vonatna és szétoasztának területüket a bevándorolt népek között?

A történeti valóság az, hogy a magyarság a mögötte száz-százötven évvel elmaradt balkáni bevándorlókat elnyomás helyett szeretettel kar fogta és a kultúra útjára vezette. Ő adta kezükbe az első saját nyelvükön írt könyveket, létesítette számukra az első nemzetiségi iskolákat és emelte őket gazdaságilag oda, hogy kialakíthassák első komoly értelmiségi rétegüket, amely a magyar határokon túl függetlenségben élő nemzetszékeiknek (Romániának, Szerbiának) is értékes vezetőket szolgáltatott. Ma már több idegen történetíró (de persze nem cseh, román vagy szerb történetíró) munkájában is olvashatjuk az igazságot: sem Ausztria sem Magyarország nem volt a határai közt élő idegen népcsoportok számára "börtön", mint ahogy a hálátlanok emlegetik, hanem valóságos p a r a d i c s o m. Különösen kitűnik ez, ha vele szembeállítjuk azokat a kíméletlen politikai, gazdasági és kulturális üldözéseket, amelyekkel az utódállamok igyekeznek az uralmuk alá került magyar és más néprészeket fizikailag is elpusztítani és amelyek teljesen kimerítik a bűn fogalmát. Aki ezeken a gondolatsorokon végigmegy láthatja, hogy az ezereves elnyomás vádja olyan rágalom, amit értelmes ember nem hihet el. Az utódállamoknak nincs tehát erkölcsi indokolásuk mert azok, mint a németbirodalmi propaganda mondotta, hazugságon alapuló országok, "összehazudott államok" (*zusammengelogene Staaten*).

A Magyarország és a magyar nemzet ellen folytatott propaganda-háború *negyedik tétele* még nem került annyira bonckés alá, mint a megelőzők. Ez a tétel azt hirdeti, hogy amikor a mi magyar őseink megérkeztek a Duna-medencébe, a 9. század végén, ott találták már a szlávokat és románokat az ő virágzó államaikkal. Vagyis szerintük Európa e része már be volt már fejezve, s e kultúrterületet a magyarok romba döntötték, az ott talált népeket leigázták, akik aztán ezer évig nem jutottak előhoz. Világosan szólva azt akarják ezen a módon elhíttetni a nyugati világgal, hogy a Duna-medencében ők lennének az "öslakók", a magyarok pedig a betolakodók, az "idegen test". Ne gondoljuk, hogy ez csak szörvényszerűség, vagy akadémikus vita, aminek ma már semmi gyakorlati jelentősége nincs, vagy amit alkalom adtán nem lehetne a magyarság rovására kamatoztatni.

Hogy ki telepedett le előbb a Duna-medencében, vagyis ki ott az első befoglaló, az öslakó, annak okmányyszerű eldöntésére most kerülhetett sor, amidőn újabb történeti kutatásaink alapján pontosan ismerjük a magyar nyelvű népek Európában való megjelenését. A tudományon

igazság ezek alapján ma az, hogy magyarul beszélő népek a Duna-medencében már a kő- és bronzkorban jelen vannak, aminek bizonyítására szolgál egyebek között e sorok írójának magyar őstörténete is (III. kötet). Ha tehát mi vagyunk itt a honfoglalók, az első államépítők, akkor — a propaganda kifejezést használva — mindenki más, aki utánunk jött csak bevándorló és betolakodó lehet, "idegen test". Nem mi tettük tönkre az ő nemlétező országaikat, hanem ők valóban tönkretették az Európában hont foglalt magyar származású népeket, a peremvidékre szorítva maradékait (finnek, észtek, volgai népek, permiek). Vagyis mindazt, amit ellenünk rágalom formájában megfogalmaztak, igazság formájában rájuk visszafordíthatjuk.

Ha ezek után áttekintjük a magyarság ellen Nyugaton folytatott rágalmazó propaganda tételeit, lehetetlen észre nem venni, hogy azok mint valami óraszerkezet elemei pontosan összeillenek és egy egységes gondolatrendszert, ideológiát alkotnak. Az első propagandatétel, — Magyarország felelőssége a világháborúért felszította ellenünk a gyűlöletet és ezen a módon a figyelt abba a lelki állapotba helyezte, hogy hajlandó legyen rólunk minden rosszat elhinni. A második tétel, hogy Magyarország egy néprajzi abszurdum, indokoltá tette ellenfeleink előtt országunk lerombolását. A harmadik és negyedik tétel, hogy a szlávok és románok őslakók lennének a Duna-medencében és a magyarok őket ezer éve leigázták, indokolni óhajtja a szóbanforgó táj új politikai felépítésének helyességét, Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia létét, sőt azok elnyomó politikáját is, amit ők jóvátételnek mondanak. Ime tehát így néz ki az ellenünk folyó, nagy fűrfanggal kialakított diszkreditáló politika meztelenre vetkőztetve.

3. Nem elég az ellenünk irányuló propaganda tételeit egyenként végiglemezni és azokat megcáfolni, s aztán arra várni, milyen újabb rágalmat találunk ki, hogy azt is cáfolhassuk. A cáfolás az ellenpropagandának csak az egyik fele. Szükséges ezenfelül az, hogy mi is szedjük rendszerbe gondolatainkat és alakítsunk ki egy robbantó erejű új ideológiát, vagyis menjünk át a támadásba a folytonos védekezés helyett. Célunk: megingatni a jelenben fennálló teljesen igazságtalan, rossz és elhibázott dunai államrendet és helyette tartós, Európa jól felfogott érdekeinek megfelelő politikai szerkezetet építsünk fel. Bebizonyítsuk továbbá, hogy a szláv és oláh nemzetek erejüket és képességüket meghaladó szerepet kaptak a Páris-környéki békében és már két ízben is megbuktak a vizsgán: sem a németek, sem az oroszok ellen nem tudták és nem is akarták a rájuk bízott gátakat megőrizni, hanem maguk nyitották fel azokat az ellenség előtt. Ez nem rágalom, ez a pusztán valóság és a jóra való törekvés, amiből következik, hogy új politikai rendre van szükség a Duna-medencében.

A mi elgondolásunkban a Duna-medence földrajzi egysége a kiindu-

lőpont. A földrajzi egység határozottan megmondja, hogy ott tartós és jó csak az olyan állam lehet, amely a térség legfontosabb követelményének eleget tesz, vagyis a Duna középső medencéjét teljes egészében magában foglalja és amelynek vezetője a medence középponti területét megszállva tartó nép, a magyarság, — mint erről a kötet más tanulmányai bővebben szólnak. E kiindulópont helyességét a földrajzon kívül a történelem utóbbi kétezer esztendeje is igazolja. Ha pedig a földrajzi adottság az alapvető tényező a dunai államépítésben, akkor az alá — és nem a fölé — kell rendelni a divatos koreszméket, aminők a néprajzi elv, a nemzeti önrendelkezés elve stb. De ha ez utóbbi elveket is honorálni óhajtjuk, azt a sugalmazást nyerjük, hogy az állam összetartó erejét képviselő magyarságot fejleszteni és erősíteni kell, a széthúzó erőket képviselő nemzetiségek létszámát pedig csökkenteni kívánatos.

A magyar felvilágosító munka elvégzéséhez szükség van egy olyan angol nyelvű kiadványsorozat megindítására, amely hézagpótló. E kiadványok rövid és világos összefoglalásban a Duna-vidékre vonatkozó magyar politikai elgondolás különböző elemeit fejtegetnék, amelyek együttesen szorosan záró gondolatrendszert alkotnak. Nem arról van szó, hogy bármely rokon irányban működő vállalkozásnak versenyt támasszunk. Van már nekünk egy Középeurópai Kutató Intézetünk (*Mid-European Research Institute*), melynek célja Közép-Európa federális alapon való átrendezésének propagálása. Mi nem ebben az irányban dolgozunk. Van egy Dunai Sajtó (*Danubian Press*) nevű vállalkozásunk is, amely vizsont kézikönyvekkel akarja ellátni a könyvtárakat, felsőbb iskolákat és egyetemeket. Ők tehát nagyobb munkákat szándékoznak közreadni, tisztán tudományos célzattal, ami szintén nem a mi munkaterületünk. Mi kevésbé terjedelmes munkát óhajtunk forgalomba hozni, olyasféle alakban, stílusban és elgondolásban, mint aminő például a francia *Que sais-je?* vagy az angol *Current Problems* sorozat, csak egy kissé terjedelmesebben. Az elkészítendő témákat tudjuk, az első három-négy kiadvány munkája folyamatban van.

Ha a vállalkozás elég sikeres lesz és anyagilag fenn tudja magát tartani, további kötetek megjelenése is várható. A külföldi magyarság ezirányú tevékenységével is a csonka hazában lévő törzs segítségére siet, amelynek egyelőre nem áll módjában nemzeti szellemben tevékenykedni és tilos szellemi honvédelmet folytatnia. Az idő be fogja bizonyítani, hogy e téren is megtettük, ami erőnkől tellett.

A szláv veszély és a magyar külpolitika a nyugati történetírásban

1. A nyugati történetírók előadásában az elmúlt két világháború szervesen összefüggő egésznek képez. Szerintük mind a kettőt a német nép terjeszkedési vágya és európai hegemoniára törekvése idézte elő. Alapállásuk következtében Európa legnagyobb veszélyének a német veszélyt tartják. A szlávok, nevezetesen az oroszok imperialista törekvését, amelynek célja szintén az Európa feletti uralom megszerzése, másodrendű jelenségnek tekintik. A szláv veszélyt annyira aláértékelik, hogy ezzel a kifejezéssel nem is illetik munkáikban. Ellenkezőleg, az orosz törekvéseket mint a németeket fékentartó erőt nem egyszer rokonszenvesen tárgyalták. Elfogultságuk érthető, hiszen ők csak a német tömb súlyát érezték határaikon és a szlávoktól kapták a szükséges segítséget ahhoz, hogy mindkét alkalommal visszaszerezhessék uralmukat a kontinens maradék része felett. De bármennyire is értjük a nyugatiak látásmódját, ez nem változtat azon az igazságon, hogy az ő felmérésük a tényleges helyzetnek nem felel meg. Szláv veszély ugyanis van, és az sokkal nagyobb mint a germán veszély. Mert csak az tudná eltörölni az európai kultúrát és csak az tudná megszüntetni az európai nemzetek függetlenségét, Európa nyakára hozva Ázsiát, Tamerlán és Dzsingisz kán egykori klientúráját. Mi tehát úgy véljük és tudományunkban szükségszerűen azt a nézetet valljuk, hogy *helyesebb és a valóságot jobban kifejezi az az európai történetnemeslélet, amelyben a szláv veszély e specifikus megjelölésben és mint öncélú törekvés szerepel, a germánokat felülmúló romboló erővel, Európa első számú veszélyeként. A jelen világpolitikai helyzet e felfogás helyességét felreértést nem tűrően bizonyítja.*

2. A nyugati történetírók fennebb kifejtett alapállásuk miatt a magyar nemzet külpolitikáját is gyakran értelmétől megfosztva és téves beállításban szerepeltetik, mintha az nem a nemzet igazi érdekeit szolgálta volna. A magyar államférfiak ugyanis az orosz veszélyt mindig nagyobb-nak tartották, mint a német veszélyt és különös figyelemmel kísérték a Kárpátokon túl lezajló eseményeket, ahonnan a múltban is a legnagyobb katasztrófa származott nemzetünkre. Az ázsiai steppe törvénye az, hogy az elhasznált hódítók helyett új hódítókat termeljen ki. A magyar államférfiak és közírók ezért biztosak voltak abban, hogy a mongolok bukása után az oroszok előbb vagy utóbb, de elkerülhetetlenül Tamerlán és Dzsingisz kán cipőibe fognak lépni és Európa nyakára hozzák Ázsiát. Ezért a 19. század közepétől kezdve nem szüntek meg erre a veszélyre Európa figyelmét felhívni, maguk pedig a geopolitikai erők figyelmeztetését követve az oroszokkal szemben védekező állásba igyekeztek helyezni országaikat, a német tömbre támaszkodva. E védekező magatartásnak megfelelően választották meg a nemzet helyét a két világháborúban. Józan ésszel nem tehettek mást, mint amit tettek, hiszen az orosz mellé állás

egyenlő lett volna a nemzeti önállóságról való azonnali lemondással. A nyugati nemzetek történetiről, úgy látszik, nem rendelkeznek kellő ítélőképességgel, hogy felismerjék Európa valóságos veszedelmét és észrevegyék, hogy a *magyarság a maga függetlenségéért és fennmaradásáért küzdött mindkét háborúban, nem pedig más nemzetek érdekéért. Bár Magyarország a küzdelemben elbukott, ma már mégis egészen világos, hogy államférfiai messzebb láttak, mint a nyugatiak.*¹

A magyar történet helye Európa történetében

1. Bizonyára minden kutatónak feltűnt, hogy néhány esztendő óta milyen sok, tájra vonatkozó új műszót használ a történettudomány, aminek például Nyugat-, Közép- és Kelet-Európa; Északkelet-Európa, Délkelet-Európa és Középkelet-Európa; továbbá Dunatáj és Duna-völgye, hogy csak a fontosabbakat említsük. Velük egyidejűleg a politikai történetírás által korábban annyira kedvelt államnevek veszítettek szerepükből. Ezek az új műszók ellepték a magyar történeti irodalmat is és forralomba jöttek anélkül, hogy tartalmukat és használhatóságukat sajátos magyar szempontból bárki megvizsgálta volna. Mindezek a műkifejezések a történeti jelenségek térséghez való viszonyát, vele való szoros kapcsolatát igyekeznek világosabban kifejezni s arra figyelmeztetnek, hogy egy-egy jelenség vagy jelenségsorozat mélyebb történeti értelmét akkor találhatjuk meg, ha azokat a nemzeti élet keretén túlmenőleg egy-egy nagyobb történeti táj látószögébe is beállítjuk. Hogy mit kell történeti táj alatt értenünk, hol vannak egy adott történeti táj határai és hogyan illeszkedik be valamely adott tájba annak egyes része, egy-egy nép vagy nemzet története, e lényegre utaló kérdésekkel a történettudomány egyik filozófiai ágazata, a "lokalizálás" foglalkozik, amely a periodizálás ikerestvére.

A történeti tájak földrajzi (főleg hegy- és vízrajzi) tényezők, továbbá néprajzi, politikai, társadalmi és kulturális tényezők által kialakított természetes tájegységek. Harmóniájuk és belső egyensúlyuk van. Bizonyos szabályszerűséggel hatnak vissza az emberi beavatkozásokra és a területükön lakó népeket azonos értelmű cselekedetekre ösztönzik, sőt konyszerítik. Minden történeti tájnak vannak tehát bizonyos állandó, több korozakon át is érvényben maradó vonásai, amelyek az élet legközvetlenebb területén megfigyelhetők. A történeti szintézis szempontjából ezek a sajátos vonások a táj "lényegét" alkotják s a történetíró hozzájuk, mint normákhoz viszonyítja a táj egyes részeinek (országok, tartományok stb.) fejlődését, hogy megkapja azok múltjának "értelmét". A

¹ Az itt írt gondolatok, mint kortörténelmi dokumentumok és források, az Európa

Danubienne folyóiratban jelentek meg; magyar szövege itt először.

részek szerepe a táj életében nem egyéb mint azok "hivatása". Ezek az összefüggések mutatják, milyen nagy szerepet játszanak a tájak a modern történetírásban: ezek hivatottak megadni az értékelés szempontjait.

Salamon Ferenc 1873-ban a magyar történelem értelméről elmélkedve felpanaszolta, hogy "történelmünk nincs eléggé beillesztve az egyetemes európai történelembe" (Budapesti Szemle, 1873 I 25). E sorok leírása óta tudományunk ugyan sokat fejlődött, de nagy tudásunk észrevétele mai napig is időszerű maradt. Azok a kísérletek ugyanis, amelyeket a múlt század végén és a jelen század elején kidolgoztak, a magyar történetet olyan tájakhoz kapcsolva mutatják be, amelyek mai tudásunk szerint idegen tájak. Ilyen idegen tájakkal dolgoztak — és dolgoznak ma is — az ún. "nyugatos" és a "turános" szemléletű történetírók, hogy csak ezeket említsük.

A nyugatos történetíró egész Európát *egyetlen* történeti tájnak fogja fel s értékmérője gyanánt a *nyugateurópai* fejlődést, elsősorban Franciaország történetét választja.¹ Számára tehát az a főkérdés, miként viszonylik valamely nemzeti fejlődés a francia fejlődéshez, miként "nemesedik" fokról-fokra az "alacsonyabb rendű" kultúra, azaz mint válik mindjobban nyugateurópaivá. A nyugatos szemléletű történetíró előtt a sajátos nemzeti vonás vagy tájkarakter nem jelent különösebb értéket, hanem csak barbárkori maradványt, amit jó mihamarabb levetkőzni. Nyugat csodálata és egy bizonyos alsóbbrendűség érzése tűnik ki az ilyen történetírók munkáiból.² Ezt a szemléletet nálunk legmerekvebb formában az 1918/19-i nemzeti felfordulás szellemi vezetői érvényesítették (Diner-Dénes, Bölöni György), akik később jórészen emigrációba kényszerültek. Ők is magyar alsóbbrendűséget láttak múltunkban, több évtizedes, sőt évszázados "késést" s ők is a francia fejlődés sémáit akarták a magyar fejlődésre ráerőszakolni. Az biztos, hogy ez a szemlélet messze áll a történeti valóság megértésétől és kétségtelen az is, hogy a magyar történet behelyezése az egyetemes történetbe nem valószínű meg a nyugateurópai táj értékrendje szerint.³

Mint a nyugatos, azon módon téves a vele allentétes irányú keleti vagy turáni történetiszemlélet, mely a magyarság történetét Kelet egykori, ma már elhagyott értékrendszere szempontjából kívánja értelmez-

1. Mivel a részek fejlődését saját tájuk lényegéhez viszonyítjuk, nem az lesz a fontos a történetíró számára, hogy milyen idegen minták jó vagy rossz "másolata" valamely történeti jelenség, hanem az, miként nőtt bele szervezően a hazai talajba egy-egy esetben idegenből eredt intézmény és miként tölti be ott új hivatását. — Egy további észrevétel: mivel az értékelés a történeti táj függvénye, azért idegen tájból nőve a beemésztött értékek hierarchiája megváltozik. Ez megvarázsa meg, miért azokból azoktat előkerülnek a forradalmárok és narkotikus állatok, akik hosszabb időt töltöttek valamilyen idegen tájon.

2. A francia kultúrának a világcivilizációval való téves azonosításáról ír E. R. Curtius, *L'idée de civilisation dans la conscience française* (Paris, 1928) c. munkájában, főleg a 7., 15. és a 35-38. oldalakon.

3. Ezt a vonást jól megfigyelte Pozsonyi Zoltán az Árpádkor és Kelet c. munkájában. Dissz. Szeged, 1935 4. l.

4. A nyugatos szemlélet másik formája a "római szemszögű" történetírás, amely egyházi értékmérő alapján illeszti be történetünket az egyetemes történetbe.

ni. Amíg a nyugatos történetíró lassú, túl lassú emelkedést lát történetünkben s forradalommal akarja a fejlődést meggyorsítani, addig a turáni lelkeletű történetíró fokozatos süllyedést észlel, kezdve az "áruló" Szent Istvánnal s valami ködös keleti visszatérésre ösztönöz. Ez is kirotálja a hiteles magyar értékeket s csak Ázsia felé fordított arcunkat keresi, benne véli a "lényegét", történelmünk "értelmét" feltalálhatni. Nem kell hosszabban időzni emellett az éppolyan tudománytalan történet szemlélet mellett sem, annyira világos, hogy a magyar történet világtörténetbe való behelyezése az ázsiai tájon keresztül sem történhetik meg.

Van egy harmadik táj is, Közép-Európa, amely sokak szemében szintén alkalmasnak kínálkozik a magyar történetnek az egyetemes történettel kapcsolatos értelmezésére. Ez a német történettudósok kedvelt szemléleti formája és saját használatukra dolgozták ki, bár egyebütt s nálunk is voltak és vannak jóhiszemű követői. Közép-Európa földrajzilag bizonytalanul körülhatárolható táj, egyesek szerint kisebb, mások szerint nagyobb kiterjedésű s Hollandiától, Belgiumtól kezdve Magyarorszáig, esetleg a Balkánig minden beletartozhat. A lényeges elem azonban itt nem a határok megvonása, hanem az a gondolat, hogy ez az egész terület a germán magtáj felé vonzódik, voltaképpen "német élettér", melyet a német faj van hivatva erejével kitölteni. A Közép-Európát történeti tájnak tekintő historikus azt állítja, hogy az ittlakó népeket minden műveltségre a németek tanították meg, hogy a magyar történet is a "keresztény-germán" kultúrában játszódik le, hogy német történeti sémákban a magyar történet is maradéktalanul felfogható, hogy a magyar történet lényege voltaképpen német értékek megvalósítása és így tovább. Világos, hogy ezen a tájon is csak torz alakban mutatható be a magyar történet és éppúgy egy nép politikai imperializmusának történeti megfogalmazására jó, akárcsak a tiszta nyugatos szemlélet.⁵

2. Újabban egyre több hangsúly esik arra a tájra, amely az orosz és a német tömb között foglal helyet s amit találóbb név hiján a történetírók *Kelet-Európa* névvel illetnek. Ez a kifejezés valószínűleg a XIX. század közepén keletkezett, egyidejűleg a Közép-Európa terminussal. De a múlt század végén és a jelen század elején még alig volt használatos s mindössze három történeti tanszék viselte nevét: Berlinben, Bécsben és Prágában. A világháború után ez a helyzet gyorsan megváltozott. Rájöttek arra, milyen rendkívül fontos e terület múltjának tanulmányozása s egymás után hozták létre a "keleteurópai" célkitűzésű tudó-

5. A "középeurópai" történet szemléletet a magyar rászóló eddig még senki sem tárta elő módszeresen, pedig erre is szükség volna. Stelnhacker innsbrucki professzor pl. a történelmi középeurópai értelmezése alapján a jövőt egy általános *Anschluss* formájában képzelte el, amelynek során a kelet-európai államokat állították ki és közép-európai államokká, így Magyarország is. Némely országok vonzódása alá állják magukat.

Nem térünk ki a "Délkelet-Európa" nevezetű történeti tájra, amely a román imperializmus történeti területé. Ebbe a Balkánon kívül Erdély is beletartoznék, meg Törökország egy darabja. Egyebek közt azt említi ki, hogy Erdély természetesen (?!) a Kárpátokon túl fekvő központok felé vonzódik s természetellenesek nyugati irányú kapcsolatai.

mányos intézeteket. Az összefüggések felderítése után azok az intézetek is Kelet-Európára terjesztették ki vizsgálataikat, amelyek korábban csak kisebb területre összpontosították figyelmüket. A londoni School of Slavonic Studies által kiadott "The Slavonic Review" átalakult *The Slavonic and East European Review*-vé; az "Europe du Sud-Est" c. folyóiratból előbb "Europe de l'Est et du Sud-Est" (1934) lett, majd egyszerűen *Europe orientale* (1935) s a varsói nemzetközi történész-kongresszus (1933) meghozta a nagy meglepetést Kelet-Európáról folytatott emlékeztető nagy vitájával. A kifejezés ma már általánosan használt és elfogadott.

Mihelyt a Kelet-Európával foglalkozó történétírók ez autonóm táj létének és a tájjal összefüggő módszertani problémáknak tudatára jutottak, azonnal kifogásokat emeltek az eddig szokványos nyugatos szemlélem ellen, amely a keleteurópai tájon élő népek történetének csak egyik, Nyugat felé fordított oldalával foglalkozott, azzal is hibásan. Kifogásolták, hogy az egyetemes történetből voltaképpen hiányzik ennek a tájnak hitales története és igazságot követeltek számára. A szláv népek ebbeli igyekezetükkel annyit értek, hogy a Kelet-Európa mibenlétét tárgyaló irodalom elfogadta azt a tételt, miszerint ebben a tájban az elmúlt ezer évben a szlávoké volt a vezetőszerep. A nagy buzgalomban megfeledtek a nem-szláv nemzetekről és egészen mellőzték azt a kimagasló tényt, hogy a finnugor néven összefoglalt népek Kelet-Európában mindenütt megelőzték a szlávok kialakulását. Így minden okunk megvan arra, hogy ezzel a Kelet-Európa fogalommal közelebbről is foglalkozzunk és megkíséreljük kereteit magyar tartalommal is kitölteni.

Mi Kelet-Európa területileg? — Batos, vonalszerűen meghatározott területről itt nem lehet szó, hiszen, mint minden történeti táj, Kelet-Európa is sokrétű és bonyolult történeti tényezők alkotása, melyek hatása nem egy és ugyanazon vonalon torpant meg. Határok helyett tehát átmeneti zónákkal írják körül ezt a tájat is. Így nyugat felé a németek, kelet felé az oroszok nagy tömegét veszik fel elválasztó határnak, északon viszont a Balti-tenger, délen a Földközi-tenger lenne a határv. E nagy földterületen északról délre menet észtek, lettek, litvánok, lengyelek, csehek, osztrákok, szlovákok, *magyarok*, románok, szlovének, horvátok, szerbek, bulgárok, albánok és görögök laknak, nem említve külön a többé-kevésbé már eltűnt s csak töredékeiből élő apróbb népeket.

Kelet-Európa kialakulása arra az időre esik, amikor e táj közvetlen szomszédságában élő birodalmak — Bizánc, Németország és Róma — befolyásuk alá igyekeztek vonni e területet. A szervezkedés sorát a protobulgárok nyitották meg, akik a VIII. században, egyesülvén a balkáni szlávokkal, létrehozták a mai bolgár nemzetet, belépve egyúttal

6. Finnországot is gyakran Kelet-Európához számítják, mivel a múltban az is osztozott a táj közös sorsában. Mának e nézetet elutasítják, mert szerintük Finnország

természetes vonzódása inkább Svédország felé irányul és azzal alkot külön történeti tájegységet.

Bizánc kultúrájába. Bulgáriát követte a mai Ausztria őseinek megalkotása, melynek területén a Németbirodalom a magyarok elleni védekezés céljából újra életre hívta az avarok idején felállított Ostmark nevű határőrséget s hasonló céllal szervezte meg 976 és 1040 között annak déli nyúlványát. Az I. Henrik (919-936) és I. Ottó (938-973) császárok alatt hatalmassá fejlődött Németbirodalom egymásután verte meg döntő csatákban a birodalom keleti határán élő még nem keresztény népeket, cseheket, magyarokat, lengyeleket és tolta ki határait messze északkelet és kelet felé, fenyegetve mindazokat a népeket, amelyek a Baltikumtól a Balkánig terjedő földszoroson laktak. Ez az első *Drang nach Osten*, azaz kelet felé való tódulás, cselekvésre indította a Szentszéket, amely igyekezett a német terjeszkedést saját javára is kamatoztatni és egymásután léptette be a nyugati keresztény kultúrközösségbe a fenyegetett népeket. Hogy minő rész jutott ez államok kialakulásában maguknak az érdekelt népeknek, azt a magyarok és lengyelek esetében tudjuk. Mindkét nép európai típusú államának kialakításában egy-egy nemzeti dinasztia, az Árpádok illetve a Piastok óriási érdemeket szerzett. A nyugateurópai tudós irodalom e keleteurópai népek szerepét, nyilván az újabb kutatások nem ismerése miatt, általában passzívnak festi le s így Kelet-Európát Nyugat produktumának tekinti. Bárhogy is álljon a dolog, tény az, hogy a X-XI. században a Duna középső medencéjében és a Visztula völgyében már megszervezett, keresztény államok vannak s ez a terület a hitvilág szempontjából elhagyta korábbi különállását, csatlakozott Európához s ezzel megszületett Európa keleti fele, "Kelet-Európa". A XI-XIV. század alatt e kibővült Európához csatlakozott aztán a Baltikum, meg a Balkán jórésze és megjelent Moszkva is. Amíg tehát Nyugat-Európa az V-VIII. század folyamán nagyjából már kialakult, addig Kelet-Európa politikailag későbbi századok terméke.

A tudósok ezután kimutatták, hogy a keleteurópai táj összetartozását a politikai, társadalmi, gazdasági és szellemi viszonyok egyaránt ki-domborítják s számára minden más történeti tájjal szemben különállást biztosítanak. Van tehát külön "lényege", van fejlődésének külön "értékmérője", következésképpen az itt lakó népeknek van külön "hivatásuk" is.

Kelet-Európa népei nyugat és kelet felől történetük egész folyásában nagy birodalmak nyomása alatt éltek. A nyugati határon az állandó nyomást a Németbirodalom, az Itáliai félsziget birtokosa és a Brit Birodalom gyakorolták, természetesen változó erővel és helyenkint más és más súllyal. A Németbirodalom a Baltikumtól a Balkánig terjedő egész

Prof. Lhéritier szerint Kelet-Európa...
 eut été née (au Xe siècle) de la propagande
 de l'Eglise romaine qui distribuait des
 couronnes et contribuait à l'organisation
 des différents Etats en s'efforçant de tenir
 tête à la propagande de l'Empire byzantin,
 champion de l'orthodoxie, et ainsi à l'hégé-
 monie de l'Empire germanique. Bulletin of

the International Committee of Historical
 Sciences, 1938 VIII 524. — Lhéritier pro-
 fesszor Kelet-Európáról és vele kapcsolat-
 ban Magyarországról részletesen is szól
 L'évolution des régions historiques, l'Europe
 orientale et la Hongrie c. tanulmányában
 (Paris, 1935).

területet fenyegeti, Nagybritannia befolyását főleg a földszalag tengerekre támaszkodó két végén gyakorolja, Itália viszont a Dunát és a Balkán felé érdeklődik. A keleti határra egymást felváltva a Bizánci, Török- és az Oroszbirodalom nehezedik s ebbe a határba ütköznek Ázsia néphullámainak utolsó gyűrűi is.⁸ Ebben a geopolitikai helyzetben Kelet-Európa tizenöt-húsz kisebb népének főproblémája mindenkor a nyakok közt való biztonságos elhelyezkedés volt. E helyzet és a belőle fakadó célkitűzések a népek között természetes sorsközösséget és egymásrautaltságot alakított ki. Külpolitikailag valamennyien nagyjából ugyanazon szabályok szerint védekeztek: a nyugati veszéllyel szemben francia vagy olasz segítség révén "átfogó szövetséggel", a keleti veszéllyel szemben pedig német-olasz "mélyfronttal".⁹ Mind a két külpolitikai állásfoglalásnak megvan a maga általános európai értelme is: Nyugat ellen védvén függetlenségét Kelet-Európa egyúttal az "európai egyensúly" őre, Kelet ellen védekezve pedig egyúttal a "kereszténység védőbástyája", vagyis az európai kultúra őre. Kelet-Európa függetlensége tehát végeredményben egész Európa létkérdése.

A keleteurópai népek a külső nyomás ellen azonban elsősorban saját erőik egyesítésével védekeznek. Hogy történik ez a védekezés? Úgy, hogy a táj legnagyobb szilárdságot mutató részei köré csoportosulnak. Ilyen nagy szilárdságú "magtáj" Kelet-Európában kettő létezik: a Duna középső medencéje és a Viasztula középső völgye, illetőleg az ezekben épült államok, Magyarország és Lengyelország.¹⁰ Ez a tény világosan rámutat a keleteurópai tájszervezés legsajátosabb elvére: a földrajzi tényezők primátusára (*primauté de l'espace*) való államépítés szükségességére.¹¹

Kelet-Európa nemcsak politikai tájékozódás tekintetében alkot önálló tájegységet, hanem társadalmi és gazdasági szempontból is. E tekin-

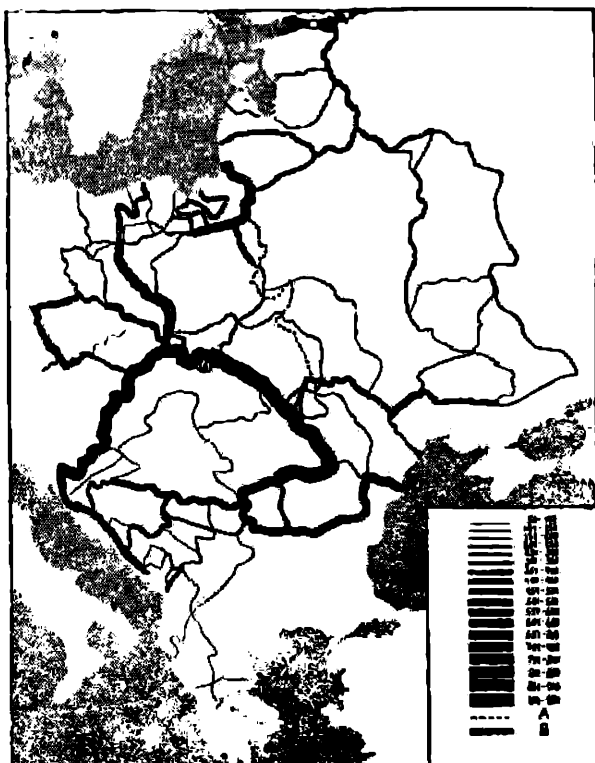
8. A nyugateurópai történésírók, főleg franciák, hajlamosak arra, hogy Kelet-Európa nagy problémáját kizárólag a németek ellen viselt háborúkban lássák s a küzdelem főszereplőiként a szlávokat tegyék meg. Ennek a szlavofília-musnak súlyos következményei voltak. V.ö. Baráth Tibor, A dunai táj a francia nyelvű történetírás tükrében c. dolgozatát, Századok, 1937.

9. Magyarország védekező politikájára olv. Hóman Bálint tanulmányát: Külpolitikai iratok a magyar történetben Budapesti Szemle, 1931 641. sz.

10. Rónai András egyik tanulmányában a keleteurópai határok időbeli tartósságát vizsgálta meg és eredményét több térképen szemléltette. Ezek a térképek világosan ki-domborították, melyek azok a "magtájak", amelyek köré azoktak csoportosulni Kelet-Európa népei. Rónai, Biographie des frontières politiques du Centre-Est européen.

Budapest 1936. Ld. a 35., 105. és 115. oldalon közölt ábrákat.

11. Ha figyelembe vesszük, hogy a Magyar medencében és a Viasztula völgyében felépült államok, a határok tartósságát mutató térképek szerint, évszázadokon keresztül meg tudták őrizni függetlenségüket és területük épségét, kiderül, mennyire elcsúszott az a nyugati általánosítás, hogy Kelet-Európában csupán "törékeny államok" (*Saisonnières, Etats précaires*) lennének. A középkori német, olasz, francia államok sokkal "gyűrhetőbbak" (*malleables*) voltak és határaik sokkal jobban hullámoztak, mint a keleteurópai államoké. — A nyugateurópai szemléletmóddal kapcsolatban azt is meg kell jegyeznünk, hogy annak szóhasználatát nem fogadható el keleteurópai vonatkozásban. Helytelen elnevezés ugyanis a keleteurópai népek magyar vagy lengyel gócpont körüli csoportosulását "letételezésnek" nevezni, s az unnan való kiszakadást "felszabadulásnak" mondani.

A helyes államszervezés biztos irányítója a történelem. Abból megtudjuk, hogy a legtartósabb, tehát a legjobb államhatárok egész Kelet-Európában a régi Magyarországhoz határoltak. (A vonalak vastagsága jelzi a határok időtartamát Rónai András számítáai szerint.)

tetben ugyan még sok részlettanulmányra volna szükség, hogy világosan láthassunk, de a fejlődés körvonalait már megállapították. Társadalmi szempontból itt a legfeltűnőbb jelenség a *paraszttság túlsúlya*, mely Csehországot és Ausztriát kivéve mindenütt megtalálható. A parasztok tömegéhez számítva a pásztorokat is, valóban azt a benyomást kelti ez a terület, hogy itt századokon át megőrződött a patriarchális élet. Es kétségtelenül összefügg Kelet-Európa agrár jellegével, de a helyzet tartósságát az is előmozdította, hogy ezen a történeti tájon úgyazólván teljesen *hiányzott a polgárság* szinte a legújabb korig. A politikai csoportosulást vezető két országban pedig, Magyarországon és Lengyelországban a paraszttság mellett aránylag mindig sok *nemesember* élt, sokkal több mint Nyugat-Európában, s befolyásuk a pápasággal együtt mindenkor döntő volt. Gazdaságtörténeti szempontból szintén több kelet-európai sajátosságot figyeltek meg. Így azt, hogy ezen a tájon a városiasodás egy-két évszázaddal később játszódott le, mint Nyugat-Európában. Más

volt itt a *földbirtok* sorsa is. Nyugaton a nagybirtok a római korból átöröklődött a középkorra, mely a feudalizmus kibontakozásával a meglévő kisbirtokokat mind elnyelte. Az újkorban aztán a nagybirtokok felmorzsolódtak. Ezzel szemben Kelet-Európában a fejlődés éppen fordított volt: ott a kisbirtok gyakran megmaradt a középkor végéig, azután — a különleges hadiállapotok miatt — a nagybirtok lett az uralkodó birtoktípus és fennmaradt egészen a XIX. század közepén bekövetkezett nagy átalakulásig.

A politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok elemzéséből a tudósok előtt tehát világosan kibontakozott az újdonság, hogy Kelet-Európa Európán belül van ugyan, de ott mint különálló, autonóm tájegység szerepel s külön lényege, értékmérője és hivatása van. Ezenfelül ez a táj oly gazdag népművészettel és oly részletes mitológiával rendelkezik, amely sehol másutt Európában fel nem található. Ez sok évezred kultúröröksége s egyúttal európai irigylés tárgya.

3. Vonzó feladat lenne Kelet-Európa elméleti kereteinek bemutatása után az új szókincs használatával előadni miként illeszkedik be mármost a magyar történet az egyetemes európai történet keretébe. Ez a feladat azonban egy ilyen rövid dolgozat keretében nem valósítható meg, ezért mintegy illusztrálásképpen, a kérdésnek csupán politikai oldalát vázoljuk fel.

A Duna-medence sajátosságát, hogy ti. szerves földrajzi egység s benne csak egy állameszmének van helye (*primaauté de l'espace*), a honfoglaló Árpádi magyarok ismerték fel elsőnek. Ők ezt a területet a geopolitikai adottságok messzemenő figyelembe vételével szállták meg és forrasztották egységes egészbe, ami által Európa történetében kétségtelenül újat alkottak. Ugyancsak a mi elődeink voltak az elsők, akik a Dunatáj kiegészítő részeit sikeresen hozzá tudták kapcsolni országuk szilárd magjához. Ez a politika dél felé Horvátország megszerzésével (1091) kezdődött és folytatódott Dalmácia, Bosznia, Szerbia, Havasalföld és Moldva bekapcsolásával. Hogy Európa kelet felé befejeződött, az nagyrészen a magyar királyok erőfeszítéseinek köszönhető. Nyugat felé, ahol már a magyar királyság idejében szilárdabb politikai alakulatok léteztek, a magyar királyok a hódító politika helyett a hajlékonyabb dinasztikus kapcsolatokkal igyekeztek a dunai egységet megvalósítani. Ha sematikusan körökkel jelezük Ausztriát, Csehországot, Lengyelországot és Magyarországot és egy-egy vonallal kötjük össze e körök központjait valahányszor ez országok egyike a másikkal közös uralkodó alatt élt, kiderül, hogy a magyar központhoz kapcsolódik a legtöbb vonal. Azaz Magyarország a Dunatáj nyugati részei felé is éreztette hatalmas vonzóerejét. A magyar monarchia legragyogóbb képviselője pedig, Nagy Lajos király, koronája alatt egyesítette úgyszólván egész Kelet-Európát, a Baltitengertől az Adriáig, a Németbirodalom határaitól a Fekete-tengerig. Ő

került ugyanazon történeti erők összejárására következtében, mint amelyek korábban a magyar vezetést tették szükségessé: a veszélyzónában élő népek politikailag tömörültek, hogy megvédhessék önállóságukat és függetlenségüket. A Habsburgok azonban megnövekedett hatalmukat nem természetes hivatásuk megvalósítására használták fel, amit sokáig egyáltalában fel sem ismertek, hanem mindenekelőtt a német császári koronát igyekeztek családjuk számára biztosítani, ami onnan 1531-től többé ki sem került. A magyar, cseh és német császári korona mellé pedig még mindig további nyugateurópai területeket, spanyol, burgundi, hollandiai, itáliai birtokokat igyekeztek szerezni, melyeknek semmi szerves kapcsolatuk nem volt a Dunatájjal és csak erőpazarlást okozott. Ez a telhetetlen politika az európai egyensúlyt megbontotta és a szultánok haragján kívül a Habsburg-birodalomra vonta a dunai népek természetes szövetségének, a francia királyoknak engesztelhetetlen gyűlöletét. A Habsburgokat nyugateurópai bonyodalmak megakadályozták abban, hogy a Dunatáj népeit szabadságaikban megvédjék, országaik területét visszahódítsák. A belső szervezés tekintetében szintén félreértették feladatukat, mert ahelyett hogy a történelmi tájak egységét meghagyták volna, azok szétaprósztatására igyekeztek, merev abszolutisztikus és központosító politikát folytatattak és germanizáltak, ami által a dunai népek előtt kompromittáltak és kérdésessé tették uralmuk jogosultságát. Ezért több történetíró úgy vélekedik, hogy a Habsburgok saját maguk tették tönkre szép birodalmukat.¹³

Ilyen körülmények között azt kell mondanunk, hogy hivatását ismerő, építő szellemű nemzet Kelet-Európában 1526 után is csak egy volt: a magyar. Az ő vezetése alatt Erdély a régi magyar állam hivatását szüntelen idézte és fontos eleme volt az európai egyensúlynak. Még Lengyelországnak is ő adott királyt Báthory István személyében. Hasonló módon szerepeltek a Habsburg uralom alá került országrészen élő magyarok, akik országgyűléseiken, a központi hivatalokban és egyebütt a török kiverését, az ország területi épségének helyreállítását és a szabadságok visszaállítását szorgalmazták. Így maradt a magyarság a Dunatáj élő lelkiismerete még akkor is, amidőn Lengyelország felosztása után az orosz, porosz és osztrák birodalmak között e történeti táj politikai önállósága megszűnt. A magyar királyság területi épségének helyreállítása után Kelet-Európa összes népei közül elsőnek megint a magyarság jutott szóhoz hála megőrzött hivatástudatának és ő alkotta meg az osztrák-

13. Téves azonban azt hinni, hogy a Habsburg-birodalom teljes egészében csak jól sikerült házasságok eredménye lett volna az időegységben "mesterséges mozaik." De az sem helytálló, ha a dunai táj szervezési közfetei, a dunai államelmét, "Habsburg-elmétnek", vagy "osztrák elmének" nevezzük, mint Andre Robert (*L'idée nationale, l'utrichisme et les guerres de Napoléon*,

Paris 1933). Hiszen a dunai eszmét nem a Habsburgok találták fel, hanem a magyar királyok; a Habsburgok ezzel a dunai államelmével éppen ellenkező irányban tevékenykedtek, il a fallu toute l'incompréhension des Habsbourg pour tuer l'Autriche. — írja L. Eisenmann, *Le Monde slave*, 1930 VII A 397 I

magyar kiegyezést (1867), aminek révén a Habsburg-monarchia nagyhatalmi állása helyrebillent és léte fél századra meghosszabbítódott.

Az Osztrák-Magyar Monarchia szétbontása (1918) után alig három esztendő múlva a Dunatájon egy újabb államcsoportosulás jött létre Kisantant néven. Ezt is egy fajta "közös veszély" hozta létre, híven a táj politikai törvényeihez, — mondják — s belőle azt következtették, hogy ez a csoportosulás lett volna a "dunai eszme" örököse, a dunatáji politikai öntudat hiteles megnyilatkozása. Ezt persze főleg a politikai propagandisták mondják, mert a kisantant nem keleteurópai problémát akart megoldani, hanem éppen a Dunatáj természetes működését volt hivatva megbénítani három peremállam szövetségével a központi fekvésű nagytáj, Magyarország ellen.

Nem állítjuk, hogy Kelet-Európa még nem egészen tisztázott fogalmát mi pontosan körülírtuk volna jelen elmfuttatásunkkal. Szándékunk csak az volt, megkíséreljük, hogy egy nemzetközi használatban nagyon elterjedt történettudományi koncepciót, amely bennünket közelről érint, magyar tartalommal is megtöltsünk. S ha sikerült érzékeltetnünk, hogy Kelet-Európa lényege nem szláv, hanem legalább ugyanolyan mértékben magyar és hogy Kelet-Európa politikai megszervezésének alapelve a magyar királyok által erősen képviselt területi elv, vagyis alkalmazkodás a természet parancsaihoz, elértük célunkat.

Szlávok és magyarok vitája a montreáli Gazette hasábjain

A *The Gazette* nevű montreáli napilap "Levelek a Szerkesztőhöz" felíratú rovatában 1953 szeptember hó folyamán éles vita zajlott le magyarok és szlávok között. Résztvevők voltak: a cseh J. A. Boucek, a szerb P. C. Ostrovic, a magyar Szabó György (Ottawa) és Radnai Lajos (Montreál), valamint egy olasz közbeszóló, Zamarian.

Ez a vita nagyon jellemző képet ad arról, hogy a kis szláv népek nyugati emigránsai még mindig mekkora adag gyűlölettel beszélnek a magyarokról és még mindig beképzelik maguknak, hogy benesi módszerekkel lehet országot építeni, helyesebben országokat "összehazudni". A benesi szótárból jólismert frázisok tudniillik úgy puffogtak Ostrovics és Bucsek urak szájából, mintha 1914-1918-ban lettünk volna, amikor ellenmondás nemlétében, gátlás nélkül kiki akkorát lódíthatott a magyarok rovására, amekkorát éppen akart. Elmondották ezek a Nyugat "önzetlen" és "őszinte" felvilágosítói, hogy a "nomád magyar lovasok" (*nomad Hungarian horsemen*), amikor belovagoltak a Duna vidékére, ott összedöntötték a szlávok virágzó életét és ezer esztendőn keresztül igájukban tartották a szerencsétlen és jobb sorsra érdemes szlávokat, akik így csak hosszú és szívós küzdelem után tudtak felszabadulni gyűlölt uraik alól. A magyarok járatlanok a történelemben, elfogultak és ostobák, ha megnyilatkoznak össze-vissza beszélnek és így tovább...

Nos, meglepődtek ezek a gátlás nélküli tollforgatók, amikor rádöbentek arra, hogy már nem 1914-18-at irunk, hanem jóval többet, azaz vannak idekint magyarok is, akik valamicskét mégiscsak értenek országuk történeti múltjához és Nyugat sem egészen az a balek már, akinek bármit be lehessen beszélni, vagy aki még mindig olyan szerelmes legyen az Európát végveszéllyel fenyegető szláv invázió iránt, mint voltak az 1919-es Európa rendezői. Szabó György, Ottawából, okos hasonlatokkal megmagyarázta a dunai helyzetet nehezen megértő kanadaiaknak, hogy a szerb, román, stb. népek, mint *menekültek* jöttek Magyarországra, futva a hazájukban uralkodó nyomor vagy a töröknek gyilkos kardja elől. Megmondta, hogy miért hazugság az úgynevezett ezeréves magyar elnyomás és rámutatott a szláv gyűlöletre, hálátlanságra és politikai hírverésre, amely a befogadó Magyarország szétszaggatásához vezetett. Mit szólnának a kanadaiak, kérdi Szabó György, ha mi bevándorlók ugyanezt tennénk a mi befogadó országunkkal, Kanadával szemben. A szerbek, románok, szlovákok ugyanez alá az elbírálás alá esnek.

Csattanója az egésznek az volt, hogy a *Gazette* a szláv-magyar vitát a magyar Radnai Lajos levelével zárta le. Radnai remek fogalmazásban az alábbi mozzanatokra mutatott rá. Nem szabad elfeledni, hogy a lenézett "nomád magyar lovasok", akik a róluk elnevezett országban tele-

pedtek meg, olyan látásmódot, olyan ízlést és olyan hatalmas eszmei erőt hoztak magukkal, amit az előttük ott élt apró néptöredékek és népszilánkok ésszel nem tudtak felérni, ami az ő képességeiket messze felülhaladta. Nevezetesen azt, hogy a Kárpátok hegykoszorújával kijelölt egységes földrajzi tájon egyetlen politikai hatalmat, egyetlen nemzetet alkossanak. Ez azt bizonyítja, hogy a magyarok előtt nem volt egyetlen szervezett nemzet sem ezen a tájon, amely velük szemben elsőbbségi jogra hivatkozhatna. *Következésképpen a szláv nemzeti élet összedöntéséről való állítás a mesék birodalmába tartozik, viszont a magyarok dunavidéki megjelenése óriási lépést jelent Európa mai arcának kialakítása felé.*

Radnai az ezeréves elnyomás meséjére is talpraesetten felelt. Ha valóban elnyomás lett volna, vagy a népek elnyomva érezték volna magukat, akkor nyilvánvalóan megragadták volna az első kínálkozó alkalmat, hogy Magyarországot szétlökve, csehhé, románná vagy szerbbé legyenek. Ez azonban nem következett be, mert még akkor sem tettek semmiféle lépést ebben az irányban, amikor Magyarország a török hódítás korában a mai Szlovákia és a mai Erdély területére szorult. Sőt ezek az állítólagos elnyomott népek a legnagyobb bajtársiassággal küzdöttek a magyarok oldalán a közös ellenség ellen. Ez mutatja legjobban, mennyire hamis az ezeréves elnyomás propagandája. De tegyük fel, — folytatja Radnai cikkében, — hogy az elnyomás meséje mégis igaz. Miként lehet akkor megmagyarázni, hogy az elnyomott népek olyannyira elszaporodtak, hogy végül számbelileg felülmúlták az elnyomókat? Igaz-e és fennttartható-e az elnyomás meséje, amikor a párisi békekonferencia idején a területek hovatartozását nem merték népszavazással eldönteni s az egyetlen esetben, amikor népszavazást alkalmaztak (Sopron), az eredmény az állítólagos elnyomó javára ütött ki. Hát van olyan elnyomott pára, aki nem akar megszabadulni elnyomójától és nem akar boldogabb életet élni? Az igazság az, hogy elnyomás nem volt, ez csak ürügy volt egyes hatalmi törekvésekre, amit Tardieu, a párisi békekonferencia dunai szakértője maga is bevallott, amikor azt mondta: a Békekonferenciának választani kellett Csehszlovákia és a népszavazás között. Mindenesetre, ha népszavazást tartottak volna, nem került volna négy millió magyar cseh, román és szerb uralom alá. Az is igaz, hogy csehszlovák, román és szerb elnyomás volt és van, mert ha ezek az ellenkezőjét állítják, miként nevezendők a tömeges deportálások, a magyarok széttelepítése és üldözése? Ez igen, ez elnyomás, mégpedig a legdrasztikusabb fajtából való, csak hogy ezt cseh, szlovák, román és szerb elnyomásnak nevezik, — nem pedig magyarok.

Végül Radnai megjegyzi és a vita ezzel az akkorról zárult, hogy *"mégis csak határt kell szabni a szláv buzgalomnak, mely Bécs meglátására ma is a legszörnyűsebb kegyeteket találja ki. Ebből már éppen elég volt az előtt az ideje, hogy a szlávok moráldilemát tanúsítsanak, — pedig a gyűlölet hazug koholmányait terjeszték"*

Amikor Kemál Atatürk a Török Köztársaság elnöke kijelentette, hogy a török történetírás addig divatos felfogását tovább nem tűrheti, elhatározásáról Európában alig vettek tudomást. Azóta több mint tíz évtized telt el, csendes, kitartó munkában és az új kormányrendszer a régi történeteszméleteket pontról-pontra visszaverve, egészen újszerűen fogalmazta meg a "török világ" képét. Ez a beváltott szellemi forradalom most már a nem-török tudósokat is foglalkoztatja és bennünket magyarokat is egészen közelről érint. Mielőtt ennek tárgyalásába fogunk, vessünk azonban egy pillantást a régi török történetírára.¹

A régi török történetírás egyik jellemző vonása az, hogy a török múltat művelő nyugati és mohamedán történetírók közt minden szorosabb együttműködés hiányzott. Így a török történetírásnak e megoszlás szerint két, egymástól szinte teljesen független világa létezett.

A "nyugati" török történetírás nagyobb arányú kibontakozása elől azonban leküzdhetetlen akadályokat gördített a számbajövő nyelvek sokasága. Ha ugyanis valaki át akarta tekinteni egy-egy kérdés egész irodalmát, az úgynevezett világnyelveken kívül ismernie kellett a magyar, görög és orosz nyelveket, tudnia kellett azonkívül legalább törökül és arabul. Ha viszont a török őstörténet kutatója volt, jártasnak kellett lennie a kínai, örmény, szíriai és mongol nyelvek útvesztőiben is, értenie kellett az archeológiához, etnológiához, nyelvészethez és antropológiához. Kétségtelenül ennek a kivételes helyzetnek volt a következménye, hogy az európai török történetírás — Zinkeisen tiszteletre méltó kivételével — nem is foglalkozott behatóbban a török őstörténettel, hanem kutatásait a török szó értelmének megszorításával az Ottomán Birodalomra korlátozta. A háború előtti európai török történetírás számára tehát a török múlt a XIV. század elején kezdődött, amikor a Szeldzsukidák egyik hűbérese, a hajdan "400 sátorral" bíró Ertogrul khán fia, Oszman, függetlenné lett és népével együtt, melyet róla "oszmanli"-nek neveztek, áttért a muzulmán hitre. Az oszmán törökség múltjának értelmét a nyugati historikusok azokból a mozzanatokból alkották meg, amelyek a kívülálló szemlélőnek leginkább feltűntek: azokból a nagy vérontással járó háborúkból, melyek az oszmánok birodalmának túlméretezett kiala-

*Ez a tanulmány hívta fel először a magyar tudományos világ figyelmét (1938-ban) arra, hogy a Régi Kelet régészeti és nyelvészeti anyaga forradalmasítva átalakította a török népek őstörténeti képét. Akkoriban azonban történészeink, nyelvészeink és turkológusaink semmiféle sugalmazást nem merítettek belőle. Így történt meg, amire csak most fordítottunk rá, hogy török rokonaink, akik a mi ősi kultúrörökségünkben másokkal egyúttal részoszlottak, tulajdonképpen a magyar őstörténetet illesztették az é saját

történetük elé. Régi igazság az, hogy aki nem halad a korrál, hanem megáll és lehorogonyoz egy elmélet mellett, — csak veszíthet. A vesztesek mi vagyunk, mert a finnyos nyelvrokonságra felépített őstörténeti elképzelés túlsokáig lekötötte figyelmünket.

1. Jelen tanulmány főleg a vonatkozó francia nyelvű könyvek és cikkek alapján készült, melyeket felsoroltam a Századok LXXII. évfolyamában, ahol a tanulmányt közlöttem.

kulását három kontinensen, Európában, Ázsiában és Afrikában végigkísérték, rombadöntve minden útban lévő kultúrát. Ennek a szemléletnek legutóbb René Pinon adott két mondatban találó kifejezést: "A törökség története — mondotta — egyenlő az általuk viselt háborúkkal, Európában, Ázsiában és Afrikában tett hódításaikkal. Amidőn ez a nép a Boszporusz és a Duna közt megjelent, a Bizánci Birodalommal együtt nemcsak egész Kelet-Európa műveltségét rombolta le, hanem a nagyhatalmak politikáját is kilendítette folyása természetes medréből."

A török történetírók tudománya ennél a színvonalnál is alacsonyabban állt. Egyrészt ugyanis nem ismerték a nyugati műveket. Zinkeisen munkájáról például, mivel német nyelven jelent meg, alig szereztek tudomást. Inkább ismerték Hammer-Purgstall könyvét, mely fordításban jobban hozzáférhető volt számukra. Másrészt, s ez volt a nagyobbik akadály, a speciális török viszonyok nem kedveztek a szellemtudományok, így a történettudomány kialakulásának. Már a török kifejező eszközök — a nyelv, a stílus és az írás — tökéletlensége maga is hátrányt jelentett. A kalifátus révén beszivárgott arab és a szultánsággal jött perzsa nyelvbeli elemek ugyanis annyira elnyomták a török nyelvet éppen a műveltebb rétegek körében, hogy az iratokban néha már oldalakon át alig maradt néhány százaléknyi igazi török szó. Ettől a nyelvészek által is "oszmanli"-nak — és nem töröknek — nevezett keverék nyelvtől a tömegek nyelve egészen távol állt, úgyhogy tudományos műveknek olvasótáborra, még ha a körülmények egyébként megengedték volna is, nem alakulhatott ki.² Ehhez a keverék bürokrata nyelvhez csatlakozott a stílus keletiesen érzélgős mivolta, minek következtében a kacskaringókból csak nehezen lehetett kielemezni a lényegét. Betetőzte a dolgot a filológiai pontosságig fel nem érő arab írásmód, mely a nyugati kultúrában született tudományok művelésére határozottan alkalmatlan. A kibontakozásnak legnagyobb akadályja azonban a gondolati szabadság hiánya volt. A szultánok határtalan zsarnoksága és a modern étellel össze nem férő teokratikus államigazgatás, ez a török "caesaro-papismus" ugyanis annyira ráfeküdt az elmékre, hogy a nyugati gondolatok nem terjedhettek, csak igen lassan, vagy éppenséggel sehogyan. Amikor a liberális eszmék a XIX-XX. század fordulóján mégis betörték Törökországba, II. Abd-ul-Hamid szultán (1878-1908) úgy gondolkodott, "hogy a jó mohamedán hadd tanulja valamennyi ágát a modern tudományoknak, csak a filozófiát és históriát ne, mert e tudományok az uralkodók tetteit is bírálata alá vonják."

Igy hozta magával a kifejező eszközök gyarlósága és a gondolati szabadság hiánya a török szellemi tudományoknak, köztük a históriának aránylag igen alacsony színvonalát, így tudtak az annalisták, a hivatalos udvari történetírók e hízelgő fajtája, egészen a legutóbbi időkig érvényesülni, általában így hagyhattak az egyen uralmon lévő kormányzati és

² A 19. században a 17 milliónyi török lakos közül az "oszmanli" nyelvet alig 10% beszélt.

politikai rendszeret olyan mély nyomot a történetiszemléletben. Szinte azt mondhatjuk, hogy a hagyományos évkönyvek színvonalán felülemelkedő történetírás értékeszméje egybeesett a fennálló rezsim értékeszméjével. Eszerint a háború előtti török történetírás nagyjában az iszlamizmus, az ottomanizmus és a turanizmus lépcsőfokain mozgott.

A legerterjedtebb felfogása a török történetnek a pániszlamizmus történelmi vetülete, a muzulmán felfogás volt. E szerint a török nép mindaddig sötétségben botorkált, amíg az iszlám felkelő napja útját meg nem világította. Ebben a felfogásban tehát a török őstörténet mint megvetendő, barbár kor jelent meg, nem is foglalkoztak vele, amint az arab történészek sem foglalkoztak a pre-iszlámikus Arábiával. Ugyane látásmódban a "török" név alig került említésre, mindenki csak "igazhitű testvérként" szerepelt s a török nép is csak egyik tagja lett a nagy iszlám-családnak. Miután azonban a pániszlamizmus politikai kivihetlensége az angol-orosz érdekek ellenkezőségén bebizonyosodott, egy újabb politikai ködkép, az "ottomanizmus" lett a kormányzat eszménye. Ez elgondolás szerint a mintegy húsz nemzetiséget magában foglaló Törökországból "Ottomán Birodalom" néven nemzetfeletti államot akartak faragni. Amíg ennek a koncepciónak csődjét az Ifjú Törökök 1912-ben ki nem mondták, addig a történetírók is igyekeztek nemzetük múltját ekként értelmezni. A nép nagyságának kezdete szemükben most nem az iszlám-vallás felvételével, hanem az Ottomán dinasztia kezdeteivel esett egybe. Csodálkozva emlegették e dinasztia politikai tehetségét, mely "400 sátorból" alig néhány emberöltő miatt hatalmas birodalmat teremtett. Török népről, török nemzetről, főleg pedig török fajról ebben az elgondolásban éppúgy nem esett szó, mint az iszlámi koncepcióban. A török szót egyenesen üldözték, akárcsak a többi nemzet nevét, s ha már lehetetlen volt meg nem említeni, megvetéssel szóltak róla, barbár jelzők kíséretében. Ez az elgondolás egyébként könnyen megfért az iszlám-koncepcióval, főleg a történet ama szakaszában, amikor az Ottomán dinasztia már a kalifa címet is viselte.

1909-ben, amikor az európai műveltségű Ifjú Törökök az uralmat átvették, ellökve maguktól az ottomán birodalmi eszmét, figyelmüket a török nép és az egész ázsiai török faj felé fordították. Búszkélkedve kezdtek emlegetni fajuk nagy földrajzi kiterjedtségét és csodás dolgokat vártak a többi török törzsek ébredésétől, egy nemzetté való egyesítésétől. Zia Gökalp szociológussal az élen néhányan ezt az irányt is felkarolták az irodalomban s figyelmüket az őstörténet felé fordították. A történetírók többsége azonban továbbra is a "400 sátor" legendájával kezdte munkáját. Az őstörténet szálait a világháborúig maradt rövid idő alatt ugyanis nem sikerült kibogozni, másrészt pedig sokaknak nem tetszett a kirgiz-tatár rokonság. Így ez a koncepció jelentéktelen maradt. (Eszefoglalólag tehát megállapíthatjuk, hogy a török "ancien régime" uralmában a török nép története mindvégig az iszlámmal és az ottomán-dinasztia történetével fonódott össze, következésképp a történet

tényea lapjai a mohamedán hitre való áttéréssel, illetőleg a mondott dinasztia megszilárdulásával kezdődtek, az őstörténet pedig továbbra is ismeretlen maradt. A háború után ez a helyzet óriásit fordult.

1922 november 1-én Musztafa Kemál eltörölte a szultánságot. Két év múlva, 1924 március 3-án, eltörölte a kalifátust is. E rendelkezések nyomában valóságos rohamlépésben indult meg Törökország európai értelmű kialakulása. Az iskolákat kivették az egyházi rendek kezéből és laicizálták; a nyelvet megtisztították a perzsa-arab elemektől és közelebb hozták a nép beszédéhez; a korábbi 612-jegyű ábécét elvetve, áttértek a nagybetűkkel együtt 56 jegyet számláló latin ábécére. E többrendbeli emancipáció révén az irodalom terjedésének korlátai ledőltek s a tudósok összehasonlíthatatlanul tökéletesebb kifejezőeszközökkel a gondolati szabadság kedvező légkörében indulhattak új honfoglalásra. A nacionalizmusban fogant új történelmi szellem most már gyors ütemben bontakozott ki.

Az alig negyedszázaddal ezelőtt alakult Török Történetkutató Társaság, melynek lelkesítője a részben tényleges irányítója maga a Gházi, feladatául azt tűzte ki, "hogyan jelölje a török történet fő vonásait és megállapítsa azt a helyet, mely a törökséget az egyetemes kultúrában megilleti." Ebből a célból elsősorban archeológiai kutatásokat végez — ez a ma divatos, hivatalosan is támogatott török tudomány — és ezen a révén gyűjt anyagot. A Társaság fontosabb ásatásairól a második török történettudományi kongresszuson az alelnök, Afet kisasszony személyesen számolt be szépen, bátran és szabadon, "mintha Törökországban sose lett volna fátyol." A Társaság munkájának másik eredménye az iskolák számára írt négykötetes világtörténet elkészítése volt, *Tárik* (Történet, 1932) címen. A "Tárik" egyes kötetének tartalma a következő: 1. az ázsiai és európai népek ősi és ókora; 2. a középkor, Európa és Ázsia, jelesen a török népek; 3. az Ottomán Birodalom; 4. a jelenkori Törökország. Egy másik fontos intézménye a török történetírásnak a periódikusan rendezett és nagy bel- és külföldi publicitással dolgozó történelmi kongresszusok. Az első ilyen kongresszust 1932-ben, Ankarában, a másodikat 1937-ben, Isztambulban tartották. E kongresszusokon is az archeológia és az őstörténet szerepelt a legnagyobb mértékben. Fontos feladat jut a történelmi szempontjából a Török Nyelvutató Társaságnak is, mely egyebek közt a szumír és a hetita nyelvnek a törökhöz való viszonyát igyekszik tisztázni, valamint az 1936-ban Ankarában alapított egyetemi Történelmi és Nyelvtudományi Karnak. Ezekben a keretekben és az egész tudományos hálózatban elhangzott a jelszó: "Ostromoljuk meg Nyugat és Kelet nagy könyvtárait, kutassuk fel a kínai, perzsa, arab, latin és görög íróknak a törökökre vonatkozó feljegyzéseit, állítsuk vissza a török név és a török nép tiszteletét otthon és a külföldön egyaránt, világítsuk meg a török őstörténetet s ezzel hozzuk létre Anatólia és az egész törökség retroaktív renaissance-át."

Hogy alakult már most e céltudatos munka nyomán a törökség múltjának új értelme és mi a törökség helye a világ egyetemes történetében? Mi a török faj? Hol van az őshaza? Minő volt az őshazai műveltség? Hogy és miként folyt le a török népvándorlás? Mi az ottoman múlt értelme a török és meghódított területeken, főleg Kelet-Európában? Lássuk sorjában ezeknek a problémáknak mai állását.

A török népek a világ tudós közvéleménye előtt egészen a legutóbbi időkig mint mongol eredetű, tehát sárga fajú népek voltak ismeretesek. Ez a tézis — mondják a törökök — hibás. Az angol, francia, orosz és japán tudományos missziók keleti Turkesztánban végzett kutatásai nyomán előkerült anyag s egyéb Kr. e. századokból eredő műtárgyak, valamint a törökök archeológiai és filológiai vizsgálatainak eredményei ugyanis ellentmondanak ennek az állításnak. Valójában a török a fehér fajhoz tartozik s azon belül is díszhelyet foglal el. Karcsú, magas termetű, fehérbőrű, göndörhajú, az arca piros, szemtengelye vízszintes, arca tojásdad, feje pedig brachycephal. Az eddigi tévedés úgy magyarázható, hogy a mongolok és a törökök közt, akik Közép-Ázsiában már a prehistórikus idők óta egymás szomszédságában laktak, jelentékeny vérkeveredés állott elő. A törökök több mongol törzset le is igáztak s ezeket szokásuk szerint elől küldték a csatába. Az idegenek tehát leginkább ezekkel a törökökkel találkoztak, vagy ezek tűntek fel nekik leginkább s így részben róluk terjedt el a téves antropológiai leírás. Egy másik kútforrása e téves leírásnak az Ázsia egyes részein ma is felfedezhető mongol típusú "törköktől" ered. Ezek a mongol-törökök rég leigázott mongol törzsek maradványai, akik idővel eltanulták a török nyelvet. A török fajhoz tehát semmi lényeges közük nincs. Az igazi török faj képviselője a fehér ember.

Őshazája e kiterjedt fajnak Közép-Ázsia széles fennsíkjá, ahol ma is otthonos. Kiterjedésének jelenlegi határai északon a Fekete-tenger, a Kaukázus hegylánc, a Volga-folyó Kazán vidékéig, majd az Irtisz-folyón túl fekvő vidék és az Altái hegylánc. Délen a keleti Turkesztán alsó vonala, a Pamir déli lábai és a Hindukus. Ezután a határvonal a mai Afganisztán és Beludzsisztán keleti határai mentén dél felé fordulva halad az Indiai-óceán Omán-tengeréig. Hosszabban erre a tengerre támaszkodva, az említett két ország nyugati határán fordul ismét északra a vonal, Mechedig fut, aztán újra nyugatra kanyarodik, hogy a Földközi-tenger keleti öblében elvégeződjék, bezárva egy óriási, Európánál is nagyobb területet.³

3. A török népek létszámát Deny francia turkológus 38 millióra teszi. A magyar Turán folyóirat statisztikája szerint a törökség létszáma 33 millió (Turán 1934 72. l.). A töröklikta terület nagy kiterjedéséhez képest az a lélekszám igen alacsony ócsúrúségot jelent. A török néprászok azonban, bármilyen nagy távlatokra laknak egymástól, kölcsönösen megértik egymást, akár

csak a középkori Itália lakói, csupán Dante'ket várják a teljes nyelvagyság helyreállítására. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy az új török irodalom nem használja a "turáni" szót népi megjelölésként, hanem mindig és következetesen egyszerűen csak törökekről beszél. Számára Turán csak földrajzi fogalom.

A törökség népvándorlása az egyetemes történet legfontosabb népmozgalma. Ennek során terjedt el a világ négy sarkába az emberiség első kultúrája, a Közép-Ázsiában kialakult török kultúra és hozott létre újabb eredeti kultúrákat. Ez a vándorlás kelet felé Kínán, Japánon át egészen Mexikóig, Peruig terjedt; dél felé Indiáig; északon Szibéria stepéit és az Ural vidékét öntötte el; nyugaton a Fekete-tenger északnyugati földrészén át a Dunáig, a Balkánig haladt. Jutottak kisebb török tömegek Írországba, a balti országokba, Itáliába, Franciaországba, Afrikába és Elő-Ázsiába is. (NB. az új magyar őstörténeti kutatások az említett területeken magyarul beszélő ősnépek vonulását figyelte meg és az őskultúra hordozóját a magyar nyelvben állapította meg!)

A törökség őshazájának műveltsége az új török történetírásban különös figyelem tárgya. Amíg a Közép-Ázsia fennsíkjain lakó népek a kőkor kultúráját sehol sem haladták túl, a fennsík törökjei tovább mentek. Megalkották a csiszolt kő kultúráját, megművelték a földeket, termesztettek gabonaféléket, megszelídítették napjaink legfontosabb háziállatait, köztük a lovat, előhozták a föld méhéből a vasat, amiből páratlan fémkultúrát alkottak s elsőnek találták fel az írást. A földművelésnek, állattenyésztésnek, iparnak és tudománynak, szóval a modern kultúra minden fontos alapelemének kiindulópontja Ázsia belseje, a Pamir-fennsík, a törökségnek és az egész emberiségnek a közös bölcsője.

Az őshazából keletre vándorolt törökök külön kultúrát teremtettek Kínában, mely egészen a legutóbbi századokig a világ legfontosabb kultúrája volt. A dél felé menő tömegek alkották Egyiptom, Szíria és Mezopotámia kultúráját. Utóbbit a Kr. e. harmadik évezredben odakerült szumir-alán népek, a török faj igen kiváló képviselői bontakoztatták ki. Anatólia legmagasabb kultúráját a Kr. e. második évezredben virágzó hetita-kultúra alkotja, mely viszont gyökereivel a szumirból táplálkozott. A nyugat felé menő népcsoportok alapították az égei kultúrát, mely trójai, ióni stb. néven ismeretes. Az etruszkok, akik a görög-latin kultúra szülői, Anatóliából jöttek s a török népek rokonai voltak. Attila, Baján, Dzsinghisz khán faja, nyelve és kultúrája szintén török lehetett stb. Mindegyik kultúra most, amidőn származási táblájukat kiderítették és összefüggésüket az ősi török kultúrával megállapították, a török művelődéstörténetet szerves részeként jelennek meg. Így került a törökség az emberiség művelődéstörténetének középpontjába és lett a világ első nemzete.

Miután a törökség őstörténete ennyit fényvel és ragyogással szorosan hozzákapcsolódott a mai anatóliai törökök múltjához, az Oszmánok birodalmának története epizód jellegűvé vált és régi fényeiben elhomályosult. Egyes török historikusok szerint az egész ottomán, vagy ha tetszik iszlám-kor, hanyatló kor. Az iszlám ugyanis kioltotta a törökségből a nemzeti öntudatot és megállította kultúrája, valamint nyelve további fejlődését. Hogy mennyire az idegen — arab és perzsa — erkölcsök süllyesztették le a török népet, nem pedig speciális török faji tulajdonságok, annak fé-

nyes bizonyítékát szolgáltatják az ugyancsak török fajú magyarok, akik a nyugati reneszánsz hirtára alatt idejében felszabadultak a vallás mindenhatósága alól és meg tudták valóítani a haladás eszméit. A török nyelv és török kultúra hanyatlása, a nemzet szellemi tévelygése nyolc hosszú századig tartott.

Vannak, s talán ezek nagyobb számban, akik a hanyatlást későbből keltezlik, bár értékmérőjük ugyanaz a forró nemzeti eszmény. Számukra a hanyatlás a XV. és a XVI. század közepe közt kezdődik. E száz esztendő alatt ugyanis az Oszmánok birodalma már olyan távoli nagy és aszimilálhatatlan területekre terjedt ki, amelyek birtoklása szükségszerűen ingatta meg a központ szilárdságát. Különösen e túlméretezett birodalom keleteurópai kiterjeszkedése volt a hanyatlás forrása, mert Bizánc és Buda elfoglalása, valamint Bécs ostroma megszülte Európa nagy antimuzulmán reakcióját, amivel már nem lehetett eredményesen megbírközni. A bajokat elősegítette az a körülmény is, hogy a törökök éppen ebben az időben szigetelődtek el Európa szellemétől, megcsontosodván a mohamedán szemléletben. Még közelebből II. Bajazid szultán uralkodását veszik fel a hanyatlás kezdetének. Az ülemák ekkor ítélték halálra az egyik nagy török matematikust, mivel tudománya nem következett a Koránból, az ő uralkodása alatt tették tönkre a török vezetők az európai művészekről eredő s a szultánok palotájában felhalmozott drága kincseket a hitetlenek minden más szellemi termékével egyetemben s ugyanekkor kezdődött a török elem eltávolítása a vezető pozíciókból. Nagy Szulejmán halála (1666) már csak jelkép, amellyel a muzulmán nagyság sírbeszáll.

A török történetírók a Balkánra és Magyarországra is kezdenek figyelni. A szultánoknak ezeken a területeken való brutális előnyomulása okozta az oszmanli törökség európai rossz hírét. Ezt a rossz hírt most kiirtani, vagy legalább is enyhíteni kell. Megszólaltatják javukra a Balkán toponimiáját; rámutatnak arra, hogy az albánok Azerbejdzsán vidékéről való törökök, hogy "a finn-török eredetű bolgár nép mesterséges szlávizmusban tévelyedett el", hogy a magyarok is török fajú nép; kiemelik, hogy a magasabb kultúra jeléül rengeteg török szó és kifejezés ment át a görög, szerb és főként a bolgár nyelvbe; kifejtik, hogy a törökök keleteurópai előnyomulásuk folyamán mennyi művészeti és kulturális elemet közvetítettek a meghódított népeknek, s hogy e népek velük politikailag is együttműködtek, a magyarok például Bécs ostrománál is segédkeztek. A románok pedig egyenest a török nagyhatalomnak köszönhetik nemzeti és állami létüket. A törökök Fekete-tengeri politikája ugyanis, Oroszország törekvéseire való tekintettel, mindig Románia létezésére volt alapítva. Így történt, hogy amikor a Török Birodalom tetőpontján állt és minden országot leigázott, az oláh fejedelemségeket szabadon hagyta. Török protektorátus nélkül az oláh fejedelmek nem tudtak volna ellenállni a cári törekvéseknek, sorsuk épp az lett volna, ami

Buszarabíráé lett a teljes leigázása. Egyszóval az ottomán nagyhatalom, ha néha keményen éreztette is létezését, egyúttal nevelője, védelmezője, sőt megmentője volt a keleteurópai népeknek.

A török történetírás újszerű kibontakozásával és az európai tudományos porondon való megjelenésével eggyel több lett azoknak a magyar nemzeti múlthoz közelálló irodalmaknak a száma, amelyek a mi históriánkba is beleszólnak. Ez a tény annál kevésbé kicsinyelhető le, mint-hogy az elmúlt pár év alatt máris sikerült a törököknek az európai historikusokat saját kutatásaikkal kapcsolatba hozni és így a török történetírás korábbi kettősségét megszüntetve, a török szellem átütőerejét fokozni. A legutóbbi török történeti kongresszuson például már szép számban jelentek meg európai tudósok is. A török történetírás mozgalmait tehát általában is kíváncsian figyelemmel kísérünk.

A török őstörténet szálaínak kibogozása és az Oszmán birodalom keleteurópai szerepének új beállítása kétségtelenül jelentős eredmények és úgy látszik, hogy az archeológiai anyagon felépülő állítások maradándók lesznek. Az idegen nemzetiségű turkológusok nagy érdeklődéssel kísérik a fejleményeket s a kemáli koncepció alapvonalait máris többen elfogadták.

A magyar történetírás helyzete (1942) és esedékes megújítása*

Aki meg tudja állapítani, minő elméleti tételek húzódnak meg a tudományos szövegek nyomtatott betűi mögött, az tudja, hogy jelenlegi történetíróink nem követnek egységes gyakorlatot. Elmosódó határokkal ugyan, de elméletileg világosan két nagy csoportra oszlanak. Az úgynevezett szellemtörténészek csoportjára, akik szerint a történetfolyamat a szellem megvalósulása az emberi világban és másodsor azok csoportjára, akiknek elmélete a továbbfejlődött középeurópai pozitivizmus vonalába esik és nagyobb nyomatékkaí utal a tárgyi világ erőinek munkájára. Mindkét csoport szemlélete több-kevesebb árnyalattal a liberalizmusban gyökerezik.

Ettől az árnyalatokban gazdag két népes tábortól szinte elkülönítve alakult ki az utóbbi évek során ama néhányunknak összetartozásunk tudatára világosan még rá nem ébredt csoportja, akik tudományos téren

* A magyar történetírás itt tervezett megújítása az 1944/45-ben bekövetkezett tragikus események — az orosz megszállás és az ország bolsevizálása — miatt nem valósulhatott meg. E nagy reformmunka szorgalmazója maga is külföldre szorult, ahol

egyes vonatkozásokban mégis be tudta mutatni elgondolását. E nagyszabású reformtervet nem szabad a feledésnek átengednünk, mert irányító szempontjai fontosak nemzeti öntudatunk fenntartásához és megerősítéséhez.

is leszámoltunk a liberalizmussal és öntudatosan vagy anélkül, de mindenesetre következetesen az új európai szellem által felszínre hozott szempontokkal műveljük tudományunkat. Jelen sorok írója e csoport történetírói felfogásának mibenlétét, jelentőségét és szükségességét igyekszik az alábbiakban nyilvánvalóvá tenni, munkára hívja mindazokat, akik úgy érzik, hogy tudományuk fejlesztésére való hajlamuk, Európa becsülete és nemzetük szolgálata miatt helyük az új táborban van.

I. Fennálló történetírói gyakorlatunkról

1. Ha kifogásainkat akarjuk megfogalmazni fennálló történetírói gyakorlatunkkal szemben, akkor *tudományelméleti szempontból* elsősorban arra kell rámutatnunk, hogy a szellemtörténet, azáltal hogy a történetfolyamat alakulásában résztvevő történeti tényezők között minden korban és minden területen egyformán érvényes rangsort állapít meg, melynek élén messze kimagaslóan a lelki-szellemi tényező áll, a történeti valóságot nem tükrözi híven. Túlságosan kidomborítja a történetet pszichointellektuális oldalát, alárendelt szerepet ad a tárgyi világ gyakran döntő erőinek: a gazdasági, társadalmi és politikai jelenségeknek. Ez a tudományos irány történetünk utóbbi területein egyébként is kudarcba fűlt, mint erre hazai irodalmunkban is többen rámutattak. Ha a másik tábor munkásai, a pozitivizmus továbbfejlesztői ezeken a területeken nem működtek volna, tudományunk bizonyára komoly hiányokat mutatna fel. Viszont az is igaz, hogy a társadalmi, gazdasági és politikai tényezők mindenkor döntő szerepét éppoly kevésbé lehet állítani, főleg a magyar történet keretében s így a szellemtörténet híveinek munkássága nélkül a lelki-szellemi tényezők bizonyára nem kerültek volna kellő megvilágításba.

Noha tehát ez a két elméletileg külön-külön nem kielégítő felfogású iskola a gyakorlatban hasznosan kiegészíti egymást, mindkettőnek közös fogyatékoossága, hogy a tárgyi világnak csak a koronként változó történeti tényezőivel foglalkozik, — a néppel ugyan ott sem — de az állandó, több korazakon át változatlan ható tényezőket: a történeti tájak geopolitikai helyzetét és az egyes népek faji tulajdonságait figyelmen kívül hagyja.

2. A *történetsszemléletre* fordítva figyelmünket megállapíthatjuk, hogy fennálló történetírói gyakorlatunk legszomorúbb helyzetbe a politikai történetírást jutatta. Ezt a műfajt a szellemtörténeti irány hívei, amennyiben ápolták vagy csak koreszmék alapján művelték, vagy annyira elmerítették az általános művelődési, társadalmi és egyéb adottságokban, hogy valójában megszűnt politikai történet lenni, amit az irány képviselője, Szokfü Gyula, helyeselt is. Határozott és korzerű iránytűje ezen a téren a másik történetírógárdának sem volt, mert az a régi prag-

matikus módszert követte. Így az utóbbi húsz esztendő alatt jelentősebb eredményt csak új adatok felszínrehozásával értek el s többek között tisztázatlan maradt az ellenfeleink által nekünk szegezett legsúlyosabb vád is, melyre mint erkölcsi alapra a trianoni béke felépült, hogy tudniillik felelősek vagyunk az első világháborúért elnyomó belpolitikánk miatt. Karácsonyi János és Fraknói Vilmos emlékét idézve, joggal panaszkodhatna Horváth Jenő, hogy a magyarországi népek egyetemes történetét előadó munkánk nincs. Egy-egy nemzetiség múltjával foglalkoztunk ugyan, "de senki sem volt, aki több nemzetiség múltját egybefoglalta és azt a magyarság múltjával egybeolvasztotta volna." Aki erre kísérletet tett s akinek tollából az egyetlen összefoglaló munka származik (*Asztalos Miklós: A nemzetiségek története Magyarországon*, Bp. 1934) a szellem-történeti felfogást következetesen alkalmazva arra az eredményre jutott, hogy a régi Magyarország történeti szükségességből bomlott szét s történeti szükségességből veszítette el a magyarság vezető szerepét a Kárpát-medencében. Más szellem-történészek azonban, mint Szekfű Gyula is, visszariadnak ettől a furcsa felelősségvállalástól és menekülni akarván tőle, az egész legújabbkori fejlődést, a modern nacionalizmus korát, a keresztény erkölcs nevében elítélik. Az egyes korszakokban a korszerű mozzanatok helyett folyvást a régi és régibb nemzetfogalomtól, a letűnt s erkölcsösebbnek vélt szellemtől való fokozatos eltávolodást, "hanyatlást" emelik ki. Ezzel újabbkori történelmünk mint folytonos tévelygések lehangolóan szomorú korszaka jelenik meg az olvasó előtt, akinek a régi nemzetfogalomhoz való visszatérést sugalmazza. A magyar politikai történetírás jelen formájában tehát nem tudja vállalni Hungária területi védelmét, illetőleg kísérlete kudarcba fúl, ugyanakkor, amikor a cseh és szerb történetírás még a Hungáriánál is "rosszabb" népi összetételű és történeti múlttal sem dicsekedhető országát is elismerésre méltó tudományos fegyverzetrel oltalmazza és nemzeti büszkeséget sugároz olvasójába. Keserűen, de őszintén be kell vallanunk, hogy történetírásunk emez ága a főkérdésben, a nemzetiségi elnyomás vádjában, nem segített bennünket ahhoz, hogy trianoni sebeinket gyógyíthassuk.

Történetírásunk mindkét táborának közös további gyengéje az, hogy a liberális nemzetfogalomtól, amely az állam kereteihez igazodik, az akarati elemre helyezi a hangsúlyt és a faji, nyelvi meghatározókat elveti, — mindezideig nem tudott megszabadulni. Ennek következtében, mint éppen a napokban fejtegette mély elmével Mályusz Elemér, képtelen volt a trianoni korszakban leszakadt néprészeinket nemzetfogalmába beilleszteni, képtelen volt a hozzájuk vezető és a politikai határvonalakon áthaladó utat megtalálni. Pedig erre a népiségkutatás megszervezésének keretében bőséges alkalom nyílt volna s ezúton történetírásunk az élettel kapcsolatba jutott volna. Sajnos, ez is elmarad. Ahogy Hungáriát nem védte történetírásunk, éppúgy nem védte a leszakadt ma-

De össze tudta-e fogni legalább a csonka ország társadalmi osztályait? Mennyiben védte az osztatlan magyar egységet? Tudjuk, hogy a liberális nemzetfogalom nem rombolta szét a régit s a "magyar nemzet" továbbra is azokból állott, akik korábban alkották, bővítve néhány új elemmel, főleg a feltörekvő zsidósággal, kik együttesen képezték az új vezetőosztályt. A "magyar nemzet" története tehát ennek az uralkodó osztálynak a történetévé zsugorodott össze. Miként a liberális élet, ugyanúgy kihagyta tehát a liberális történetírás a nemzeti egységből a parasztságot és a munkásságot. Es ezen a szomorú képen egész a legutóbbi időkig nem sokat változtattak történetíróink, mert a nemzet nagy tömegeiről, történeti teljesítményeiről, biológiai változásairól, szociális problémáiról, a Domanovszky Sándor vezetése alatt készült és eléggé nem dicsérhető részlettanulmányokon kívül most is alig tudunk többet. A magyar történet tehát, mint ezt már előttem is megállapították, továbbra is egyetlen osztály hőskölteménye maradt. Ezen a képen Szekfű Gyula annyit változtatott, hogy a hőskölteménybe az erdélyiek dicsőségének alábbszállításával nagy nyomatékkal belefoglalta a Habsburg-dinasztiát. A magyar történet horizontjának emez összeszűkülésével elérkezett oda, ahova a liberalizmus alatt a legtöbb egész nemzet szolgálatára rendelt intézmény — a sajtó, a bankok, a színházak, stb. — eljutott: kollektív érdekek helyett csoportérdekek szolgálójává lett.

Az utóbbi évek során a világ körülöttünk teljesen megújult és a horizonton friss európai szellem bontakozott ki. Ám a mi történetíróink zöme továbbra is megmaradt a letűnt világnézet, a liberalizmus mellett. Így aztán nem volt szempont ahhoz, hogy a liberális eszmék magyarországi hatalmas történeti pályáját a felvilágosodástól a világháború végéig, vagy akár napjainkig, kritikai vizsgálat tárgyává tehetnék volna. A magyar liberalizmus története nincs fölmérve, pedig nemzeti szempontból ennek vizsgálata rejt magában legtöbb tanulságot. Aki a német, olasz, vagy akármely más ország történeti irodalmával összehasonlítja a mi legújabbkori történeti irodalmunkat, keserűen állapíthatja meg a konzervatív magyar történetírás szomorú mérlegét. Más országokban a nemzeti jelzőre büszke történetírók részt vállalnak abban is, hogy a közelmúlt korszak, az *histoire contemporaine* kritikájával hozzájárulnak nagy korfordulók előestéjén a lelkek áthangolásához és költőkkel, filozófusokkal és politikusokkal válllvetve építik a jövőt. A konzervatív magyar történetírás a fentebb kifejtett ok miatt ettől az áthangoló szereptől is elesett, a haladás előmozdítója helyett annak kerékkötője lett, vagyis a nemzeti élettől ezen a ponton is elszakadt.

3. Hogy fogadta ez az aggodalmasan konzervatív történetírás a külföldről jövő újabb hatásokat, amelyek ott tudományunk teljes megújulásához vezettek? — Itt is mulasztások történtek s ezek legtöbbje a szellem-történeti irány híveit terheli, mert amíg a másik csoport vezető tagjai

igyekeztek új területekre is kiterjesztani figyelmüket, a szellemtörténészek mereven leeresztették az országhapuk tudományos sorompóit és egyszerűen nem hallották meg azokat az óriási tudományos vitákat, amelyek a tér, nagytér, történeti táj, népközösség, soraközösség, néptalaj, kultúrtalaj, faj, népiség, nemzet és még egy tucatnyi új fogalom körül lezajlottak. Hogy is lehetett volna felfigyelni e materializmusban fogant új tanokra, melyek más országokban a tisztos Clio asszonyiség megszégyenítéséhez, a történettudomány elpolitizálódásához vezettek? Közben aztán az történt, hogy ezeket az új szellemi fegyvereket szomszédaink kitűnően szolgálatukba állították, a Dunatájról az egész művelt világon saját nemzeti törekvéseiknek megfelelő szemléletet terjesztettek el, nagyon gyakran a magyar érdekek nem kis sérelmére. A magyar történettudomány elvesztette kombattív erejét, kezdeményező bátorságát és lépten-nyomon befejezett tények elé került, defenzívába szorult.

S ha néhányan elavult fegyvertárunkat modernizálni mertük, itt-ott bírálatot is ajkunkra véve, vagy éppen új szellemben fogant könyvet írtunk, keserűen kellett érte lakolnunk! Mindazok, akiknek érdekében állt a történetírás területét Magyarországon liberális rezervációnak fenntartani, meghirdették ellenünk a szentháborút és végehossza nem volt a sajátóban, parlamentben és társaságban elhangzott súlyos rágalmaknak. A szellemtörténészek tudományos súrlódásai általában elviselhetetlen és egészen szokatlan légkört teremtettek szaktársaink között, amiről igazán csak "vitriolba mártott tollal" lehetne bővebben írni. Annyit azonban mégis elérték, hogy gyengébb idegzetű tudósainkat a próbálkozástól elrettentették és a hazai közvéleményt dolgaink igazi állapotáról alaposan félrevezették.

Azt hiszem, ha röviden is, de elég érthetően vázoltam, hogy *fennálló történetírói gyakorlatunk elméletileg hiányos, részben elavult, világnézeti vonatkozásaiban horizontja megszűnik, a nemzeti étellel való kapcsolatait elvesztette, vagyis hogy megújítása időszerűvé válik.*

II. Az új magyar történetírás alapelveiről

1. A történelmileg szakszerűen nem képzett egyének, akik az ügynevezett laikus közvéleményt alkotják, természetes hogy nem ismerik tudományunk elméletének bonyolult kérdéseit, nem ismerik azt a munkát, amit a történeti intellektus végez a probléma felvetésétől annak írásbeli kidolgozásáig. A céhen kívülállók csak a kész szöveget, az eredményeket látják. Következésképpen csak annyit képesek egy-egy tudományos fordulat alkalmával megállapítani, hogy a szerző "tiszteletreméltó történetírói nagyságok értékrendjétől eltávolodott", *tehát* — rossz historikus, vagy ha az új munkában saját gondolatait ismeri föl, akkor ünnepli az "új óriást" s haragját a régi mester ellen fordítja. A közvélemény szük-

mégyszerűen így alakult helyzetállapotokra való tekintettel nem felelőleges, ha néhány mondatral megvilágítjuk tudományunk világnézettel és nemzettel való kapcsolatait.

A történetíró munkája elméletileg két részre különíthető. Egyfelől a kérdésre vonatkozó történeti emlékek összegyűjtésére, forrásértékük megállapítására, ami mind szigorúan megállapított alapelvek szerint történik; másfelől az így kirostált adatok magasabb szempontok szerint való összeszerkesztésére, feldolgozására, mely folyamatba világnézeti fel-fogásunk lépten-nyomon bejátszik. Minden történetírói munka, főként a szintézis, valamely világnézetet tükröz s így a munkáinkba foglalt történetfilozófiai "igazságok" túlnyomórészt az adott világnézet függvényei. Világnézet és történettudomány tehát szorosan összefüggő dolgok, előbbi változása szükségszerűen maga után vonja utóbbi módosulását. Ilyen értelemben beszélünk például "liberális" történetsszemléletről, "marxista" történetsszemléletről, vagy "nemzetiszocialista" történetsszemléletről, melyek mindegyike újra fogalmazza, azaz "átértékeli" a meglévő történetfilozófiai igazságokat és azok sorát másokkal bővíti. Ezen az összefüggésen át — hogy tudniillik a jelen törekvései tükröződnek a múlt képeiben — válik a hstória az emberiség egyik legnagyobb irányító tényezőjévé s éppen ebben rejlik örök értéke. Az a hstórikus, aki a világnézettel való összefüggést tagadja, vagy tőle a tárgyilagosságot félti és azt állítja, hogy a történelem semleges tudomány, nincs tisztában dolga lényegével, vagy még mindig olyan elavult természettudományos kategóriákban gondolkodik, amelyeket már a természetbúvárok is megvetnek. A múlt századi pozitívizmus megpróbálta, hogy semleges maradjon s ezen az úton nyílegyenesen eljutott, nem a tárgyilagossághoz, hanem a materializmus zsákutcájába. Aki lemond a világnézet tudományos kifejezéséről, megszakítja tudományának az élettel való kapcsolatait és vétkezik a történeti megismerés szabályai ellen.

Ahogy a világnézet tükröződik a történelemben, ugyanúgy tükröződnek benne a nemzeti vágyak. Mert a tudományos ismeret nemcsak az intellektus funkciója, hanem a hit, az akarat és a szenvedélyeké is, melyek nemzeti vonalon sem kapcsolhatók ki, amikor nagy dolgokról van szó. Innen ered tudományunk másik vonása, az, hogy nemzeti. E kettős lényegre utalva használjuk az ilyen összetett kifejezéseket, mint "francia liberális történetírás", "magyar liberális történetírás" és így tovább. A nemzeti élet gyorsabban változik és hamarabb módosul, mint a világnézet. Nemzedékről-nemzedékre új és újabb problémák merülnek fel, háborúk, területi változások jelentős eltolódásokat okoznak és így a nemzet meg-megújuló életakarata friss programjával a történetírást is folyvást újabb szempontokkal látja el. Innen van az, hogy a világnézeti tényezőtől függetlenül is, minden nemzedék számára többé-kevésbé újra kell írni a történelmet, újra kell fogalmazni, át kell értékelni az addigi történetfilozófiai igazságokat.

Láthatjuk tehát, hogy a történetírás az emberiség és egyúttal az egyes nemzetek életakarátának kifejezője, igazolója és eszköze is. Jobb mindezt nyíltan és őszintén bevallani, mint a tudomány öncélúságát és a "nemzetközi igazság" elvét hangoztatni, amely úgyszólván csak nemzetközi-séghez vezet — mint elvezetett a világnézetnélküliség a materialista világnézethez.

Hogy ez mindig így volt és így van ma is, erre százával sorolhatnánk fel a személyi és tárgyi bizonyítékokat. De legyen elég belőlük néhány, így a németek tudós Treitschke-jének nyilatkozata, vagy a franciák Denis-jének életmunkája. Előbbi hasonló alkalommal nyíltan megvallotta: "Enbennem a hazafi ezerszer erősebb, mint a professor" (*Der Patriot in mir ist tausendmal stärker als der Professor*), Denisről pedig életrajzírója megállapította, hogy minden munkája "közvetlenül, egyenesen és szinte kizárólag az ő lángoló és elszánt francia hazaszeretében gyökerezik" (*procède immédiatement, directement, et l'on pourrait dire exclusivement de son ardent, de son farouche patriotisme français*). És hogy egy tárgyi példával is illusztráljuk tételünket kérdezzük, magyarázható-e mással, mint a nemzeti tényezővel az, hogy Kelet-Európa történetének lényegeként az orosz és cseh történetírók annak szláv, a németek germán, a franciák-angolok latin, mi magyarok pedig magyar-lengyel vonását emeljük ki?

Ha a történetírás a világnézettel és a nemzeti életakarattal ily szorosán összefügg, érthető, hogy a történeti művek olvasóiban a múlt nagy problémáinak értékelése nyomán gondolatok keletkeznek, amelyek megszabják a Jelen problémáival szemben állásfoglalásukat. Így válik a történelem az egyszerű művelődési eszközön magasan felülemelkedően minden nemzet életében fontos politikai vezérfonallá, külpolitikai viszonylatban nélkülözhetetlen fegyverré. De miként a fegyver csak akkor jó, ha legújabb típusú, ugyanúgy a történetírás is csak akkor szolgálja híven nemzetét, ha szemlélete és célkitűzése legmodernebb: ha egyezik a világnézettel és egyezik a nemzeti életakarattal.

Reméljük, hogy ezekben a fejezetekben sikerült közérthetően megmagyaráznunk, hogy a történetírásnak minden világnézeti és nemzeti korfordulón meg kell újulnia, hogy ez az átforgódás tudományunk belső szükséglete s ezt a történetírónak végrehajtani hivatásból folyó elvitathatatlan joga és szent kötelessége.

2. De korfordulón vagyunk-e világnézeti és nemzeti szempontból? — Nem mondunk bizonyításra szoruló dolgot, ha erre a kérdésre egyszerű igen-nel válaszolunk, sőt azt is állítjuk, hogy a magyarság vezetőinek nagy többsége tisztában van a korforduló jelentőségével is, amely csak a felvilágosodás mindent átalakító méreteihez hasonlítható. És tartósan senkit sem győzhetnek meg azok az ókonzervatív elemek, akik ebben a nagy világforgulásban, mely Európa nagyobbik részében már megtör-

tént, ezidő szerint még csak politikai divatot látnak, mely akár holnap is elmúlhat.

Ennek az új európai világnézetnek két vezető eszméje van: a népi nemzetfogalom és a szociális gondolat s ezek alapján az egyes országokban nemzeti színezése szerint más és másként neveznek. A népi nemzetfogalom azt jelenti, hogy a csak bizonyos társadalmi osztályokat magábanfoglaló liberális nemzetfogalom helyet ad a nép valamennyi rétegét — tehát a parasztságot, munkásságot és az arisztokráciát is — átölelő új fogalomnak s ennek a "teljes" nemzetnek érdekeit tartja szem előtt a politikai, társadalmi, gazdasági és szellemi élet minden területén. Vagyis a népi nemzetfogalom a liberalizmus által sokezer darabra tört nemzeti életet újra egységbe fogja, ritmusát felfokozza és hangját hatalmas szimfóniaként érvényesíti Európa új koncertjében. Vallja, hogy a nemzet hatalmas szervezetét nemcsak a politikai akarat tartja össze, hanem elsősorban a nemzet tagjainak megváltoztathatatlan, természetből beléoltott ismérvei: faji tulajdonságai, szokásai, nyelve és az ezek köré fonódó mítosz. A népi nemzetfogalom alapján elképzelt államot és társadalmat a szociális gondolat egészen áthatja s nagy súlyt helyez a népközösség tagjainak emberhez méltó megélhetésére és biológiai erejének fokozására, mint olyan tényezőkre, amelyeken a nemzet jövője alapszik. A megélhetés és biztonság megszerzése végett nagy szerepet játszik az új európai gondolkodásban a térség fogalma is, hogy csak azokat a mozzanatokat emeljük ki, amelyek elsősorban kihatnak arra a történetíráásra, mely ebből a világnézetből táplálkozik.

Mindezeknek az új állambölcséleti elveknek van megfelelő magyar problémájuk is és így ezek az elvek a magyar életakarás vonalán is kifejezésre jutnak a nemzeti történetíró szemléletében. De van néhány olyan sajátosan magyar sorskérdés is, amely ennek az új világnézetnek, ha majd egyszer egészében alkalmazásba vesszük, sajátos magyar színezetet ad, amire aztán a nemzeti történetírónak finom füllel különösen figyelnie kell. E sorskérdések legeslegfontosabbika az, hogy a mi népünk olyan földrajzi tájon helyezkedik el, amelynek természetes zárvonalai nagyrésztben néprajzi határainkon kívül esnek, de amely zárt terület politikai birtoklása számunkra életkérdés. Ez a zárt terület a Kárpátok medencéje, és benne a magyarság elhelyezkedése, ez a geopolitikum, felfogásunk szerint kiindulópontja a magyar politikai gondolkodás egész menetének. Mert emiatt nem fogadhatjuk el a nép-nemzeti fogalom egyik tételét a népnemzeti államot, vagyis azt, hogy az államhatár a mai néprajzi határral egybeessen. Emiatt kell arra törekednünk, hogy a Kárpátmedence politikai egységét biztosító magyarság faji erői biológiailag minél jobban felszaporodjanak s emiatt törekedünk arra is, hogy a centrifugális erők ellensúlyozására a központi hatalmat és végrehajtószerveit minél jobban megerősítsük, általában pedig, hogy az állam és magyar társadalom közt a kapcsolatokat minél szorosabbra fűz-

zük. Ehhez a nemzeti életakarathoz a magyar múlt rengeteg ösztönzést szolgáltat és így a magyar szellemi honvédelemnek a történettudomány legjobb fegyvertársa.

A felsorolt, de a szűk keretben részletesen ki nem fejthető világnézeti és sajátos magyar gondolatok a nemzeti történetíró számára mindmégannyi eszméletetést nyújtanak elméletének, szemléletének és módszerének kiegészítésére, illetőleg megújítására és lehetőséget adnak arra, hogy a nemzeti élettel tudományunk kapcsolatait helyreállíthassuk.

3. Elméleti vonatkozásban kétségtelenül új szint jelent a történetírás mesterségen túlfekvő, szintetikus és művészi oldalának öntudatosabb hangsúlyozása, vagyis világnézeti és nemzeti vonatkozásainak következetes és tudatos érvényesítése. Ez a körülmény azzal az előnnyel jár, hogy világosabbá teszi előttünk a történelem igazságfogalmát és kézzelfoghatóvá a korfordulókon elkerülhetetlen átértékelést.

Nem kisebb horderejű dolog az, hogy az új történetírás lebontja az elsőrendű történeti tényezők között a szellemtörténet által a lelki-szellemi tényező javára egyszer s mindenkorra megállapított rangsort s minden korban annak adja az elsőbbséget, amelyik ott valóban legnagyobb szerepet játszott. Bár a magyar történetfolyamatot ezer év óta általában kívülről "készen" érkezett eszmék indítják újabb mozgásra s nemzetünk csak "belészorul" az előre kiszabott ruhába, szűkítve vagy bővítve azon itt-ott, mégis hívebb képet adunk a valóságról és jobban kidomborítjuk saját magunk arcéleit, ha e mozgásnak pszicho-intellektuális oldalán kívül még reális oldalát is, a gazdasági, társadalmi és politikai oldalt is következetesen és szerepéhez méltóan megvilágítjuk. Ugyancsak a reális oldal előtérbenyomulását eredményezi az, hogy a történetalkotó erők sorába felvesszük a népet és annak minden életnyilvánulását következetesen figyeljük.

Egyenesen döntő jelentőségű tudományunk további sorsára az új élettől kapott amaz ösztönzés, amelynek nyomán a nagy történetalkotó tényezők közé felvesszük a nem változó, hanem több korszakon, néhu évezredekben át változatlan faj és tér tényezőt és hatását következetesen figyeljük. A faj és tér fogalom érvényesítése ugyanis a múltnak nemcsak egy új oldalát világítja meg, hanem a koreszmék alapján elképzelt vagy a gazdasági-társadalmi-művelődési mozzanatokba ágyazott politikai történetírást egycsapásra megszabadítja béklyóitól. Ez a műfaj feladatát ezután abban látja, hogy kimutassa, miként alkalmazkodott a koronként változó emberi élet az egyszer s mindenkorra megadott természeti körülményekhez.

Az új Magyarország történetírása elméleti síkon tehát reális irányba tolódik el, s emellett, hogy materialistává válnék vagy az idealizmusuk megszaktizmus kapcsolatot, a maga relatívata álláspontjáról a két doktrína között foglal helyet.

4. A nagyközönseg az új magyar történetírás korszakalkotó voltát legközvetlenebbül a szemlélet terén érzékelheti. A történeti vizsgálat körébe bevont új tényezők ugyanis, a térség, a faj és a nép, valamint a megújított nemzetfogalom, hogy most is csak a legfontosabb mozzanatoknál maradjunk, ezen a téren gyökeres átalakulást vontak maguk után.

A *politikai történetírás* elhagyva használhatatlannak bizonyult régiebb koncepcióit, új elgondolását a geopolitikának, a térség emberi problémáival foglalkozó tudománynak eredményeire építi fel. Ez az új tudomány rávezetett bennünket arra, hogy egy-egy földrajzi egységben ideális állapotban csak egy államoszmének van helye. Ez a természet előírása, ami ellen az emberi elme ugyan küzdhet, de vele saját elpusztulása nélkül tartósan egy nép sem dacolhat. Magyar történeti vonatkozásban, minthogy a Kárpátmedence talán az egész világon az egyetlen eszményi földrajzi egység, ez a tétel azt jelenti, hogy ebben a medencében minden népnek vagy néprésznek legfőbb politikai érdeke, létérdeke az, hogy ezzel a korszaktól független történeti tényezővel minél teljesebb összhangba kerüljön. Ezt a területet tehát nem lehet megbontani vagy szétdarabolni anélkül, hogy az itt élő népek kárát ne vallják s hogy a térrel összefüggő nagytér — Európa — maga is megrázkódtatást ne szenvedjen. De melyik népet illeti meg az államoszme kialakítása és a politikai vezetés? — A geopolitika tanítása szerint azt a népet, amelyik a medence katonai és politikai érzékeny pontjait, az úgynevezett geopolitikai gócpontokat — Budapest és környékét, a nyugati és déli kijáratok előterét — népi erejével kitölti. Ez a nép a magyar. Hivatás szerint mi vagyunk tehát a Kárpátmedence született vezére, a dunai rend őre, annak európai szervezője. Minden népnek e vezetésben annyi joga van résztvenni, amennyiben a természet előírását fölismeri és vállalja.

A történelem folyamán a magyar nép volt az első Kárpátmedencében megtelepült nép, amely a természet parancsát szellemével felfogta, hivatásának mindenkor tudatában volt és a medence egységes megszervezésére a honfoglalástól máig következetesen törekedett. Hivatástudatát, elit mivoltát nem adta fel a török kor zivataros századaiban, nem adta fel ellenkező korszak sodrában az újkori nacionalizmus idején, nem mondott le róla a versaillesi államrendszer korában és nem mond le róla ma sem, a népi nacionalizmus idején. Ebben a hivatástudatban egyes nemzetiségek is résztvállaltak, így a horvátok, később a rutének, németek és részben a tótok is. Nem ismerték fel a Kárpátmedence természeti törvényeit és így annak politikai vezetésében történeti hagyománnyal nem bírnak a szerbek és a románok, akik ezen a térségen örökké "idegenek" maradtak. Ugyanebből az okból kifolyólag "idegenek" maradtak itt a Habsburgok, akik titkos tanácsadók sugalmazására jószántukból ennek a területnek szabályaihoz szinte kivételképpen sem tartották magukat, és "idegen" szellemben rendezte e táj problémáit az első és második világháború győztes koalíciója.

Politikai történetünk térségen nyugvó koncepcióját minden téren megerősíti a másik, változatlan lényegével ható történetalkotó erőnek, a fajnak figyelembevételé. A fajbiológusoktól és a fajlélektan kutatóitól tanuljuk, hogy a faji jelleg kialakításában külső és belső őstulajdonságok játszzák a döntő szerepet. Ezek különbözőségéből ered az, hogy a fajok nem egyformák, nem egyenlők, köztük fizikai és erkölcsi képesség dolgában különbségek vannak, másszóval, hogy a fajok bizonyos rangsorba sorozhatók. Fajok létében, és így magyar faj létében sem kételkedve, a Kárpátmedence különféle népeinek történeti szerepéből azok faji ranglétráját is megszerkeszthetjük és ekkor azt látjuk, hogy a mi fajunk, kik Árpád vére vagyunk ezer év viszontagságai után is, katonai erények és politikai tehetség dolgában eszményi magasságban áll itt minden más faj fölött. Elit szerepünk tehát nemcsak helyzeti, hanem faji energiákból is fakad és így a mi fajtánk erősítése egyúttal a többi kárpátmedencebeli nép érdeke is.

Ebben a történetfilozófiai keretben, könnyen belátható, egészen más megvilágításba kerül a magyarság újkori nacionalizmusa, mint amiben eddig volt és más megvilágításba kerül az osztrák-magyar viszony is, nemkülönben a nemzetiségek újkori irredenta mozgalmai. Amíg a magyar törekvések mindenkor összhangban álltak e táj népeinek igazi érdekeivel és a táj egyesítésére, összetartására irányultak, addig a nemzetiségek igazi érdekeiket fölládozták a koreszméknek, hűtlenek lettek Európához, a Kárpátmedencéhez és elsősorban saját magukhoz. Vagyis új történetfilozófiáinkkal Hungária területi épségéhez magas etikai alátámasztást adunk és a Kárpátmedence minden népének történetét szervesen tudjuk elképzelni, ami mind olyan eredmény, amivel a régi politikai történetírás nem dicsekedhetett.

Azzal, hogy politikai történetírásunk tengelyévé a tér és faj eszméjét tesszük meg, tudományunk ez ágának koncepcióját megszabadítjuk attól a töréstől is, amit e két tényező ismeretének hiányában Hungária védelmében történetíróink beleépítettek. A politikai történetet mint a tér-faj és a koronként változó állambölcsélet funkcióját fogva fel, töretlen vonalban mutathatjuk be a fejlődés útját az első Árpádok deszpotikus államformájától a hűbéri, rendi, abszolutista és liberális államformákon keresztül az új népi és nemzeti koncepcióig bezárólag.

A *népi nemzetfogalom* a Kárpátmedence sajátos viszonyaihoz igazított formájának bevezetése hozzásegít bennünket ahhoz, hogy osztályszemléletünket és a szabadságeszme iránt érzett hagvományos vonzalmunkat elhagyhassuk és helyébe a nemzeti egység minden magyart és minden társadalmi osztályt átfogó gondolatát illeszthessük. Erre a szempontra irodalmunkban Hóman Bálint lett először figyelmes, aki azt több történeti elmefuttatásában, így a Rákóczi-émlékbeszédben is alkalmazta. Nagy magyarjaink szellemének vizsgálatában — egy Nádasdy Tamás, egy Rákóczi Ferencc történetében, — nagy korszakainkban, — mint a

török-magyar párhaj idején vagy 1848-ban, — és nagy intézményeink, tudományos és szellemi életünk történetében erre a nemzeti egységre és annak szolgálatára különös figyelemmel leszünk. S ekkor rámutathatunk majd arra, miként jutottak a népi közösség érdekelt szolgálni hivatott egyes intézményeink magántulajdonba és lettek az egyén érdekeit szolgáló birtokká. Így például arra, hogy miként alakult át a liberális korban a magyar napisajtó szervezetében és szellemében egyeránt üzleti nyereszkesedés forrásává és milyen kevesen maradtak a Bartha Miklósok, a Rákosi Jenők és a Milotay Istvánok, akik az örök magyar értékek szolgálatát e minőségi fogalomnak iránt elfásult korban nem tévesztették szem elől. Rámutathatunk arra, milyen körülmények idézték elő, hogy a parasztság és munkásság kikapcsolódott az egységes magyar életből, vagy hogy a külföldi magyarság, kiket eddig nem is tudtunk történetünk keretébe beilleszteni, milyen életet él odakünn magyar szempontból, és így tovább. De eléggé ma még fel sem tudjuk becsülni, milyen eredményekre vezet az a körülmény, hogy a népi nemzetfogalom révén szempontokat nyorunk a liberális gondolat egész pályafutásának, a felvilágosodástól szinte napjainkig tartó ívelésének kritikai vizsgálatához.

Es azt is lehetővé teszi az új szemléletmód, hogy történetírásunk főleg újabbkori részében tapasztalható túlságosan borongó hangulatát és sötét színezését megváltoztassuk, hiszen a magyar történet oly szép, oly dicső és oly felemelő dolgokat tartalmaz, mint talán Európa egy népének története sem. És erre a magabizó, hitet kisugárzó szemléletre ma különösen szükségünk van, hiszen ki fogadja szívesen az olyan népvezetést vegyes területen és ki hozza meg az olyan népért legnagyobb áldozatát, amely arra nem is látszik méltónak?

Mindebből látható, hogy az új magyar történetírás a magyar történet szemléletét gyökeresen megújítja, történetfilozófiáját éles fegyverré kőszőrűli s tudományunkat az egész magyar faj hőskölteményévé alakítja át.

5. Könnyű már most ezek után megállapítani, hogy az új magyar történetírás tudományunk módszertanát mivel gyarapítja. Aki tudja, hogy a módszertan főleg azoknak a szabályoknak foglalatja, melyek betartásával tudományunk előkészítő részét, az adatok összegyűjtését helyesen művelhetjük, és tudja azt is, hogy ezeket a szabályokat a pozitívizmus már kidolgozta, nem lepődik meg azon, ha módszer tekintetében nem meglévő szabályok megváltoztatásáról vagy elhagyásáról fog a következőkben hallani, hanem csupán azok kiegészítéséről. Ennek során első helyen azokat az új fogalmakat kell megemlítenünk, amelyekkel feljebb már foglalkoztunk, így a tér, lélettér, történeti táj, fajtság, népiség, kulturtalaj, kisebbség, népcsoport, stb. fogalmakat. Mindezek olyan kifejezések, amelyek alkalmazásáról a történetíró még akkor sem mondhat le, ha érette pártpolitikai színezettel vádolják meg, hiszen ezek jelentős mértékben járulnak hozzá tudományunk kifejezőerejének fokozásához.

Bővül módszertanunk azáltal is, hogy tudományunk új történetalkotó erőkre lett figyelmes és így azok munkájának felméréséhez több rokon- vagy szomszédos tudomány kutatási módszereit sajátjai közé illeszti. E tudományok közül különösen a fajbiológiát, a fajlélektant és a geopolitikát kell megemlítenünk, mint amelyekkel most vesszük fel a kapcsolatot elsősorban, aztán a statisztikát, a jogtudományt, a nyelvtudományt, a néprajzot, régészetet és egyébeket, amelyekkel régebb idő óta fennálló kapcsolatainkat elmélyítjük.

Nem közömbös a módszertan szempontjából az sem, hogy tudományunk ki akar lépni a céh és liberális nemzet szűk kereteiből s az egész népi közösséghez akar szólani. A hídverés a céhtől a népközösségig ugyanis szükségessé teszi, hogy stílusunkat egyszerűbbé, világosabbá és — bizony! — magyarosabbá tegyük. Mert ha továbbra is teletömjük szövegünket latin szavakkal és a szövegben meg nem magyarázható egyéb szakkifejezésekkel, vagy tovább használjuk a lelkiek útvesztőit követő barokk mondatfűzést, ez a hídverés nem fog sikerülni. Ugyanezt mondhatjuk el munkáink szerkesztésére nézve is, ahol irányadó szabály a tagoltság és a könnyű áttekinthetőség.

A módszertani bővülés is olyan irányú tehát, hogy tudományos megfigyeléseink pontosságához és történetírásunk harcos erejének növeléséhez értékes mozzanatokkal járul hozzá.

6. Nem kell tulságosan magyaráznunk, hogy az a nagyszabású filozófiai szellem, amelyben tudományunk ezután működni óhajt, kapcsolatait teljesen helyreállítja a zajló magyar élettel. Csak ismétlésekbe bocsátkozhatnánk, ha külön is rámutatnánk arra, hol szövődtek ezek az új kapcsolatok, vagy ha névszerint felsorolnók azokat a problémákat, amelyek megoldását ebből a szempontból elsőrendű nemzeti érdeknek tartjuk. Megelégszünk csupán annak ismétlésével, hogy az új magyar történetírás az új magyar életakarat kifejezője, fajtánk hatalmas érdeklírája, s mint ilyen, a magyar jövő egyik legbiztosabb záloga. Tudományunk megszűnt semlegességet szenvedő tudomány lenni: nyíltan és őszintén az örök Európa és benne az örök Magyarország sorsát vállalja. A magyar történetíró ezeknek a magasztos eszméknek kíván harcos katonája lenni, s ezt a magyarabb, korszerűbb és harcosabb életformát akarja olvasói lelkébe átsugározni, legyenek azok államférfiak vagy jeltelen tagjai népi közösségünknek.

És ezen a kevert népességű történeti tájon, ahova a Gondviselés bennünket is vezérelt, ahol a történetből fakadó mítosznak a népek sorsára döntő a befolyása, ne késlekedjünk sokáig az új magyar történetírás pártolásával! Ha az új magyar történetírás a gyakorlatban győzelemre jut, tudományunk történetében olyan fordulatot könyvelhetünk el, ami mellett a liberális-pozitivisták történetírás bevezetése a múlt században — eddigi legnagyobb eseményünk, — el fog törpülni.

Késik az új horvát történet szemlélet

Gondolatok Prof. George J. Prpic, Croatia and Hungary during the Turkish Era (Cleveland, 1978 32 l.) c. dolgozatával kapcsolatban.

Nagy érdeklődéssel vettük kézbe Prof. J. Prpic tanulmányát, mert kíváncsiak voltunk, vajon a szabad földön élő horvát azellemi vezetőknek van-e már tárgyilagosabb képük a magyar Szent Korona védelme alatt eltöltött nyolcszáz évig tartó életükről. Ugyanis, mint a szerző maga is mondja, már más tudósoknak is feltűnt, hogy "a horvát hírtörikusok, közírók és politikusok általában kevés elismeréssel szólnak magyar sors-társaikról a két nép hosszú, négyszáz évig tartó (középkori) uniójával kapcsolatban." Pedig, folytatódik az idézet, "ez az unió sokkal inkább a horvátok előnyére szolgált, semmint a magyarokéra" (26 l.). Másrészt azért is várhattuk volna a horvát történet szemlélet megújulását, mert ez a nép már kipróbált minden lehető "alternatívát" léte és biztonsága érdekében és nagyon gazdag tapasztalatokkal rendelkezik: voltak a magyarok társai, éltek a Habsburgok védőszárnyai alatt, ugyanakkor nemzetük egy másik ága a pogány törökökkel szövetségbe, 1918-ban aztán önként társultak a szerbekkel, utóbb kipróbálták az olasz protektorátust is (1941-45), legutóbb pedig már a Szovjetunióval készültek táncra perdülni (Jelics dr. kísérlete). De ennek ellenére mégsem jutottak el ahhoz az egyszerű és világos felismeréshez, hogy történetük egyetlen napsugaras korszaka a magyarokkal való együttélés ideje volt!

1. Prof. Prpic munkájának már a kiindulópontját sem tudjuk elfogadni, pedig az egyúttal értékelési alapként is szerepel. Eszerint a horvát nép kezdettől fogva lakta volna a Drávától (!) délre az Adriáig, és Triesztől keletre a Drináig (!) érő területet (4 l.) s ez lett volna a horvátok országa, Croatia, a történelmi jogalap. Valójában Croatia a X. században csupán egy keskeny sávot jelentett az Adria keleti partján, messze az Una és Kulpa folyók alatt és messze a szerbektől is. A horvát törzsek akkoriban egy egészen kicsiny balkáni népet alkottak. Az Una és Kulpa folyók völgyében, valamint feljebb, a későbbi Zágráb, Körös és Vurazsd megyékben (Slavonia) avarnak mondott magyar nyelvű törzsek éltek, akik maguk is egy régebbi magyar néprétegre telepedtek rá, a Régi Keletről származó Uri és Bál törzsekre (ld. a megelőzőkben közölt térképeket) és akik az egész vidék helyneveiben tömegesen hagyták hátra szó-táruk elemeit¹. A Dráva-Száva közének keleti része pedig kezdettől fogva a

1. Néhány példa: az Una (Unna) víze eredetileg a "Hon" víze volt, egy fokkal mélyebben ejtett magánhangzóval és csendes H-val, a Kulpa akkoriban és az egész középkorban még Colapis néven szerepelt, vagyis úgy mint a felkelő Napisteni (Kelő) Víz (Pia), a Zágráb név etimológiája is meglehetősen "Az Ég Ur Hala" város, vagyis a

Napisten (Az Ég Ur) papjának (Hab, Ab) városa. Az ősi magyar pogány isten Ur, Ra, Bál neve Szlavóniában mindenfelé sűrűn előfordul, Csánski Dezsd Körös megyére vonatkozó lováltári kutatásából pedig tudjuk, hogy Szlavóniában még a középkorban is százával voltak magyar falvak.

honfoglaló Árpádok uralmi területéhez tartozott, mint Tétény vezér szálláshelye. Egyébként őtőle származik e terület 'Tót-Hon' (Tud-On, Tudó Hona) elnevezése. Mivel a horvátok valódi történeti joga az Adria keleti partjára korlátozódik eleve hibás a dolgot úgy beállítani, mintha a horvátok történeti jogát sértette volna a magyarok Dráván túli megjelenése a XI. században és mintha 1918-ban a horvátok "ősi" országukkal szakadtak volna ki a magyar Szent Korona joghatósága alól.

2. Mi magyar történészek nem oszthatjuk azt a nézetet sem, amely szerint a török hódítás a horvátok számára "rettenetes romboló erő" lett volna, amely "biológiai létüket" a végpusztulással fenyegette (4 l. és egyebükt). A valóságban ugyanis az történt, hogy a boszniai horvátok, akiknek külön királyságuk volt abban az időben, a török megjelenésekor felzárkóztak a hódítókhoz, tömegesen áttértek a muzulmán hitre és ők szolgáltatták a pusztító töröknek a segédhadakat, sőt igen gyakran a várak és hadseregek parancsnokait, beleértve a vezéreket is. Azok a horvátok pedig, akik nem akartak a törökhöz csatlakozni, elhagyták lakóhelyeiket, észak felé menekültek és a Magyar Allam területére kértek és kaptak bebocsátást a "veszedelem idejére", akárcsak a szerbek (*pro tempore periculi*). Nagyon jól ismerjük a horvát nemzetségek északra menekülését, amelynek során a Frangepánok, a Subicsok (későbbi Zrinyek), a Verancsicsok, a Draakovicok, Jurisicsok, Zápolyák és sokan mások fényes megélhetéshez jutottak Magyarországon. A tulajdonképpen régi Croatia ekkor már elveszett, nevét ezek a menekülők vitték északra és kezdték a 17. században Sclavonia nevével egyértelműen használni. Itt Szlavóniában, az ősi magyar Zágrábban alakult ki a horvátok új politikai és kulturális központja. A horvát nép tehát a török korban került szét azon a területen, amelyet a legújabb korban Magyarországtól magának követelt, — *a horvátok ugyanis a török veszély elmúltával nem mentek haza!* Ha a horvát néptalaj a török korban ennyire kibővült, kétségtelen túlzás azt állítani, hogy a horvátok lennének a török kor nagy vesztesei. Ők annak inkább a nagy nyertesei. A keresztény gondolkodást és török-ellenességet a horvátoknak csak az a kis töredéke tartotta fenn, amely a magyarok közvetlen közelében lakott. Éppen ezért az is túlzás, mintha a horvát nép lett volna Európa és az egész kereszténység oltalmazója, amely dicsőségben a magyarok "is" (!) osztoztak (11 l.) Ez a fogalmazás talán inkább fordítva volna helytálló.

3. Prof. Prpic a mohácsi csatavesztés egyik okaként azt említi, hogy a magyar sereg nem várta be a horvát Frangepán csapatait (Zápolya csapatait sem), hanem elszetve, egymaga ütközött meg a túlságos fölényben lévő török hadakkal. Az igaz, hogy a magyarok 1526-ban egyedül vették a kereszténységet a mohácsi csatában. Az intrikus Frangepán ugyanis egyáltalában nem sietett királyi ura segítségére. A magyar ki

rály harmincezer főnyi seregével hamarabb leért Budáról az ország szé-
lére, mint a csata helyétől alig másfél napi járőföldre lakó Frangepán.
Zapolya János, akkor erdélyi vajda, sem igyekezett a frontra; ő sem
volt jelen Mohácsnál, még kevésbé a szövetséges csehek, akik királya szin-
tén a magyar király volt és akik az ütközet idején még Bohémiában
állomásoztak. Az igazság tehát az, hogy a szláv társak nem igyekeztek a
kereszténység védelmére a döntő pillanatban s a mohácsi csatavesztés
egyik oka éppen az ő késlekedésük volt.²

4. A mohácsi csatavesztés után, ahol Magyarország királya is halá-
lát lelte, a Szlavóniába befogadott horvát menekültek sietve félretették
a magyar Szent Korona iránti köteles hűségüket és a Habsburgok véd-
nöksége alá helyezkedtek, akiktől több hasznót reméltek. Legkorábban
a horvát rendek választották meg Habsburg Ferdinándot "az ő orszá-
guk" (1) királyává. A magyar hatóságokhoz és a magyar országgyűléshez
csak akkor fordultak, ha pénzre volt szükségük s amikor az új területen
(Szlavóniában) fokozatosan kiépített állami berendezésükhöz a magyar
országgyűlés jóváhagyását szorgalmazták. No meg utóbb is, amikor ki-
derült, hogy a Habsburgok uralma alatt a horvátok biológiai léte kockára
került. Ekkor már szabadulni akartak a Habsburgoktól és az egyik Fran-
gepán nagy buzgóságot fejtett ki a magyar korona áruba bocsátása kö-
rül. Zrínyi maga sem elégedett meg a családjában már szinte örökletes
horvát báni tisztséggel, hanem magyar király szeretett volna lenni. A
Habsburgok mindkettőjüket kivégeztették és vagyonukat elkobozták. Je-
lasics szereplése nem kevésbé dicstelen: ő nem a magyarokkal tartott a
Habsburg iga lerázásáért, de még csak horvát véreivel sem, mert nem
boszniai testvérel felszabadítása érdekében ügyködött. Ő a bécsi reakció
szolgálatába állt és a magyarok fegyveres eltiprására vállalkozott, —
vajon milyen reményben? A horvát történetíróknak ehhez az esemény-
sorhoz nincs újabb kommentárjuk, mint ahhoz sem, hogy 1918-ban
sietve megint irányt változtattak és a magyar társulás helyett fajtestvé-
reikkel, a szerbekkel álltak össze. Ott is hamarosan megszerezték a
tapasztalatokat, miután vezérüket, Radics István a parlament üléster-
mében lemészárolták. Említsük Jelics dr. legutóbbi kétségbeesett kísér-
letét, hogy Horvátország szekerét a Szovjetúnióhoz kösse? Bánatába ő
is belehalt. *A magyarok ellenben egy horvát hazafit sem akasztottak fel!*

E sorok írója mély rokonszenvet érez a horvát nép irányában, bár
a jelenben az ő szülőföldjét is horvátok tartják uralmuk alatt és élénken
emlékezetében él a horvát "zöld káderok" dunántúli pusztítása 1919-ben.
Nagyon örült volna, ha arról számolhatott volna be magyar olvasóinak,

2. Frangepánt a nemzetközi irodalom a
zsidó származású nemesek között tartja
nyilván: Frangepane aus dem Stamme Ru-
bens ... Kath. seit dem 10. Jahrh. ... Rebel-

lengeschlecht par excellence. — írja a
Weimarer hist. — gen. Taschenbuch des
gesamten Adels jehudäischen Ursprunges.
1912 14. l.

hogy a horvátság szabad földön élő szellemi vezetői végre felhagytak szokványos panaszkodásaikkal, népi erejüket messze meghaladó politikai igényeikkel és a hozzájuk szerkesztett propagandisztikus történet szemlélettel. Örült volna, ha előadhatta volna, hogy a horvátok felismerték a pusztá valóságot: azt, hogy a horvát nép a magyar Szent Korona védelme alatt, annak a koronának hála, megtarthatta nemzeti öntudatát, népi személyazonosságát, fokozhatta biológiai erejét és a magyar állam rovására területét megháromszorozhatta. Mi őszintén kívánjuk horvát szomszédainknak, hogy a maguk választotta úton boldoguljanak, a magyarok segítsége nélkül, amire úgy látszik úgysem tartanak igényt, de akkor az 1868: 30. c.-ben hűségük zálogául kapott területekre — Szlavóniára és Tótországra — nem marad jogcímük.

A magyar sport dicsősége

A magyar válogatott labdarúgó együttes 1953 november 25-én Londonban 100,000 néző előtt 6:3 arányban megverte az angol válogatott csapatot és ezzel végetvetett az angol sportvilág egyik legnagyobb dicsőségének; a labdarúgásban saját pályáján 92 esztendő óta tartó veretlenségének. Ezen a mérkőzésen a magyar labdarúgás páratlan technikája még azokat is meglepte, akik ismerték a kitűnő csapat erejét és győzelmét biztosra vették. Olyan csodálatos ügyességgel, akkora fizikai kitartással, olyan összpontosított idegmunkával és fölényes előkelőséggel vezetett mérkőzést ugyanis még sohasem láttak, mint aminőt a magyar csapat hajtott végre. A magyar "csodafiúk" győzelme révén a világ sport-közvéleményében vakító fény esett a magyar névre. S amíg az esemény első napjaiban felfedezésről beszéltek és nemes udvariassággal hajtották meg az elismerés zászlóját az elragadó magyar játékosok előtt, röviddel utóbb kutatni kezdték a magyar módra való sportolás titkát. S ez az a pont, ahol nekünk is meg kell szólalnunk a "régi Magyarország" becsületének védelmében, mert tulajdonképpen a mi erőfeszítéseink gyümölcseinek beéréséről van szó, amit a budapesti kommunista kormány kizárólag a maga érdemének akar tulajdonítani.

A magyar tömegsport ugyanis, — az egyéni sportról ezúttal nem szólunk, — távolról sem a pár éve tartó kommunista rendszerben született meg. Múltja legalább száz esztendőre nyúlik vissza, amikor egy lelkes magyar ember, Esterházy Miksa gróf első idevágó tanulmányát közzétette és megalapította a Magyar Athletikai Clubot (1875). Esterházy gróf Angliában szerzett benyomásai alapján arra a következtetésre jutott, hogy az atlétika, ami alatt akkor általában a szabadtéri sportot értették, elsőrendű nemzetnevelő eszköz és befolyásával az egész társa-

Esterházy Miksa gróf
a szabadtéri sportolás
megszervezője

dalom kedvező irányban alakítható. Arra törekedett tehát, hogy a sport keretében a magyar társadalom széles rétegeit "edzes" alá fogja. Kitűnő munkatársával, Molnár Lajossal olyan alapos szervező és felvilágosító munkába kezdett, aminek eredményeképpen a nyolcvanas években már több száz sportegylet működött Magyarországon s azok a sportolásnak szinte minden ágát felölelték. Angliát, a modern sport hazáját kivéve, alig van ország Európában, amely Magyarországot a sportirodalom művelése és sportegyesületek alapítása terén megelőzte volna, — sőt a legtöbb ország csak félszázaddal a hazai döntő események után kezdett szer-

vezkedni. Találóaan írta Misángyi Ottó 1939-ben, hogy a "a magyar sport és testnevelés tulajdonképpen mindent az ezekben az időkben alakult egyesületeknek köszönhet."

A korán meginduló magyar tömegsport újabb lendületet nyert a Millénium évétől (1896) kezdve, amidőn az első világolimpiászon az atlétikában a magyar sportolók két első győzelmet nyertek. A második nagy fellendülés a magyar sportéletben az első világháború után következett be, amidőn Magyarországnak megtiltották, hogy hadsereget tartson s amikor a nemzeti katonáskodás révén nyerhető erkölcsi erőket a sportolás széles alapokon való kifejtésével igyekeztek pótolni. Az 1921. évi törvény a hazai sportintézmények újabb sorozatát hívta életre, köztük az Országos Testnevelési Főiskolát is, amely 1925-ben nyílt meg és szak-
szerű tanerők kiképzésével foglalkozott. Ez volt az a kor, amidőn az első világháború előtti 20,000 néző befogadására épített sportpályákat (FTC, MTK), amelyek annak idején a kontinens legnagyobb sportpályái voltak, 40,000 néző elhelyezése átépítették, elkészült a Bástya, a Vasas nagy pályája és tervbevétték (1924) a 100,000 néző befogadására szánt és most 1953-ban nagyrésztben (80,000 néző számára) elkészült budapesti Népstadiont. Ez az az idő, amidőn az iskolán kívüli kötelező testgyakorlást, az u.n. Levente-intézményt megszervezik, az országban lévő versenyuszodák számát közel 1,000-re emelik, 1,000-re nő a sportpályák száma és 5,000-re a más sportintézményeké. Sem-

**Nők tornája a 19. század
nyolcvanas éveiben**

mi kétség nem fér tehát ahhoz, hogy a második világháború kuszában a sport Magyarországon már évtizedes intézményekkel, szakszerű oktatókkal, átfogó igazgatási keretekkel megszervezett nagy tömegmozgalommá fejlődött, amely a társadalom minden rétegéből százezreket épített be a maga edző, fejlesztő és nevelő kereteibe.

Ez a múlt század nyolcvanas éveiben meginduló és rohamosan kibélyesedő magyar sportélet a sport minden ágában elsőrendű erőket nevelt ki, akik az 1896-os világraszóló sikerek után a versenyek légiót nyerik meg, nem egyszer csúcseredményeket állítva fel. Ezeknek az eredményeknek bőbeszédű részletezése helyett szolgáltatassuk meg magát a sportstatistikát, amely a maga egyszerű számadataival bizonyítja azt a magas színvonalat, amelyre a magyar sport az olimpiászok mérővesszőjén 1896-tól 1936-ig, a háború előtt lezajlott utolsó olimpiázig felemelkedett.

Magyar győzelmek az olimpiákon

Év	Az olimpiász helye	A nyert olimpiai bajnokság sz.	A nyert 2. és 3. helyezések	Összesen
1896	Athén	2	1 — 2	5
1900	Páris	1	2 — 2	5
1904	St. Louis	2	1 — 1	4
1908	London	3	4 — 1	8
1912	Stockholm	3	2 — 3	8
1924	Páris	2	4 — 4	10
1928	Amsterdam	5	5	10
1932	Los Angeles	6	6 — 5	17
1936	Berlin	10	1 — 5	16

A II. világháború után

1948	London	10	5 — 13	28
1952	Helsinki	16	10 — 16	42
1956	Melbourne	9	10 — 7	26
1960	Róma	6	8 — 7	21
1964	Tokió	10	7 — 5	22
1968	Mexico City	10	10 — 12	32
1972	München	6	13 — 16	35

(A "Magyar statisztikai zsebkönyv 1974" adatai)

Ezek a számok minden vitát kizáró módon bizonyítják, hogy a múlt század végén lerakott alapokon a magyar sport képviselői már 1896-1912 között beírták nevüket a világsport aranykönyvébe és híruket az első világháború után végrehajtott reformok nyomán 1924-1936 között kétszer-háromszor annyi arany- ezüst- és bronzéremmel öregbítették.

Mi nem vitatjuk, hogy a kommunista kormányzás is felismerte a sportban rejlő hatalmas erőt és azt a maga szolgálatába állította. Régóta meglévő terveket és kezdeményezéseket valósított meg vagy fejezett be s a magyar tömegsport egyes ágait új berendezésekkel látta el, a sportolók javára kedvezményeket biztosított és jelentős költségvetési összeggel is támogatta a sportéletet. A magyar sport töretlen fenntartásának eredménye lett a londoni olimpiáson 1948-ban elért 10 első helyezés és a helsinki olimpiáson 1952-ben nyert 16 bajnokság, 10 második és 16 harmadik helyezés, — amivel 1952-ben Magyarország közvetlenül a két nagy világhatalom, USA és a Szovjetunió után, a harmadik helyet vívta ki magának, — hússzor kisebb emberanyagával. De ismételnünk kell, hogy ezeket az újabb eredményeket a több mint félszázada folyó rendszeres sportnevelés nélkül nem lehetett volna elérni, mert ha valamire úgy a sportra áll az igazság, hogy máról-holnapra nem lehet “ászokat”, “rekordmanokat” teremteni, hanem csak hosszas, szívós és rendszeres neveléssel.

A nyugati sportközlönyök, keresve a hihetetlenül ékes magyar dicsőség okát, rá is mutattak ezekre az előzményekre, felsorolva patinás intézményeinket, régi olimpiai bajnokságainkat, bőkot vetve a végeredményben mégiscsak faji kiválóságban gyökerező teljesítményeinknek. S ezek a sportírók a legutóbbi valóban vakító sikereinkben — a helsinki eredményekben, a londoni győzelemben, a tokiói sikerekben és a mexikói teljesítményekben — a már régóta folyó munka érett gyümölcseit látják. Igen, a magyar sport így lett a természettől adott kedvező adottságoknak szívós, tudatos és tervszerű kifejlesztésével azzá a hatalmas tényezővé, amely a nemzet nevét az utolsó félszázadban hatalmas tömegek előtt világszerte ismertté és becsültté tette és a sanda ellenségek által rólunk elterjesztett csupa negatív vonásból összerótt képet reális nemzetképpel helyettesítette. — *Montréal, 1954, kiegészítve 1974.*

TARTALOM

E könyv címéről és tartalmáról	5
--------------------------------------	---

Első rész:

A DUNAVIDÉK ESZMÉNYI ÁLLAMRENDJE

A magyar politikai gondolkodás alapelvei	7
A Dunavidék önelvű politikai felépítése	12
Elmélkedés a dunai állambölcseletről egy Szent István-napon	25
Az erdélyi városok a dunai államrendben	29
Ottó kir. hg. Európáról és Magyarországról	32
A szovjet blokk balkáni törekvései 1945 óta	41

Második rész:

TÖRTÉNETI TUDATUNK ÁPOLÁSA

Az új magyar őstörténet dióhéjban	47
Magyar nyelvű felirat egy IX. századi régészeti leleten	49
Kolozsvár, az erdélyi magyar városok gyöngyszeme	52
Rákóczi fejedelem kétszázötven év távlatából (1953)	58
A felvilágosult abszolutizmus Magyarországon, 1761-1795	65
Kossuth Lajos a sajtó hivatásáról	74
A mayerlingi tragédia új megvilágításban	79
A kereszténység ezer évének mérlege Magyarországon	82
A franciaországi magyarság a két világháború között ..	90
A kanadai magyarság küzdelme önmagáért	98
A régi amerikai magyarság ébredése	106
Az emigrációs magyar sajtó történetéhez	109

Harmadik rész:

TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI ÜTKERESÉSÜNK

A magyar társadalom politikai erőviszonyai Trianon után	113
Kísérlet magyar parasztállam kialakítására	121
A nemzeti öntudat felszámolása a csonka magyar hazában	129
Ami a nemzeti kommunizmusról tudni kell ..	137
Az amerikai magyar exil-kormány megalakítása	140
Itthon "napkereszténység" felé? ..	146
Milyen legyen a nemzetgazdaság korszerű felépítése? ..	150
A termelékenység fokozása	159
Csonka-Magyarország iparosítása, 1945-1954 ..	165
A kereset állandósítása a legfontosabb mai munkásprobléma ..	180
Újabb nézetek a sztrájkjog alkalmazásáról ..	184
Kollektív munkaszerződések Észak-Amerikában ..	187
A azakszervezeti gondolat tegnap és ma ..	190

Negyedik rész:
HÍRÜNK A VILÁGBAN.

A magyarellenes külföldi propaganda jelen állása	195
A szláv veszély és a magyar külpolitika a nyugati történetírásban	202
A magyar történet helye Európa történetében	203
Szlávok és magyarok vitája a montreáli Gazette hasábjain	214
A török történetírás új útjai	216
A magyar történetírás helyzete (1942) és esedékes megújítása	223
Késik az új horvát történetiszemlélet	236
A magyar sport dicsősége	239

